Gaston Martin

1848 DEVRİMİ

anadolu yayınları

ANADOLU YAYINLARI

Birinci Baskı
Kasım 1967

ANADOLU YAYINLARI
Menekşe Sokak 16/7
Yenişehir - Ankara

1848 DEVRİMİ

Gaston Martin

Türkçesi :
Sevim Belli

Kapak düzeni Feridun Helvacıoğlu

Dizgi ve Baskı Nüve Matbaası
Kapak Baskısı Mars Matbaası

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir Sosyal Devrim

I — «İşçiler Birleşiniz» 15
II — Birbirine uymıyan müttefikler 21
III — Siyaset işe karışıyor 25

İKİNCİ BÖLÜM

Şubat günleri

I — Solun yatağından taşması 41
II — 22 Şubat 47
III — 23 Şubat 52
IV — 24 Şubat 58
V — İhtilâflı Miras 63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Belâgat Diktatörlüğü

I — İki Bayrak 71
II — Çalışma hakkı 76
III — Siyasî çalkantı 82
IV — Nümayişler yeniden başlıyor 87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yenilmişlerin Zaferi

I — Kurucu meclis seçimleri 95
II — Sağa eğilme 100
III — Millî atelyelerin sonu 106
IV — Haziran günleri 113

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç 125

ÖNSÖZ

1848 Devriminin yüzüncü yıldönümünün Fransa'da, bu konuda geniş bir tarih bilgisi hareketi uyandırmaktan geri kalmayacağı belliydi. Bunun ürünlerinin büyük bir kısmı, herkesin daha ilkokul sıralarından beri bildiği bilgilerle yetinmeyecek olan iyi niyetli okuru yanlış yollara yönetmek tehlikesini taşıyacaktır. 1848 Şubatı ile Temmuzu arasında hüküm süren İkinci Cumhuriyet, «Demokratik ve Sosyal Cumhuriyet», Temmuz krallık iktidarını devirdi. Ama elde etmiş olduğu zaferin, muhafazakâr burjuvazinin elinde kalmış olan silâhların zoruyla ve yeniden diriltilerek tam sırasında Lacordaire ya da Lamennais gibi içtenliklerine güvenilmeyen evanjelist hristiyanların yerine geçirilen «Ruhban Meclisi»nin usta manevracısı Vicont de Falloux'nun yönettiği katolik çetenin (klânın) sinsi etkisi ile, elinden alındığını gördü. Gene

ral Eugène Cavaignac ne kadar içten Cumhuriyetçi olursa olsun Kurucu Meclisin kendisine vermiş olduğu diktatörlük yetkilerini Meclise iade ettiği gün, artık, sosyal Devrim sona ermiştir; Cumhuriyetin kendisi de adamakıllı hastadır.

Bu açıklamayı burada kesiyoruz; çünkü gercekte amacımız bir rejimin siyasî tarihini yazmak değil, bizce, çağdaş Fransa tarihinin 1789'dan bile daha çok çıkış noktası sayılabilecek bir toplumsal bunalımın mümkün olduğu kadar doğru ve eksiksiz tahlilini yapmaktır. 1840 sonlarında bütün Avrupayı sarsan Millî bağımsızlık dalgasının bir sınıf mücadelesi niteliğini ayırt etme eğilimini, uzun süre, hiç kimsenin yeteri kadar duymadığını sanıyoruz; güçlü peygamberlerinin çok sonra gerçekleşecek kehanetlerini sürgünde yaydıkları Almanya dahil, «Genç Avrupa»nın liberalizminin böyle bir kaygısı olmamıştı.

Bizce 1848 Fransız devriminin asıl özgünlüğü (orijinalliği) bu devrimin ne aktörlerinin ne de hazırlayıcılarının yabancılardan hiç esinlenmemiş olmalarındadır. Eğer bu devrimin ilk tarihçileri belli başlı olaylara en çok karışmış olan aktörleri olmasaydı, onu incelemek çok daha kolay olurdu. Onların anlattıkları, bundan, çekici bir belginlik kazanır. Ama bu anlatışlarda her adımda öyle ayrıntı çelişmeleri vardır ki, ne kadar kırparsak kırpalım, bunların bir kısmını çözüme bağlamak imkânsızdır. Kesin bir kanıya varmadan, seçmek zorundadır insan. Tutkuların insanları gözle gördükleri şeyleri bile gerçeğe aykırı olarak yansıtmaya sürüklediklerini bile bile, biz, gene de olayları görenlerin tanıklığını üstün tuttuk; daha az tutkulu olan yazar-

ların sözlerine daha çok güvenmeye çalıştık... olaylardan hemen sonra en derin ve en akıllıca araştırmayı yapmış görünen Daniel Stern'e özellikle çok şey borçluyuz.

1904'den beri çıkmakta olan La Revue de la Révolution de 1848 **(1848 Devrimi Dergisi)** birçok noktalarda bulanık görünen birçok olaya açık seçiklik getirmiştir. Devrimden yüzyıl sonra eleştirici materyel artık yeteri kadar düzenli olduğundan pek büyük hatâlara düşmeden bilimsel bir çalışma yapmak mümkündür.

Bu kitabın biricik amacı işte budur; Paris proleterlerinin ilk defa olarak kendi sınıflarının bilincine vardıkları ve ekmeklerini elde silâh savunmaya giriştikleri günler hakkında bilinmesi gereken şeylerin özünü iyi niyetli okura sunmaktır. Lamennais o karanlık günlerin bilânçosunu ustaca çizmiştir: **«93 de eşine rastlanmayan bir terör, aslında zaten yok edilmiş olan toplantı hakkını yasaklayan kanunlar, yeniden yürürlüğe konan krallık zamanının korkunç kanunu uygulanarak basının köleleştirilmesi ve yıkılması, kısmen silâhları elinden alınmış olan millî muhafız örgütü, katliamlara uğratılmış ve her zamankinden daha derin bir yoksulluğa itilmiş bir halk; hayır hayır ve bir kere daha hayır; bu, Cumhuriyet olamaz. Bu, Cumhuriyetin kanlı mezarı çevresinde irticaın şenliğidir** (saturnales).»

1939 - 45 Savaşından önceki yıllarda, Fransa'da 1848'de yer alan mücadelelerin özellikle sosyal olan bu yönü tarihçileri çok ilgilendirdi ve bu açıdan kaleme alınmış eserler ortaya çıktı.

Örneğin Felix Ponteil'in **«1848»**i, Jules Bertaut'-

nun «**1848 et la Seconde République**»**i (1848 ve İkinci Cumhuriyet)**, Jean Cassou'nun **Quarante-huit'i (Kırksekiz)** bunlar arasındadır. O olayların yüzüncü yıldönümü bu yolda yeni eserlerin ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Bu eserleri, elde kalem, gözden geçirdik. M. Felix Ponteil,o zamanın Avrupasını sıtma ateşine saran, kaynama halindeki liberal dalganın sürekliliğini belirtmeye önem vermiş; bu, bizim görüşümüzün tam zıddıdır. Dayandığı belgelerin sağlamlığı ve baş vurulan kaynakların çokluğu ile değerini belli eden kitabı,bütün devrimci hareketler arasında bir bağlantı göstermeye çalışıyor; bunun Fransız Devrimi için kesin olarak tespit edilmiş olduğu söylenemez. Biz bilerek ve isteyerek Fransa'daki olayların incelenmesi sınırı içinde kaldık ve -biraz belirsiz ortak özgürlük istemi dışında- bir esin ilişkisi, bir metot birliği ve hele ahenkli bir plân bulamadık.

M. Jules Bertaut'nun somut ve renkli ayrıntılarla süslü olan ve gazete kupürleri ile, zamanın anılarıyla hacmi büyütülmüş bulunan önemli eseri, Collection Fayard yayınevinin benimsediği tutucu amaçlara hizmet etmiştir. Anlatış canlıdır, kavrayıcıdır. Genel olarak yararlanılan belgelerin taraflılığı, açıkça belli olan işçi sınıfına karşı tutumu, kaynakları aynı değerde olmaktan uzak bulunan ve kitaba, okurun siyasî eğilimi ne olursa olsun güvenle başvurabileceği bir tarihî inceleme olmaktan çok, kıraldan yana (pro-rege) ve halka karşı (in-plebem) bir hava veren zengin bir küçük olaylar madeninden ancak elemelerden sonra yararlanılmasına imkân bırakmaktadır.

Seignobos'un ve Ch. H. Pouthas'ın el kitapları dahil, bütün bu yeni eserler içinde Jean Cassou'nunki bize en özgün ve en derini göründü. Eser bir tarihçinin kaleminden çıkmamıştır. Bizi sarması belki de bundadır. Konu üzerinde çok okunmuş olması, yazarının felsefi ve edebi hazırlığı, okuru her sayfada düşünmeye yönelten tahlilleri, kitabın bu yüzyıllık büyük olaya hâlâ ilgi duyan herkesi derinden ilgilendiren bir eser olmasını sağlamıştır.

Bu olaylar içinde beliren **«Siyasî devrimden sosyal devrime geçmek yönündeki eşsiz ve olağanüstü isteği..»** şimdiye kadar kimse onun kadar ustaca göstermemiştir.

«Bu dönemin büyük buluşu, gerçekten budur. Onun sarımtrak ışığında Blanqui ve Barbes'in tedirgin gölgeleri, zincirlerini göstererek çalkanıyorlar. Büyük kentlerin mahalleleri, Lyon'da Croix-Rousse, Paris'te Faubourg Antoine, surlarını yükseltiyorlar; bu surların kalınlığının ardında insanların yaşayabileceği sanılmıyordu; barikatlar kuruluyor, o zamana kadar bilinmeyen bir bayrak kara bükülmelerini dalgalandırıyor; sert, hedefi doğrudan doğruya vuran ivedi belgiler (şiarlar) ortalığı çınlatıyor, toplumdan, vermek istemediğini, ölmeden veremiyeceğini istiyor. Nihayet kimi yerlerde o ana kadar işitilmemiş sorunlar, sanki sosyal evrimin varlığını kabul etmek bile, onun adını anmak bile, tutuklanmayı, sürgünü, kürek mahkûmluğunu, yok edilmeyi gerektirmeye yeter bir skandal değilmiş gibi örneğin, bu sosyal evrimin hangi yolda hangi metotla la daha güvenli olarak gerçekleşeceği tartışılıyo du...

«... Onlara göre, Cumhuriyet son sözünü daha

söylememiştir; daha çok işi vardır. Onlara göre demokrasi burjuvazinin iktidara gelmesini sağlamakla kalmaz, onun ardından yetenek sahiplerine, köylüye, orta ve küçük burjuvaziye kapıları açar, proleterlere iş ve ekmek ister, haklarının ve sonra da sayılarının, güçlerinin bilincine varmaları için onları eğitir, iktidarın belli birkaç kişinin elinde kalmayıp herkes arasında bölüşüleceği, hükümet sözünün artık anlamdan yoksun kalacağı, hiç hükümet yokmuş gibi olacağı zamanı da uzaktan gösterir.»

«Bir Devrimin anatomisi» nin bu parlak ve berrak anlatımı hiç şüphe yok ki sert tarihsel metodun her zaman uyamıyacağı bir önceden haber vermiye yer vermektedir. Bizim plânımız daha sınırlı ve daha alçak gönüllüdür. Onun için bizim küçük incelememizi okumak M. Jean Cassou'nun güzel eserinin okunması zorunluluğunu azaltmaz. Ama öte yandan biz de burada açıklıkla ve bazan da bir vak'anüvis kuruluğuyla bu büyük siyasî ve sosyal dramı daha iyi anlaşılır hale getiren, olayları izlememizi daha kolaylaştıran gerçekleri sunmaya gayret edeceğiz.

Bugünü bilmemiz, altı yıl süren savaşın izlerini silme çabasının karşımıza diktiği güçlükler, bu savaşın endişeleriyle ve umutlarıyla önümüze serdiği sorunlar, bizi belki de irademiz dışında öyle somut deneylerle (tecrübelerle) besledi ki, yüz yıl önceki olayları daha iyi anlıyabiliriz; o olayların aktörlerinin psikolojilerini, bize ilkten karanlık gibi görünen kararlarının derin nedenlerini daha iyi kavrayabiliriz. Geçmişin bugüne, ne de olsa az çok keyfi olarak, yansıtılmasını sağladığı kolay etkiye hiç-

bir zaman bile bile başvurmadık. Ama gene de şartların benzerliğinin zaman zaman benzer durumlara ve benzer eylem tepkelerine (reflekslerine) götürdüğü oluyor. Bunlardan kaçınmak bize düşmez. Ama böyle durumları yaratmak için de hiçbir çaba göstermedik. Tarih, dönem dönem yenilenir. Belki de tarihi okumanın yararı, onu artık geçmişe karışmış ilişkileri içinde sunarak ondan ders almak olmasa bile bugün için değerli tecrübeler edinmek ve hiç değilse böylece acıları, belki de akacak olan kanları azaltmak için bir neden elde etmektir.

Gaston Martin [1948]

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR SOSYAL DEVRİM

I — «İşçiler... Birleşiniz»

Flora Tristan

[L'Union Ouvrière (İşçi Birliği) P.4. Paris 1844]

1844'de, Daniel Stern adı ile yeni bir kişilikle ortaya çıkmakta olan Madame Marie d'Agoult, **Revue des Deux Mondes** dergisinde şunları yazıyordu:

«İnsanlığa hizmet eden sistemler, sosyal yenilikler moda oldu; kadınlar bütün ütopilere kimileri çocuksu bir Allah'a, kimileri yeni bir Mesih için ya da Romanın cezalandırdığı bir yeni-hristiyanlık için hayranlık duyuyorlar.

«Kimi en ağır felsefe arabalarına, kendi fantazisinin tanrısal kelebeklerini koşuyor.

«Kimi, insanlık geleceğinin zavallı gezgin satıcısı, duygulu yüreklere, adanmış mutluluklardan örnekler sunmak için kapı kapı, ev ev dolaşıyor.

«Ve daha başkaları, aristokrat ve demagoglar, deistler (tanrıcılar) metodistler, panteistler, yeni - hristiyanlar yeni - amazonlar, ya da baş - rahibeler, hepsi, her an, her fırsatta vaz'ediyorlar, öğretiyorlar, İsa'nın öğretisini yayıyorlar ve herkes, bilinçten ya da gerçekten duygulanmış bir yürekten gelen esen ve hayırlı bir sözü boşuna arayıp duruyor. (Bettina d'Arnim)

Gururla etrafa yaydığı Lizst'le macerası kalbini kırmakla beraber kendini beğenmişliğini eksiltmemiş, alaycılığını da yumuşatmamış olan bu yılan dilli kontesi sosyalizmin nuru henüz aydınlatmamıştı. O, Batı Avrupa'nın kaynaşmasında henüz sadece bir mode sezinler. [Batı Avrupanın - ç.] yakın gelecekteki yangını haber verir, ama aynı zamanda, kıtanın öteki sınırlarındaki, yüksek alevleriyle üç çeyrek yüzyıl sonra bütün bir Çarlık İmparatorluğunu saracak ve biçimini değiştirecek olan başka bir ocağın yanmakta olduğunu oranlayamaz (tahmin edemez).

Orada da, Fransa'da olduğu gibi, 1848'e yakın yıllarda, önceleri hakaretlere ve alaylara uğrayan yürekli ve aydın kadınlar, **«halka giderek»**, sonunda, halka yoksulluğunu göstermeyi ve onu, eğer isterse kaderini değiştirmenin kendi elinde olduğuna inandırmayı başarıyorlar. İlk adımlar açık düşmanlıkla değilse tam bir güvensizlikle karşılanır.

İyi düşünenlerin alayla «Fransız işçilerinin havari anası» dedikleri Flora Tristan, ölümünden bir kaç ay önce girişmiş olduğu **«Fransa Turu»**nda hemen hemen yılmış bir melankoli içinde bu durumu tespit ediyor: **«İşçiler, çok kez sosyal düşüncelere karşı ilgisizler; uyuşukluklarından çıktıkları zaman da bilgisizliklerine ve zayıflıklarına uygun düşmeyen gülünç ve tiksindirici bir bilgiçlik taslıyorlar»** diyor. **«Bu sefil halk kendi meşru hakkını arayamayacak kadar sersem ve gevşekse ne yapmalı?»** diye dert yanıyor.

Ama halkın sefaleti korkunçtur. Buré'nin sosyalizan, Willermé'nin ise tutucu anketleri gibi, bizzat siyasi ve manevî Bilimler Akademisinin teşvikiyle yapılan araştırmalar bile en düşük geçim düzeyinin istatistikçi Balbi'nin şu sayıları ile ifade edilebilen yetersizliğine işaret ediyor: **«Yedi buçuk milyon Fransız, günde ancak yirmi beş santim harcayabiliyorlar; yedi buçuk milyon, günde otuz üç santim; yedi buçuk milyon kırk bir santim; yani otuz bir milyon kişiden yirmi altı milyonu günde beş ilâ on bir su (metelik) ile yetinmek zorundalar.** Le règne de Louishilippe (Engéne Fourniére) — Histoire Socialiste, Ed Rouff P. 68

Reformist ya da devrimci kuramcıların (teorisyenlerin) hemen hemen tümü, brüt ücretleri gerçek hayat standartlarını tam olarak ifade edemeyen köylülerin de bu sayılara girdiğini yeteri kadar hesaba katmadan, bu sayılardan esinlenmişlerdir. 1830'dan Şubat [1848] ihtilâline kadar oldukça sert bir eda ile işçi yoksulluğunun sorumlularını suçlayan, yoksulluğa son verebilmek için kendi sistemlerini ileri sürenler bu kuramcılardır (teorisiyenler-

dir): Saint-Simon, Owen, Fourier, Parent - Duchâtel, Pierre Laroux, Louis Blanc, Gustave de Baumont, Proud'hon Cabet, Adolphe Boyer, Agricol Perdiguier, Pierre Moreau...

Flora Tristan, arasıra sözlerinden yararlandığı bütün bu iyi niyetli adamlara gene de sitem etmektedir: yirmibeş yıldan beri ortak çabaları, ancak hükümetlerin müdahalesini istemek ve kurtarıcı kararların alınmasını hükümetlere havele etmek olmuştur. Fransız - Perulu propagandacı kadın, artık, yöneticilerin ne iyi niyetine ne de yeteneğine inanmıyor.

İşçilere şöyle sesleniyor :

«Tecrübe ve olaylar, size, hükümetin, kaderinizi düzeltmek söz konusu olduğu zaman onunla ilgilenemiyeceğini ya da ilgilenmek istemediğini yeter ölçüde gösteriyor. Eğer içinde çürüyüp gittiğiniz sefalet, acı ve aşağılanma labirentinden çıkmayı kesin olarak istiyorsanız, bu, yalnız size bağlıdır. Tek başınıza zayıfsınız ve her çeşit yoksulluğun ağırlığı altında ezilmektesiniz! O halde! Yalnızlığınızdan sıyrılınız: Birleşiniz! Birlik kuvveti yaratır. Sayı üstünlüğü sizdedir ve bu da önemli bir üstünlüktür.»

Ölüm, 1844'de, Flora'nın bu ilkeye göre bir **«İşçi Birliği»** yaratmak için bütün Fransa'da sürdürdüğü geziyi yarıda kesti. «İşçi Birliği»nin böylece belirlenmiş programının, Marx'ın, İhtilâlin patlak verdiği yılda Londra'da kaleme aldığı **Komünist Manifesto**'sundan dört yıl önceliği vardı. Bununla birlikte fikir filizlenir ve büyür. Tutucu basının gösterdiği tepkiler devlet üzerindeki otoritesini sarsıl-

miş gören burjuvazinin endişelerini ölçmemize imkân vermektedir. 24 Eylül 1844 tarihli **Memorial Agenais,** yapma bir küçümseme ile **«bunlar komünist, sen - simoncu, falansterci fikirler ve bir takım başka ütopilerdir»** diye yazıyor, ama, **«bu teoriler bir takım maskaralıklar da olsa, polis bunların yayılmasına mutlaka karşı durmalıdır»** diye de ekliyor. Gerçekten, büyük şehirler havariyi daha dostça, sevgiye bürünen bir merakla karşılıyor. Saint - Etienne şehri, hele Lyon. Lyon'da **İşçi Birliği'nin** hazırlanması pratik bir gelişme de gösteriyor; Flora Tristan, orada tutuklanıyor, kâğıtlarına elkonuyor; fakat kısa zamanda serbest bırakılınca, gene Lyon'da yedi milyon Fransız işçisinin adam başına ödeyeceği yılda 2 frank bir aidat yardımıyla, Meclis'te **«İşçi Sınıfı»**'nın temsilcisi olarak görevlendirilecek bir milletvekilinin ücretini vermek; **«İşçi Birliği sarayları»** yapmak; çocukların eğitimi, ihtiyarların emekliliği ve «İş organizasyonu» nun aralarında incelenmesi için **«falanster siteleri»** açmak amaçlarını güdecek olan **«Kadın ve Erkek İşçiler Evrensel Birliği»** nin temellerini atmaktan geri durmuyor.

Ona göre ,birleşmiş ve örgütlenmiş işçi sınıfı, Robespierre'in 1793'de, insan hakları beyannamesi tasarısında taslağını verdiği, Fourier'inin de **«ilk hak, kabulü, buhakkı tanıyamayan, veremeyen uygarlığı şüpheli duruma düşürmeye yeten biricik yararlı hak»** (Théorie de l'Unité ouvrière) diye tanımladığı «çalışma hakkı»nı ancak mücadele ederek en sonunda fiilen elde etmiş olacaktır. Propagandacı kadının ölümü bu doktrinin yayılmasını durdurdu. Ölüm, onun doktrinini, anısı kalmıyacak

ölçüde kurutup tüketmedi. Yasaklanmış ya da iktidarın hafiyelerince gözetlenen kulüplerdeki gizli konuşmalarda ağızdan kulağa dolanıp duran doktrin, sadece daha buğulanmış, daha uzaklardan gelir gibidir; **«Fransa Turu Arkadaşları»** nın bir toplantısı vesilesiyle ansızın ortaya fışkırır; bir romanda geçen olayların verdiği öğüt payı biçimine bürünerek bir kitabın sayfalarında gezinir; kanun sınırı dışında ,yarının toplumunun hazırlanmasına çalışılan yardımlaşma derneklerinin toplantılarında da o vardır. Silâhlar ve birleşmeler (ittifaklar) arayan boğuk, gürültüsüz bir kaynaşma mayalanmaktadır. Özgürlüğün aşırı ölçüde sınırlanmalarıyla ve bir sürü burjuva rezaletleriyle hükümet başkanı tarafından yapılan nişan dağıtımı yolsuzluğundan, yüksek görevlerdekilerin görevlerini kötüye kullanmalarına (Teste-Cubiére meselesi) ve bir soylu tarafından öldürülen M. de Choiseul - Praslin'in eşinin şüpheli ölümüne kadar beslenerek, aydınların, gazetecilerin ve liberal politikacıların canı sıkkın havalarına paralel olarak yol alır. Paralel olarak fakat onlardan ayrı olarak. Çünkü, Flora Tristan tarafından öğretilen doğmalardan biri **«emekçilerin kurtuluşunun bizzat emekçilerin eseri olması gerektiği»** görüşünü savunmaktadır. Böylece, çok uzun bir bekleyişten ve parlâmenter vaadlerin kısırlığından cesareti kırılmış olan bu yığınlarda, ancak birkaç yıl sonra ifadesini bulacak olan bir inanç, yükselmektedir; yani **«denenmekte olan devrimlerinin ebesi»**nin ancak kuvvet olabileceği, sayı kendilerinden yana olan işçiler birleşince bu kuvveti teşkil edecekleri inancı yavaş yavaş yükselmektedir.

O halde **«İşçiler, birleşiniz!»**

II — Birbirine uymayan müttefikler:

(Uyumsuz Bağlaşıklar)

Aynı zamanda, pek raslanmayan bir elbirliği aynı aşk ve acıma duygusu ile birleşmiş, aydınların şairlerin, romancıların ya da düşünürlerin Flora Tristan'ın «Méphis» romanında adı «Proletarya» olarak ortaya atılmış bulunan bu işçi kuvvetine birbirinden ayrı ve bir amaca yönelen katılmalarını getirir. 1846'da Lyon'lu eski ipek fabrikaları işçisi Pierre Dupont **«İşçilerin şarkısı»**nı yayınlar. 1851'de Baudelaire, bundan edinmiş olduğu izlenimi şöyle özetliyor;

«Hangi taraftan olunursa olunsun, hangi ön yargıya sahip olunursa olunsun, atelyelerin tozlarını teneffüs eden, pamuk yutan, üstün yapıtlarını (şaheserlerin) **yaratılması için gerekli bütün zehirlerle, cıva ile üstübeçle zehirlenen, en gösterişsiz ve en büyük erdemlerle en kökleşmiş kötülüklerin, zindan kusmuklarının yuvalandığı mahalle köşelerinde, haşarat içinde uyuyan, bu hastalıklı kalabalığı seyretmekten, «dünyanın, hârikalarını kendisine borçlu olduğu» «damarlarında kırmızı ve ateşli bir kanın akışını» duyan, büyük parkların gölgesinde ve güneşinde hüzün dolu uzun bakışlarını dolaştıran, biricik teselli ve rahatlama olarak, avazı çıktığı kadar: «Birbirimizi sevelim.» kurtarıcı nakaratını tekrarlayan bu halkı seyretmekten duygulanmamak olanağı yoktur».** Sonradan, (A posteriori), şair, şarkıcının çağrısında, **«Cumhuriyetin tadını» (goût)** selâmlıyacaktır. Kimi hristiyan yazarlar ise bu aşk yoluyla mutluluk isteminde ilkel mistik hristiyanlığın yankısını, **Evren'in** yara-

tıcıları çevresinde çevresinde gruplaşmış, ortaklaşacı hayallerin (kollektivist ütopiler'in) duruksun (müteredditi) sosyalizminde dünyaya getirdiği kardeşlik ilkesinin bir genişleme ve yayılmasını tanımaya, selâmlamaya eğilimli Katolik Kilisesinin bütün bir parçasını buldular. Bir savunma refleksi mi? Kaynaşmakta olan halkı toplumun sağlamlığına, kalımlılığına (istikrarına) gösterilmesi gerekli itaata sürüklemek zorunluğu mu? Müşfik kalplerin kendiliğinden ortaya çıkan bir iç - güdüsü mü? Carnavalet'nin bir basması (estampe), Muzaffer Devrim'i daha bir süre etkilevecek olan bu eğilimi açık yürekle gösteriyor. Alt yazısı olarak şunu taşıyor taş basması: **«İsa Tuileries'de» «Dostlarım, o, hepinizin efendisidir»** ve galip halk isyancılarından öne doğru eğilmiş iki grubun önünde, iki uçlu şapkasıyla selâm veren bir politeknik okulu öğrencisi ile redingot giyinmiş, şapkası elinde bir filozof arasında göğsü üzerinde sıktığı haçı halk isyancılarına doğru uzatan bir işçiyi gösteriyor.

Kimilerinin edilgin (pasif) bir katlanma ile kabul edileceğinden korktukları bu zor alım girişimine bir çokları karşı koyuyorlar .1844 deki alaylarından bu yana gelişmiş olan Daniel Stern, **L'Histoire de la Revolution de 1848**'in (1848 Devrimi Tarihi) başında şunları yazıyor : **«Sosyalizm daha adil davranarak, genel ilkesi içinde, hristiyanların, ruh cennetinin ve gelecek hayatının maddeleştirilmesi ve çabuklaştırılması girişimi olarak anlaşılabilir. Belki de kanunu uygulamak budur, ama kanunu yürürlükten kaldırarak.»** Esquirons, **«Cenneti yer yüzünde denemek»** diyerek ya da Pierre Leroux **«Cennet yeryüzüne gelmelidir... İsa'nın öğretisi, bü-**

tünüyle olduğu gibi bütün ayrıntılarında da bu gerçekten ibarettir... Hayattan başka yeryüzü ve gökyüzü yoktur, yerin ve göğün ikiliği bizim kusurlarımızın ve endişelerimizin sonucu olmaktan başka bir şey değildir» diyerek aynı dersi çıkarıyorlar.

Daha on yıl önce, Lamennais gibi o kadar dindar ve o kadar kavrayışlı bir kafa, proletaryanın acılarının kendi günahlarının kefareti olmaktan başka bir şey olmadığı inancına bağlanmasının tehlikeler doğuracağını ıstırap çeken halka açıklamıştı. 1837'de de şöyle diyordu: **«Acılarınızın dayanılmaz hale gelmesi ,size, sizi ezenlerin elinizden aldıkları haklarınızı tekrar ele geçirmek kararını esinlediği zaman, sizi düzeni bozmakla suçluyorlar, size isyankâr muamelesi yapıyorlar. Kime karşı isyankâr? Ancak gerçek bir hükümdara karşı yani halka karşı isyan edilebilir. Ya halk kendi kendine karşı nasıl isyan edebilir? İsyankârlar, halkın zararına kendileri için ayrıcalıklar yaratanlar, hile ile ya da zorla, halkı kendi egemenliklerine boyun eğdirenlerdir; halk düzeni bozmuyor, onu yeniden kuruyor ve halkın iradesi her zaman haklıdır.»**

Feda edilmiş sınıfların, kaderlerini düzeltmenin olanaksız olduğu inancı içinde kaderlerine umutsuzca boyun eğmeleri için daha fazlası gerekli değildir. Edilginlik (Passiflik), İncilin kendini feda etme öğretisine bağlanma kadar tehlikelidir. Renan, **L'Avenir de la Science**'ın da (İlmin Geleceği) bunu ortaya koyuyor: **«Doğu'da, binlerce insan, mevcut iktidara karşı isyan etmeyi hiçbir zaman aklından geçirmeksizin, açlıktan ölüyor. Modern Batı'da ise bir insan, açlıktan ölmektense, silâha sarılmayı ve toplumun kendisine karşı yerine getir-**

mediği ödevleri olduğu derin ve iç-güdüsel inancı ile topluma saldırmayı daha kolay buluyor.» Şubat (1848) olaylarından sonra yazılmış bir not, düşüncesini daha da açık olarak veriyor: **«Bir halkın Alınyazısı'na verdiği anlamın genişliği, uygarlığının ölçüsüdür. Bir kazak, yediği kırbaçlar için kimseye küsmez, bu Alınyazısı'dır. Türk reayası *, altında ezildiği fazla vergilerden dolayı kimseye kızmaz, bu, Alınyazısı'dır. Fransız, yoksulluğunun, düzeltilmesi mümkün bir sosyal düzenin sonucu olduğundan kuşkulanırsa isyan eder.»**

Fransız halkı ile Renan'ın sözünü ettiği öteki halklar arasında ne duygu ayrımı ne de reaksiyon ayrılığı değil, ancak isyana yönelmede en çok bir kaç yıllık bir ara vardı.

Romancılar, özellikle George Sand; tarihçiler; Michelet, Quinet, Louis Blanc; gazeteciler: **Constitutionnel**'den **National**'e ve **Reforme**'a kadar; M. Guizot'nun çağrısı üzerine edindiği «servetler» i hazmederken içi geçmiş bir toplumun ruh yavanlığının küplere bindirdiği mondenler ve snoblar; sosyal kurtuluş haçlı seferi böylelerini bir araya toplamıştı, ve bunların ne amaçları ne de gizli hesapları birbirine uyuyordu.

Ama, bu biribirine zıt yönde çaba gösteren pey gamberlerin bir isim vermekle kendi kendisini tanımlamak ve ortak bir bilinci saptamak olanağını sağlayışlarından beri ustaca sözlendirilmiş bu kadar çağrılarla hep uyanık tutulan proletarya, kendinde kollektif bir bilinç bulmağa başlamıştı.

---

* Osmanlı İmparatorluğunda hristiyan tebaa.

Artık proletaryanın harekete geçebilmesi için kadroları ile bir fırsat eksikti.

III — Siyaset işe karışıyor

Profesyonel politikacılar, önemini doğru olarak değerlendirmeksizin, bu yer altı kaynaşmasından tasalanıyorlardı. Ustaca yönetilen çetin grevler, açların yer yer ayaklanmaları, sövgü dalgası halinde dışa vuran bir çeşit dönüşüm humması, bunalım gelip çatınca ulusal öfkenin her an patlayabileceğini haber veren belirtiler görünecektir. Bununla birlikte bunlardan hiç biri evvelce iktidara ciddi olarak tehlike işareti vermezdi. Louis - Philippe, saltanatının başlangıcından beri, birbirinden aşağı kalmamacasına şahlanmış iki öfke arasında, krallığı zorbalıkla ele geçirmiş olmasını lânetliyen lejitimistlerle, * **«1830'un hakkını arayanlar» (réclamants)**, kardeşlerinin kanlarıyla ödenmiş bir zaferi kralın zorla ele geçirişini artık bağışlamayan cumhuriyetçiler arasında fazla zayiat vermeden ayakta durmayı başardı. Ama suikastler seyrekleşmişti; 1848'de artık hiç suikastsiz geçen yıllar vardı. Yedi yıllık bir başbakanlık, pahalı da olsa, parlâmentoda bir çoğunluğun kararlılığını yavaş yavaş sağladı, ancak ziyaret hakları meselesiyle ciddi bir şekilde tehlikeye düşmüş olan bu parlâmenter yerleşme ve durulma, 1846 seçimlerinde 120 oyluk bir çoğunlukla yeniden güç kazandı. Tam olarak barışa doğru yönelmiş olan dış siyaset, hiç bir çatışma tehlikesi göstermiyordu. M. Guizot'nun İn-

* legitimiste : birinin hükümdar olması için hükümdar soyundan gelmesi gerektiğini savunan kimse.

giltereyi üstün tutması, hiç eksilmeden devam ediyor. «İspanyol evlenmelerin»den beri Londra'da hava, şüphesiz, adamakıllı soğumuştur. Fakat ihtiyar kral, Manş ötesindeki genç kraliçe ile kendi yanından babaca, gönül çekici arkadaşında ise hemen hemen ailevî bir saygı biçiminde kendini gösteren dostane kişisel ilişkileri sürdürmekten geri kalmıyor. Avusturya ile olan yakınlaşma, gerektiğinde, İngiliz Dışişleri Bakanlığının eksikliğini dolduracak fazladan bir tampon bağlaşma (ittifak) sağlamıştı. Lamartine bulutlardan yere inip «her yanda gerici olan... hiçbir yanda fransız olmayan» bir politikayı belâgatını kullanarak boşuna damgaladı; sadece bir muhalefetin, şüphesiz yenilmez bir muhalefetin, alışılmış alkışlarını topladı; fakat akıllıca düşünülmüş terfiler, tam sırasında takılan nişanlar, cömertçe ve bilerek dağıtılan demiryolu ve maden imtiyazları bu muhalefeti daima azınlıkta kalmaya mahkûm ediyordu. Louis - Philippe «adamını» bulmuştu; «adamı» da kendine güvenmektedir.

Bununla birlikte, skandallar, birkaç aydan beri hoşa gitmeyecek bir şekilde artmaktadır. Bu rezaletler pek çok kimseye, çok yüksek görevlerdeki kimselere çamur sıçratmaktadır. Bir düzenbaz, şantajcı, Pellapra adında biri, Gouvehans madenleri müdürü M. Parmentier ile, iki eski bakan, hep askerlik hizmetinde bulunan General Despans - Cubière ve yargıtay başkanı M. Teste arasındaki yazışmaları yayınlıyor. Mektuplardan, generalin nüfuzunu para ile madenciye sattığını, uygunsuz iş gören sanayicinin arzularını yerine getirmek için, o zaman Bayındırlık Bakanı olan meslekdaşından yararlandığını ortaya çıkarıyor. Kral, rezaleti örtbas

etmek için boşuna gayret harcıyor. Yüksek Soylular Kurulu iki hırsız bakanın medenî haklarını ellerinden alıyor; iş, yüksek görevlerde bulunanların hepsinin durumunu sarsıyor.

Genel askerî iaşe (manutention) müdürü, 1846 daki kötü mahsulden sonra memleketin beslenmesini sağlamak üzere kendisine teslim edilen devlet parası ile, buğday üzerinde vurgunculuk yapıyor. Ölümü ile 1.400 tonluk bir açık meydana çıkıyor. Birdenbire, bir kilo ekmeğin fiatı Paris'te 40 - 50 santime yükseliyor, bir uzman işçinin günlük kazancının yarısı.

Başbakanlığın yarı resmî gazetesi **L'Epoque'**un müdürü Granier Cassagnac, Lirik Tiyatronun müdürünün imtiyazının yenilenmesi için 100.000 frank rüşvet alıyor; oysa, bu işten anlayanların iddia ettiğine göre, tiyatronun oyunlarının düzeyi böyle bir imtiyaza hak kazandırmıyordu.

M. Petit, Sayıştay'daki danışmanlık görevinden, az gelirli, ama gerekli oyu verecek olan bir milletvekili yararına istifa ediyor, karşılık olarak da para alıyor; sonra, bu işten tiksiniyor, ücretini almış olduğu halde, kendisi bu kombinezonun namussuzluğunu haykırıyor.

Bütün Soylular Kurulu, üyelerinden birinin eli kanlı kahramanı olduğu facia ile öfkeden tirtir titriyor; bu üye, evlerinde çalışan, çocuklarının öğretmenine duyduğu aşk uğruna, bir mareşal - bakanın kızı olan karısı Matmazel Sébastiani'yi öldürmüştür. Herkes, meslekdaşlarından biri olan, Fransız Akademisinden M. Victor Hugo, **«Choses Vues»** de (Gördüklerim) bu dramın heyecan verici bir röpor-

tajını verinceye kadar, ünlü Meclis'in başkanının suçluyu intihara karar verdirmek için harcadığı çabayı anlatıyor.

«Aile faciaları, para dramları, devlet parasından çalma, nüfuz ticareti, ne önemli entelektüel ve moral anarşi alâmetleri, görünüşte o kadar sıhhatli ve sağlam olan toplumun ön duvarında ne büyük çatlaklar.» diye yazıyor M. Jules Bertaut. Onun Krallığa duyduğu yakınlık, «kırksekizcilere» sürtünen herşeye karşı değişmez düşmanlığı, doğru yola yönelen bu yargıya çok özel bir önem veriyor.

Parlâmentodaki muhalefet, bu çamurlaşmadan şiddetini artırma, dinçleşme vesilesi; Proletarya ise, para babaları, zenginleşmiş bankacılar, iş adamları, hakyiyiciler, bozguncularla kokuşmuş yüksek sosyeteyi suçlamak için ahlâkî bir kanıt çıkarıyor. Böylece, ikisi de aynı ölçüde düşman olan iki akım, değişik yollardan da olsa, aynı zamanda ve birlikte, sallantıda olduğunu hissettikleri rejime saldırıyorlar. Liberal ve ileri basının desteklediği sol milletvekilleri seçim kanununda önemli bir değişiklik istiyorlar: 19 Mayıs 1831 kanunundan beri hâlâ 200 frank olarak kabul edilen seçime katılabilme harcının düşürülmesi; seçim yeterliği olanların seçim harcını ödeme şartı olmaksızın seçime katılmaları, bir parlâmento görevi ile ücretli bir kamu görevinin aynı kişide birleşmesinin yasaklanması. En sol kanattan bazı kimseler ise kesin olarak genel oy talebinde bulunuyorlar. Ancak pek az yankı görüyorlar. M. Guizot, hor görü ile, «genel oy için zaman uygun değil» diyor onlara.

«Reformistler» hücumlarına daha önemli bir yankı sağlamak için ingilizvari toplantılardan ya-

rarlanmayı düşündüler. Bu pratik yolun üç üstünlüğü vardı: basın yoluyla propagandayı tehlikeli ve masraflı kılan kanunun elinden kurtulmak; önemli ve seçkin bir dinleyici kitlesini bir araya toplamak; hükümete karşıt duyguların kendini gösterdiği bütün bölgeleri birbiri peşi sıra harekete getirmek. Son zamanlardaki rezaletler Lamartine'in Mâcon'da söylediği söze göre, Özgürlük Devrimini, **«Horgörü Devrimi»** (Révolution du mépris) üzerine dayandırmak olanağını sağlıyordu. Girişimin başarısı, başlatıcılarının kendi umutlarını bile aşıyor. Sırayla, Paris'te Chateau - Rouge salonu, Chartre'da Colmar'da, La Charité - sur - Loire'da, Mâcon'da, Reims'de, Saint - Quentin'de, Soissons'da ve Strasbourg'da gittikçe daha heyecanlı, gittikçe daha yoğun dinleyiciler konuşmacılara kucak açıyor: yetmiş toplantıdan birçoğunda, Colmar'dakinde olduğu gibi, Krallık Mahkemesi birinci başkanı ve rejime küskün başka birçok yüksek yargıç başkanlık etti.

Ledru - Rolin'in harekete getirdiği, görüşlerini **National** gazetesinde yazan küçük bir cumhuriyetçi grup, önceleri bu işin sonucundan umutsuz oldukları, somurtup durdukları halde sonraları kampanyanın başarısı karşısında, kendileri de bu kadar etkili bir silâhtan yararlanmaya karar verdi. Bu grubun liderleri, Chalon - sur - Saone'da, Dijon'da ve Lillé'de söz aldılar, isteklere daha keskin, daha az kanaatkâr bir ton vererek, bundan böyle, artık liberal bir reform değil, kesın bir devrim istediklerini... 1793 Anayasasına dönülmesini istediklerini söylediler. Polis «gözlemcileri», heyecanla coşmuş kalabalığın Konvansiyon'a ve Robespierre'e alkış tuttuğu bu bozguncu gösterileri emniyete rapor ettiler.

Aynı derecede inatçı olan muvafıklar ve muhalifler, sonucu olmadığı besbelli bir uyuşmazlık havası içinde, gittikçe sertleşiyorlardı; sokağın bütün çalkantısı ancak anlamsız, boş öfkeleri azdırmakla kalıyordu; çünkü, çoğunluk daha üç yıl için milletvekili idi; bu üç yıl devrilmek tehlikesini göze aldırmayacak kadar önemliydi. Proletarya hareketleri ise ne polisi, ne de içişlerini kaygılandırmıyordu. Gizli dernekler şüphesiz üreyip çoğalıyor: **Amis du Peuple**, (Halkın Dostları) **Condamnés Politiques** (Siyasî Mahkûmlar) **Reclamants de Juillet** (Temmuz Dilekçileri) **Saisons** (Mevsimler), **Droits de l'Homme** (İnsan Hakları) **Francs-Régéneres, Aide toi le ciel t'aidera** (Sen kendine yardımcı ol, tanrı da sana yardım edecektir)... Ama hepsinde iktidarın hafiyeleri vardır. Dernek içi ilişkilerde modası geçmiş bir romantizm, parolalar, kabul törenleri, bazan kıyafetler... Sembolik kıyafetler, bu derneklere, ilerde pek muhtemel olarak karşılaşabilecekleri tehlikelere karşı güven sağlayan biraz gülünç bir hava veriyordu. Bu derneklerin çevresinde o kadar «siyasî ve edebî» amazon dolanıyor ki, İçişleri Bakanı gevşek ve şüpheci Du Châtel'e, protestan başbakan, doktriner ve sert Guizot'ya işçi kılığına girmiş karnaval alayı, tumturaklı lâf kalabalığı, derin uyku rüyalarının ütopileri, belki de reklâm hastalığı gibi gördükleri bu bunalım gösterilerini ciddiye almak saçma gibi geliyor. Proletaryadaki bölünmeler, büyük ustalıkla kullandığı ahlâk bozukluğunun dozunu artırarak, istediği anda millî iradeyi boşa çıkarabileceği inancının verdiği güvenlik içinde uzun süren başarının uyuşturduğu hükümetin iç rahatlığını daha da artıracaktı. Hükümet, yeni doğmuş ve henüz kendisini aramakta olan sos-

yalizmin hocalarını birbirine düşüren okul (akımç.) kavgalarının hiç birinden habersiz değildi. Proudhon'un kalem tartışmalarını, bu ateşli yericinin özellikle sensimonculuğa (saintsimonism) kabeciliğe (cabetisme), furyeciliğe (fourrierisme) saldırışındaki yırtıcı öfkeyi gözden kaçırmıyordu. Karl Marx'ın kim olduğunu ve neler yaptığını, Almanya'da az dinleyici bulduğunu da **Komünist Manifestosu** ile birlikte öğrenmişti. Bunun yazarını sınır dışı ederek rejimin huzuru için elinden geleni yaptığına Guizot inanır. Peygamberce isimler taşıyan birkaç gazete, sürekli takip altında ve yarı gizli, aylık ya da pek büyük güçlüklerle haftalık olarak, henüz şekillenmemiş bir proletarya içinde bir sınıf ülküsünü ve birleşme zorunluluğu bilincini billûrlaştırmaya gayret eder: Louis Blanc'ın **Peuple**'ü (Halk), Cabet'nin **Populaire**'i gibi...

Dışardan bakınca, olaylar daha aydınlık görünür. Léopold: I, 1847 sonlarında Saxe - Cobourg düküne şunları yazabilmektedir: **«Kayın pederim, pek yakında, Charles: X gibi kovulacak.»** Kayın peder bundan habersizdir ve buna karşı bir çareye sahip olmayacaktır. Tahtın, Meclisin yeni çalışma döneminin açılışında, muhaliflerin katiyen katılmamış oldukları bir ortak dilekçeye cevap olarak verdiği nutuk, Meclisin beş yıldan beri dinlemiş olduğu konuşmaların en keskin ve nüansları en az olanıydı. Konuşmanın uzlaşma kabul etmez tutumu, izleyen tartışmaların uzunluğunu açıklar; fakat, 12 Şubatta, Başbakan, dayandığı çoğunluğun beli bükülmüşse de zaferi gene elde eder. Hanedan muhalefetinin politik isteklerine karşı, vurgunculuktan elde edilen servetlerin göz göre göre israf edilmesin

deki artışa rağmen her zaman eskisi gibi mutsuz olan Proleterlerin öfkesinde gittikçe acılaşan yoksulluğa karşı iktidarların ruhî durumu, M. Guizot'nun küçümseyen, söz olarak gerçekliği şüpheli, fakat basitleştirilmiş psikolojisinde çok doğru olan cevabında yoğunlaşmaktadır: **Zenginleşiniz!**

Bununla birlikte, 1846 seçimlerinden beri sosyal huzursuzluk korkunç bir şekilde artmıştır. 1845 ve 1846'nın eksik rekoltelerinden sonra, buğday, Fransa'nın hemen bütün şehirlerinde bulunmaz hale gelmişti. Hava değişiklikleri, idarenin savsamaları, simsar kesilen memurların aşırmaları, ödenmiş fakat teslim edilmemiş ya da giriş limanlarında depo edilmiş malların ithalini geciktirmiş ve fiilen hemen hemen ortadan kaldırmıştı. Hükümetin o zaman zarfında, becerikli ve bilgili karaborsacıların elindeki yerli buğday fiyatlarını yükselttirmek için dışarıdan satın alınan buğdayları kasıtlı olarak limanlarda bıraktığı ısrarla söyleniyordu.

Senelerden beri büyük sınaî istikraz tahvillerinin, en başta demiryolları şirketlerininkilerin, çekilişi ile hazine ihtiyatlarından devamlı olarak yapılan akaçlama (drenaj) sonucu, tedavüldeki para ticaretin ihtiyaçlarını karşılamaz olmuştu artık. Bununla birlikte banka, resmî iskonto hadlerini yüzde dörtten yüzde beşe çıkarıyordu. Genel darlık, en fakir merkezlerin belediyelerini, isimleriyle bile ihtilâl zamanı sıkıntılarının bulanık ve nefret edilen anılarını hatırlatan, şu **«Yardımsever atelyeleri»**ni yeniden açmağa zorluyordu. Bütün Kuzey - Batı'da karışıklıklar patlak verdi; bunların 1789 İlkbaharındakilerin kopyası olduğu söylenebilirdi. Silâhlı ayaklanmalar Nantes'a, Rennes'e, Mayenne'e, Mans'-

a buğday gönderilmesini, eski yürüyüşlerin izlediği **«Büyük Korku»**dan **Pahalı Ekmek»** tehlikesine doğru giden yollar boyunca buğday naklini önlüyordu. Laval'de, hâl kuşatıldı ve buğdaya narh kondu: künkü 4 frank, hektolitresi 20 frank, Tours'da silâhlar patladı. L'Indre'de tüketiciler, hasbuğdayın hektolitresini 35 franktan 15 franka indirdiler. Buzançais'de bir ölü, Bellabre'da bir tane daha. Châteauroux, 'nun demiryolcuları kendi şehirlerinin pazarlarını sopa elde, «düzene koyuyorlar.»

Merhametsiz bir baskı, bu **«açlık mahkûmlarını»** kovalıyor; ordu, bir kere daha ekonomik jandarma rolü oynayacaktır; orduyu rahatlıkla bu işe süren hükümeti, düşmanları, millî zaferi düşünmekten çok proletaryaya karşı kuvvetli bir ihtiyat kuvvetini elde bulundurarak kendini korumayı düşünmekle suçluyorlar. Ağır ceza mahkemeleri ve onların burjuva yargıçları boyuna ağır mahkûmiyet kararları veriyorlar: L'Indre mahkemesi, Buzançais'den sonra, affa uğramayan üç ölüm cezası kararı, dört tanesi müebbet olmak üzere yirmi-iki kürek mahkûmiyeti kararı veriyor.

Valilerin yanlış bilgi verdikleri M. Guizot hükümeti, işçilerin bu muazzam sefalet ve öfke dalgasında bir **«Komünist komplosu»**ndan başka birşey göremedi ya da görmek istemedi; Blois Ceza mahkemesi, bu komünist komplosunu pek yumuşak bir şekilde cezalandıracak, beş gün ile altı ay arasında değişen yirmi iki hapis mahkûmiyeti verecek, bütün sanıkları Blanqui ve Beraud gibi beraet ettirmek medenî cesaretini gösteremiyecektir. İşin en üzücü tarafı, Blanqui ile Cabet arasında başgösteren kalem tartışması ve, Cabet Goguette'deki çalış-

ma arkadaşlarını inkâr ederken ileri sürdüğü iddiaları açıkça yayınladığı zaman, bu polemiğin etkilerini yığınlara da bulaştıran kötü basın oldu. Cabet şöyle diyordu: **«Böylece, Cabet'ci ütopist ikariyen hareketi hor gören bu komünistler, aslında hiçbir şeyin lekeleyemiyeceği M. Cabet'yi değil, bizzat komünizmi ve genel olarak komünistleri, gizli dernekler kurulmasını istemek, ihtilâli ve şiddeti özlemek şüphesi altına sokarak tehlikeye attılar»** Cabet, bundan böyle hep karşılaşacağı, bu vakitsiz ve yersiz iddialarına dayanan suçlamadan hiçbir zaman kendini temize çıkaramıyacaktır; O, bu işi yapmakla, kendi dönüşünü kolaylaştırmak uğruna işçi dayanışmasına ihanet etmişti.

Hükümet, «devrimin yöneticileri» arasındaki bu görüş ayrılıklarının sunduğu propaganda olanaklarından bol bol yararlandı. Kendi kuvvetini pek yeterli bulmayan ve sokaktaki bağırışmalara daha çok dikkat eden hükümet, emniyet konusunda daha az sükûnet, hareketsizlikte ise daha az inatçılık göstermeliydi. 5 Temmuz 1847 de Saint-Antoine mahallesinde bir gösteri patlak vermişti. Gösterinin kurbanları, Dük Montpensier'nin davetlileri oldu. Pırıl pırıl, rengârenk davetliler kafilesi yuhalarla karşılandı: **«Kahrolsun hırsızlar» «Halkın ekmeği yok, bu namussuzlar eğleniyorlar.»** Bu olaydan reformun şefleri, Duchâtel'in polisinden daha çok rahatsız oldular, belki de daha çok tasalandılar. Gerçekte kendileri bu tutumu ne hazırlamış, ne teşvik etmiş, hatta ne de istemiş olduklarını biliyorlardı. En anlayışlıları işçi sınıfının ellerinden kaçtığını hissetmeye başlamışlardı. Bu andan başlayarak toplantılar kampanyasındaki kararsızlığın açıklayabile-

ceği iç ayrılıklar kendini göstermeğe başlar: hanedana mensup muhalefetin teşkil ettiği, bir hükümet devrilmesini bir rejim krizi haline getirmemek derdinde bir sağ, devrimci macerayı, ortak zaferden sonra, önce esaslı kilit noktalarını eline geçirecek olan «ileri» bir burjuvazi yararına sosyal halk hareketini boğazlayabileceği inancı içinde kabul eden «Cumhuriyetçi» bir sol.

Durum, 20 Şubat 1848 de böyle görünüyordu.

IV. — İşçilerin için için kaynaması

Gerçekte, siyaset dünyası, sol çevrelerde bile, proletaryanın sabırsızlanmasının önemini doğru olarak ölçemiyor. Parlamentodaki cumhuriyetçi önderler birinci devrime borçlu oldukları hem tarihi hem de hukukî örneklerin hemen hemen yalnız kitabî geleneği ile beslenmiş, **Halkın** kudretine inanan ama onun zincirlerini ancak «ölümsüz ilkeler» için kırabileceğini tasarlayan politikacılar ve üniversite öğretim üyeleridir. Bu politikacılar son olaylara rağmen, son dakikaya kadar halkın baş kaldırma iradesinden şüphe ettiler; sosyal bunalımı, ekmek için çarpışmaya kararlı yoğun ve tek çeşitli (homojen) bir işçi yığınının varlığını ancak üstün körü hesaba katıyorlar; çünkü, son anketlere karşı olarak, proletarya reislerinin bir çoğuna emekçilerin yoksulluğu ne dayanılmaz gibi ne de oy-birliğiyle açıklanmış bir gerçek gibi görünüyor. Sosyalistler arasındaki görüş ayrılıkları bu tutumu daha çok kuvvetlendirecektir. Bütün bu doktrinerlerin davranışlarında, biraz gülünç, ya da hiç değilse tiyatrovari tutumlar, doğmatik tezler, skolastik tartışmalar birbiriyle çatışmaktadır. Dikkat etmiyorlar ki,

işin aslında bu coşkun peygamberlerden şunu ya da bunu alkışlayan fakat sonunda bir eylem doktrini kurmak için bu peygamberlerin çeşitli öğretilerinden yeteri kadar ortak fikir çıkarmayı başaran gerçek işçiler arasında bir birlik kurulmuştur.

Başlamak üzere olan savaşın gerçek önderleri, bu savaşın bilmekten daha çok hayal ettikleri ham lelerini önceden ifade etmeğe çalışan büyük adamlar olmayacaklardır. Çatışmanın arefesinde ya da o günlerde, Michelet, Colle'ge de France'taki dersinde, J. Cassou'nun da aktardığı şu sözlerle bağıra caktır: **«Devrimin dışta, yüzeyde olmaması gerektir; içe girmeli, içe işlemelidir. Salt politik olan birinci Devrimin olamadığı kadar derin olması gerekir; kafaları hemen yalnız maddeye değgin düzeltmelerle dolu sosyalistlerin istediklerinden çok daha derin; Devrim, insanın yüreğine kadar gitmeli, ruhu etkilemeli, iradelere uzanmalı; istenen bir Devrim, yüreğin Devrimi, manevi ve dinî bir dönüşüm olmalıdır.»**

Jean Cassou, «**derinlik arzularına rağmen**» bu satırlardaki güzel söz etme özentisini ortaya koymakta haklıdır. İşçilerin sefaletindeki ve onda kurtulma azimlerindeki kuvvet, Şubat'ın kanlı Gün lerini doğuracak ölçüdeydi; bu, işçilerin, sonradan işçi sınıfının marşı olacak olan, o populer şarkıda ifadesini bulamadan önce de kendilerini **«dünya nın lânetlileri»** hissetmelerindendi. Sefaletlerinin sürüp gittiğini, politikacıların ona çare bulmakta yetersizliklerini, sosyal adaletsizliğin ağırlaşmasını umutsuzlukla görebilecek düzeye ulaşınca ne pahasına olursa olsun ve hangi yolla olursa olsun bu durumdan kurtulmak kararına vardılar.

Louis Philippe devri süresince, bütün şiddetli karşı koyma girişimleri acı bir şekilde yenilgiye uğramıştı. 1845 ten başlayarak bu girişimler fiilen durdu Fiiliyatta, işçi hareketleri yeniden gizli hareketler haline geldiler ya da alalandılar (kamufle edildiler) Gelenek olarak işçi hareketlerini yoluna, düzene koyuyor gözüken topluluklar içinde yığın halinde hazırlıklara ulaşmak, artık umulmaz. Birkaç mason eleman yeni çalışma toplulukları kurma amacıyla, kimi atelyelerin uysal ve sıkı ağızlı kadrosundan yararlanacaklardır; bu olay, Şubat Günlerinden sonra Büyük Millî Loca ayrılığını doğurmuştur. Bu ayrılığı doğuran ileri elemanlar resmî olarak tanınan iki yetkili grup önderliğince mahkûm edilen pek zayıf bir azınlıktan başka bir şey değildir. Kimi işçi örgütleri, kimi gizli dernekler, beyan ettikleri amaçlar arkasında gizlenerek proleterya kuvvetlerinin bir çeşit seferberliğini organize ediyorlar: gizli silâh depoları, parolalar, toplantı yerleri... düzenliyorlar. Bu karanlık, dallara budaklara ayrılmış, güçlükle seçilebilen faaliyet, pratik olarak, 20 ve 21 lerin kafilelerini yaratmak, ilk barikatların düzenli olarak yapılmasını yönetmek, ilk münferit saldırıları bir merkezde toplamak sonuçlarını verecektir. Bu çalışmalar özellikle, ilk nümayişçilerin önemli bir kısmını silâhlandırmaya yaradı. Bu hareket aynı zamanda kimi «uzman» derneklerin işidir; o dernekler, son şiddetli kargaşalıklardan beri yer altı eyleminde, Karbonari derneği usulü toplantılarında ısrar, resmî görüş ayrılıklarına rağmen **«arkadaşlar»**ın kimi şeflerinin dinamizmini izlemekte inat etmiştir; kendi ödev-kardeşleri için loncaya değgin ve iyilik sever amaçlar ummakla da yetinmemiştir. Bu işçi hareketinin tarihi, henüz ayrıntılarıyla ay-

dınlatılmış değildir. Bu hareket **«Sefiller»**in az çok romanlaştırılmış ikinci derece olaylarında (epizodlarında) belirli olmayan ve kehanet gösteren cafcaflarla geçiştirilir. Bununla birlikte ilk Şubat günlerindeki gösterilerin düzenli kendiliğindenliğini, işçilerin silâhlanmasının bir ölçüde çabuk ve yoğun oluşunu **«Düzen Kuvvetleri»**nin akınlarının toplu stratejisini ancak bu hareket doyurucu bir biçimde izah edebilir. Kuvvetli bir tohum Paris proleterya sını ayaklandırdı, fakat, düzenli bir örgüt taslağı (embriyon) ayaklanma hareketinin başarısını kolaylaştırdı. Hiç olmazsa hareketin varlığını kaydetmek ve 20 - 25 Şubat arasındaki olayların başarılı akışına ne katkıda bulunduğunu ölçmek, halkın atılışı, gene kısaca, ateşin yayılmasının, savaşın ve çabuk zaferin esası olmakta devam etse de, önemliydi.

1843 ün hemen başında, J. Cassou'nun her zaman sözünü ettiği H. Heine, La Gazette d'Augsbourg'da çıkan bir yazıda şunları yazabildi: «**Komünistlerden, Fransa'da kararlı bir dikkate lâyık biricik partiden bahsediyorum. Sensimonculuğun kalıntıları için de aynı dikkati isteyeceğim; sensimonculuğun taraftarları ve az çok tuhaf alâmetlerle hep hayattadırlar, halâ çok aktif olarak harekette bulunan furiyecilere de aynı dikkati gösterin. Er ya da geç, Saint Simon'un dağılmış ailesinin kalıntıları, furiyecilerin bütün kurmayları komünizmin durmadan artan ordusuna geçeceklerdir.** «Bu Komünist ordusu» sözü o devrin dilinde, dertlerine ilâç olarak bütün zenginliklerin ortak olması ve proleterlerin hakkaniyetli kontrolu altında bütün insanlar arasında dağıtılmasından başka bir şey düşünmeyen bütün yoksullar yığını anlamına gelir ancak. 1843

de, çekici olduğu kadar sınırları bakımından belirsiz olan bu umut, işçilerin gönlünü sarıyor. Sosyalist sistemler proleterin pek umurunda değildir: günlük hayatta bir tanesini daha denemiş olmak için yapılan her girişim, hayal kırıklıkları, maceralar, iş görenlerin en beceriklileri ya da daha az dürüst olanları tarafından herkesin çabasına sahip çıkılmasıyla ödenir. Genel oy, eğer politikacıların hiç sözünü etmedikleri iş teminatları ile birlikte olmazsa «seçim yeterliğinin kabulü» kadar boş görünüyor. Burjuvazinin zenginleşmesi, ne aletlerin gelişmesinin, ne demir yollarının bulunmasıyla ticarete verilen hızın, ne de mülk sahibi sınıfların artan lüksünün düzeltmediği işçi hayatını daha da dayanılmaz bir hale getirdi. Parlâmento çoğunluğu istikrar kazandı... ve onun la birlikte düşük ücretler de istikrar buldu, devamlılık kazandı. **«Fakirlik»** burjuva siyasî hayatının ayrılmaz parçası olan sosyal bir kusur gibi görünüyor. O halde halka kendi zaferi ile insanın ekonomik eşitliğini kurmak, bir devrin rezaletleri kartopu gibi büyüyen, ve artık sokaklarda, gazetelerde ve ağır ceza mahkemelerinde yayılmaktan geri durmayan mânevi pisliğini temizlemek için burjuva toplumunun geleneksel çerçevesini kırmaktan başka çıkar yol kalmıyor.

Flora Tristan öldü ama, yoksulluklarından kurtulmak için gerçekten artık birleşmekten ve zincirlerini kendi kuvvetleriyle kırmaktan başka bir çare göremiyen fakirlerin bilinç altlarının karanlığında onun **işçilerin birliği** fikri filizlenıdi. Dağınık gruplar buna gidecek yolları hazırlıyor; aydınlar bir sınıf bilincinin bu patlayışını seziyor ve önceden haber veriyorlar; en küçük bir sokak

olayı bundan böyle sosyal Devrimi başlatabilir; sosyete hanımları, edebiyatçı hanımlar, salonlarında, politikacılar kulüplerinde, gazeteciler redaksiyon odalarında, kısaca sadece Louis Philippe'den ve 1848 yılının 13 Şubatında, Laure Gasparin'e **«Birkaç gün dinleneceğim... en büyük güçlükleri atlattım.»** diye dert yanan başbakanı M. Guizot'dan başka herkes, pek de inanmaksızın, yaklaşan Devrim'den bahsediyor.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞUBAT GÜNLERİ

I. — Sol'un Yatağından Taşması

1848 Ocağının ikinci salısı, parlamento açılır açılmaz, «hanedan muhalefeti» memlekette toplantılar kampanyası ile hazırlanmış olan saldırı stratejesini belirlemişti. Bu muhalefet, vergi yükümlülerinin oylarının sola doğru kaydığını hissetti. Aslın da kendisi de yangını körüklemek ister; 19 Ocak için Paris'in 12. inci bölgesinde bir toplantı, aynı zamanda Mecliste krallığın açış nutkuna cevap olarak bir seri önerge düzenler.

Thiers ve Garnier-Pagès tarafından yürütülen siyasi saldırı kabine çoğunluğundan kapitalistleri ayırmağa çalışır; kapitalistler kabinenin en kalaba-

lık fakat en sinirli elemanlarıdır. Devletin borçları, artmıştır. **«Demiryolu tahvilleri 900 franktan 500 franga düşmüştür;»** Devlet, Meclisin oyuna başvurmadan tasarruf sandığından 200 milyon borç almıştır; sandık bir panik anında para yatırmış olanların alacağını karşılamıyacaktır. Kısa vadeli borçlar (dette flottante) bir milyona çok yaklaşmıştır.

«İflâs heyulâsı», aynı zamanda iktidarın mukaddesatçı sağla cilveleşmelerine sinirlenen **göbeklileri, koca göbeklileri** sarsıyor. Dupin, Petit meselesini bahane ederek çoğunluktan ayrılıyor ve **«görevlerin ve hizmetlerin para ile satın alınabilmesi»** üzerine bir karar sureti sunuyor. Muhalefet, Salvandy'yi zorlayarak, ileri ve ayrıntılı bir hale getirdiği öğretim özgürlüğü konusundaki tasarısını gündemden geri alması için zorluyor. Böylelikle, titiz cumhuriyetçi müttefiklerine teminat verdiğini düşünüyor.

İhtiyar kral, henüz biçimsel bir saygı ile örtülü olan uyarmaları göremiyor. Joinville, Nemours'a yazdığı özel bir mektupta kral hakkında şunları söylüyor. **«Bildiğinden şaşmıyor, artık hiçbir fikri dinlemiyor, kendi iradesinin her şeye hakim olması gerek. Artık bir başbakan da yok ortada...»**

Her anlama çekilebilen bir müdahalesi bir reform vaadi gibi yorumlanacak olan M. Guizot'ya rağmen kral iradesinin böyle sertleşmesi, Duvergier de Hauranne'a cevap veren Du Châtel'i 1790 daki bir kanuna dayanarak 19 Ocak toplantısını yasaklamaya sürüklüyor. Reformistler, bu tedbirlerin 1830 dan beri kanunsuz olduğunu ileri sürerek boşuna itiraz ediyorlar. Başbakan, **«Hükümet boyun**

eğmeyecek!» diye bağırıyor. Çoğunluk otuz-üç oya düşüyor.

Ertesi gün öğleyin, Madeleine meydanındaki Durand lokantasında reformistler bir toplantı yapıyorlar. Toplantının yasaklanmasının bir zorbalık olduğunda oy birliğine varıyorlar. Fakat hükümetin bu hatasından yararlanmak, onu kullanmak söz konusu olunca oylar dağılıyor, Muhaliflerin en parlamentocuları... Odilon Barrot, Marie başbakana karşı olan bütün milletvekillerinin toplu olarak istifasını öneriyorlar; en «sertleri» La martine, Duvergier de Hauranne, yasağı dinlememek fikrini ileri sürüyorlar. Onlar galip geliyorlar, fakat, olayı tam hakkıyla kullanmak ve kararlarına en büyük etkiyi verebilmek için bir ay harcıyorlar; **«kararları, muhalefet milletvekillerinin seçim unsurlarına ve halk oyuna hitap ederken başka bir biçim altında kullandıkları çağrılara zarar vermeksizin alınmıştır.»**

İşte bu sırada devrimci eylem başlıyor. İlk önce, eylem, cumhuriyetçi elemanların krallık hükümetinde muhalefete geçmeleri ile açığa vuruluyor. Ledru-Rollin, tarihi 22 Şubat olarak tespit edilen, toplantıya kendini yazdırıyor. Kafilede kendisi ve Cumhuriyetçi öğrenciler grubu için bir yer istiyor. Goudchaux'nın evinde geçici bir hükümetin listesi hazırlanıyor. M. Nitot'da, Champs - Elysée'de Chaillot mahallesi yakınlarında etrafı çevrili geniş bir alan kiralanıyor, kocaman bir çadır kuruluyor. Sakıntı mı yoksa aşırı bir beceriksizlik mi? Gösteri hafta içinde bir gün yapılacaktır; böylece işçiler bu gösteriye, ancak işlerini bırakarak katılabileceklerdir. Hanedan Muhalefeti, son dakikada kendisine katılan müttefiklerin gösterinin niyetlerini aştığını

daha ilk anda hemen farketmişti * onların grubu ile iktidarın resmî delegeleri Morny ve Vitet arasında hazırlıklar tamamlandı. Oldukça miskin bir anlaşmaya varıldı; nümayişçiler bir polis komiserinin toplantının yapılacağı çadıra girmesine ve zabıt tutmasına engel olmayacaklar, adlî polisin memuru bu zabıtlardan yararlanarak evrakını tanzim edip çekilecek ve merasim artık kesilmiyecekti. «Böylece kuvvet, kanunda kalacaktı...»; ne var ki, kanun, kuvvet kullanmamayı önceden kabul etmişti; ona yalnız söz hakkı tanınıyordu. Bu acıklı tertip, senaryosunu tasarlamış olanların gizli işbirliğini ve karşılıklı korkularını açıkça ortaya koyuyordu. Tertip, bu kadar uygun koşulları bir daha uzun zaman vermeyecek olan bir fırsatı kaçırmak istemiyenlerin iradesini kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramadı.

Cumhuriyetçiler üstünlüklerini genişlettiler. Millî muhafız kuvvetlerini çağırdılar, lejiyonlarını toplantıya ve Madeleine'den Chaillot parmaklıklarına kadar yapılması kararlaştırılan yürüyüşe katılmaya davet ettiler. Katılmalar sel gibi büyüyordu. 22 Şubat günü yaklaştıkça büyük çapta bir hareketin patlak vereceği daha çok belli oluyordu. 20 Şubatta, hükümet, belki de Daniel Sterne'e göre «**yatıştırmak şöyle dursun... Louis-Philippe'in öfkesini körükleyen**» Guizot'nun teşvikiyle, hem yürüyüşü, hem de toplantıyı yasakladı; gerekçe şuydu: düzenleyicilere, ancak kapalı bir yerde ve özel bir toplantı yapmak izni verilmişti, toplu bir yürü-

* Odilon Barrot ve arkadaşları, yankıları kendi niyetlerinin sınırları içinde kalamıyacak bir işi büyütmemek çabası içindedirler.

yüş müsaadesi değil. Bu yasaklama ile aynı zamanda, General Jacquinot da muhafız birliğine ancak kendi şefleri tarafından göreve çağırılabileceklerini hatırlattı. 21 Şubat, reformistler arasındaki görüş ayrılıkları derinleşti. Meclis'te Odilon Barrot, Du Châtel'in bu konuda açıklama yapmasını istedi; Du Châtel, bütün toplu halk yürüyüşlerinin ve muhafız birliğinin her ne biçimde olursa olsun gösteriye katılmasının yasaklanmasını destekliyor, davetlilerin tek tek gelmeleri şartiyle toplantıya izin veriyordu. İçişleri Bakanı, bütün sokak gösterilerini kuvvetle dağıtmaya kararlı olduğunu da sözlerine ekliyordu, ordunun, bu sebeple, Tuileries'den Etoile'e kadar otuz bin asker yığdığı dedikodusu halk arasında yayıldı. Kralcı reformistler, sonuçları çok feci ve kanlı olacak bir çarpışmayı göze almamaya hemen razı oldular.

Fakat rejime karşıt olanların en ateşlileri, o anda ve o koşullarda hükümet taraftarlarıyla aynı safta bir görünüş alacak olan, boyun eğmeye razı olmadılar. Lamartine ve bir Fransa derebeyi olan d'Alton - Shée sonuna kadar gitmek gerektiğini açıkladılar. **Saisons** (Mevsimler) derneğinin bir toplantısında, «kardeşler ve dostlar» silâh istediler; d'Alton - Shéa ve Armand Marrast, derneğin kayıtlı üyelerini öğrencilerle ve muhafızlarla çevrili toplantı yerinde bulunmaya çağıran sert bir bildiri yazdılar; o zaman, kaçınılmaz görünen arbededen korkan parlâmento üyelerinin çoğu toplantıdan vazgeçmeye karar verdiler; Odilon Barrot durumu hükümete bildiriyor ve zorbalığından ötürü hükümetten hesap soracağını ihtar ediyor. Bu sözler ne bozguna uğramış yöneticileri, ne de aynı gece, daha ön-

ceden zaten hazırlanmış olan hareketin şefleri hakkındaki tevkif müzekkerelerini çıkarttıran ve kral ailesinin **«Kışın ihtilâl yapılmaz!»** diye, askerî birlikleri kışlalarına gönderen bakanı kandırmıyor.

Bununla birlikte, bütün gece, ne bu uzlaşmayla, ne de bu kaçırılmış fırsatla tatmin olunmayanların nezdinde gizli müzakereler devam ediyor. **Reforme** gazetesinde, Ledru-Rollin ve Louis Blanc, Albert ve Caussidiéere'in silâha sarılma tekliflerine karşı koyuyorlar. **Öğrenciler Derneği**'nde, çoğunluk, saat 9 da Panthéon'un önünde toplanmak ve Madeleine'de neler olup biteceğini görmeye gitmek kararı alıyor. **Mevsimler** derneğinde, şiddete baş vuran çözüm yolları nihayet bertaraf ediliyor; fakat üyeler, sokağı izlemek ve eğer kalabalık içinde rastgele bir hareket doğacak olursa müdahaleye hazır bulunmak konusunda anlaşmaya varıyorlar.

Derneğe kayıtlı olanların çoğunluğu kesin olmayan bu durumu vaktinde öğrenemiyorlar. Duvarlarda yalnız, Marrast'nın çağrısı ile hükümetin yasağı görülmektedir. Niyetleri barışçı olduğu halde Öğrencilerin ve Mevsimler Derneğindeki işçilerin kararı can alıcı noktalarda bulunmaya doğru meyletmiyor. Askerî birlik geri çekilme emirlerine uymuştur. Muhtemel nümayişçiler ise, tersine, olacakları gidip görmeğe hazırlanıyorlar. Bu şıkta hiç olmazsa, halkın hiçbirini sevmediği, başbakanın ve kralın rezil edilecekleri parlak bir geziye katılmak şansı var. Her iki tarafın ılımlıları, kuşkulu çekingenlikleri, aşırı güvenleri ve savsaklamaları ile müttefiklerinin en kararlılarının kendilerini istedikleri tarafa çekmelerine fırsat verdiler: 22 Şubatta toplantı yapılmıyacak; ama, gene de karışıklıklar ol-

maması, kurşunlar atılmaması, kendiliğinden oluveren, barikat ustalarınca gerektiği gibi kullanılan ve düzenlenen olaylardan birkaçının hiç değilse başbakanı devirmek tehlikesini doğurmaması mucize olacaktı. Daha fazlasını umanlar da oldu. Ama gene de o an için bunu açıklamaktan sakındılar.

II — 22 Şubat

22 Şubat, şafak vakti, sokaklarda alışılmamış bir kaynaşma görülüyor. Kalabalık Madelein'in çevresinde dolanıp durmaktadır; her an yeni yeni dalgalar kalabalığa katılmaktadır. Bir Öğrenci kolu Panthéon'un önünde toplandıktan sonra, Saint-Michel bulvarından, Saint-Germain bulvarından geçerek Concorde'a doğru inmektedir. Öğrenciler Meclis'in önünde duruyor, **Marseillaise**'i (fransız devrim marşını) söylemeye başlıyorlar. Yaşasın Reform! Kahrolsun Guizot! diye bağırıyorlar. Meclis muhafızları direkli avlunun önünde yayılıyor, öğrencileri «uzaklaştırmaya» çalışıyorlar. Muhafızların kurduğu ince kordon yarılıyor. Alaycı öğrenciler, hemen hemen boşalan Dört-Direk salonundan ıssız koridorların içine dalıyorlar. Başbakan yeniden yuhalanıyor; öğrenci kolu Bourgogne sokağı, Concorde köprüsü ve Concorde meydanından geçerek Madeleine'e doğru devam ediyor. Bütün bunlar pek tehlikeli şeyler değil. Guizot'ya haber veriliyor, «Sorumluluğu üzerime alıyorum» diye teminat veriyor.

Bununla birlikte, Paris'in çeşitli noktalarından, özellikle çevredeki işçi mahallelerinden, Belleville'den, Saint-Antoine varoşlarından, yeni bulvarların açtığı geniş geçitlerden kalabalık ve düzenli grup-

lar Champs - Elysées'ye doğru akmaya başlıyor ve oraya yığılıyorlar. Nitot sahası ile Madeleine arasındaki bu işsiz - güçsüz yığın artıyor ve sinirlenmeye başlıyor. Aynı bağırmalar yükseliyor: **«Yaşasın Reform! Kahrolsun Guizot!»** Concorde meydanı devamlı göz altındadır, Bourbon Sarayının girişleri kuşatılmıştır. Öğleden sonra Meclisin o oturumuna gelmekte olan Parlâmento üyelerinin arabaları tanındıkça ya alkışlanıyor, ya da hakarete uğruyorlar; bu boş bekleme saatleri, hemen hemen kıpırdayamadan olduğu yerde ayak değiştirme, zaten bağırmalarla, şarkılarla iyice heyecanlanmış ve gününün boşa gitmesinden kafası kızmış olan, pek çoğu isimsiz kışkırtıcıların parolalarına karşı gittikçe daha duyarlı olmaya başlayan bir kalabalığı sinirlendirdikçe sinirlendiriyor. Birkaç cam kırmağa kalkışıyorlar. Düzen görevlileri, her saat yeni katılanlarla büyüyen gösterinin yoğunluğundan kaygılanmaya başlıyorlar. Yaya muhafızlar, belediye zabıtası, kendilerini çaresiz belki de tehlikede hissediyorlar. Atlı muhafız gönderilmesini istiyorlar. Atlılar, Sarayı boşaltmak için, atlarını halkın üzerine doğru sürüyorlar. Önce çığlıklarla karşılanıyorlar, sonra taşlar geliyor. İtişip kakışmalar oluyor, atların göğüsleri insanları o yana bu yana deviriyor; halkın kızgınlığı artıyor. Bu arada ilk silâh sesi duyuluyor. Muhafızlar atları tırısa kaldırıyorlar; kalabalık yavaşça geriliyor; ama aceleci yaylım ateşleri takırdamıştır bile; çevredeki sokaklarda ilk barikatlar yükselmeye başlıyor.

Meclis'te pek ilgi çekici olmayan bir tartışma sürüp gitmektedir. Dışarı ile bütün ilişkilerden yoksun meclis salonundan, sokaklarda neler olup bitti-

ğini izleyemeden hattâ onların gürültüsünü bile duyamadan, akılları başka yerde bir kaç milletvekili pek de anlamadan konuşmaları dinliyorlar. Odilon Barrot, Başbakanın hesap vermesini isteyen gensoru önergesine ancak elli kadar imza toplayabiliyor. Elli imza, muameleye konabilmesi için çok az. Bu arada dışarı çıkıp girmeleri milletvekillerine durumdan haber alma fırsatını veriyor. Kesin olmayan kesik kesik haberlerden halk hareketinin şiddetlenerek devam ettiğini, ilk barikatları, atlıların hücumunu, ilk silâhların patladığını öğreniyorlar. Milletvekilleri tartışmaları Bordeau Bankasının imtiyazı konusu üzerinde bırakarak birer birer sıvışıyorlar. Vakit akşamın beşine yaklaşıyor. Ve nihayet, işte gece!

Concorde'un çevresindeki kalabalık daha da artmış görünüyor. Halk gruplarının şefleri kendi gruplarına katılmış olanları çekip çeviriyor, hareket getiriyorlar. Orada burada birkaç yangın aydınlığı göğe doğru yükseliyor, Champs - Elysées bahçelerindeki sandalyeler köz oluyor. Marigny polis karakolundan kalabalığın üzerine ateş edilecektir; karakol derhal kuşatılır. İçerde diri diri yanmak tehdidi altındaki karakol mensupları, kendilerine silâhla yol açarlar. Roule, Courcelle, Etoile, Monceau, Batignolles parmaklıklarında, Royale sokağı ile Rivoli caddesi arasında sıklaşan dar sokaklar ağı içinde barikatlar göze çarpıyor, Bahriye Bakanlığının demir parmaklıkları koparılıyor, kırılıyor ve hemen oldukları yerde atılacak cephane haline getiriliyor. Adalet Bakanlığının önünde, Dışişleri Bakanlığının önünde, Marais de, Politeknik Okulunun önünde nümayişler yapıldı. Millî muhafızlar yer yer

düzeni sağlar gibi oluyorlar. Sonra, Sébastiani'nin birlikleri harekete geçiyor. Büyük bir gayretle resmî binaların yakınlarını temizliyorlar; parçalanmış nümayişçileri kaynaşma merkezinin uzağına sürmeye çalışıyorlar.

Gece adamakıllı bastırmıştır; döğüşler de durur; irtibatlar kesilir. Ama başlayan, sükûnet değil, hâlâ biraz hummalı, fakat uslanmış, silâhlı bir bekleyiş, pek büyük zayiat vermeyen ama, bütünüyle, on seneden beri olagelenlerden pek farklı olmayan önemli bir nümayiş sonunun gece nöbetidir. Bu 22 Şubat gününde kendiliğinden karşı karşıya gelen birbirine karşıt her iki kampta da, bir yanda olduğu gibi öte yanda da ya iyimserliklerinden ya da korkaklıklarından barışçı olanlarla, başarılı bir devrim saatının gelip çattığına inanan ve halkoyunun gerçek durumunu daha iyi bilen ya da sadece cesur olan savaşçılar var. Düzen saflarında ise, kral, ailesi, giderek Guizot'nun kendisi bile büyük karışıklıklar olacağına hâlâ inanmıyorlar. Gün bitmiştir; yarın, gürültü kendiliğinden kesilecektir; hiçbir ölüm olayı bildirilmemiştir. Bu, Emniyet Müdürünün de fikridir. Emniyet Müdürü Rambuteau, millî muhafız birliğini ayartma girişimini rapor eden «hafiyeler» inden bilgi almıştır, muhafız birliği, Marrast'ın çağırısına rağmen telâşa kapılmamış, en sonunda şeflerinin emirlerine uyarak düzenin yeniden kurulmasını sağlamaya koşmuştur. Askerler daha huzursuzdur. Sébastiani, pek iyi korunmadıklarını ya da bırakıldıklarını sandığı barikatların yıkılması için karanlıktan yararlanılmasını emretmiştir. Stratejik kavşakların işgali emri bunu takip eder. Her bir kavşakta, açık karargâhların endişe

verici aydınlığında birlikler mevzi alırlar. Kavşakların çevresindekiler bu durumdan tedirgin olurlar.

Sükûnetin kesin olarak geri geleceğine resmî reformcuların arasında belki daha az inanılmaktadır. Fakat onlar da, hiç olmazsa ötekiler kadar, ister bunu. Hareketin şefleri, bunu sağlamak için ellerinden geleni yaparlar. Son günler toplantı yasaklanması karşısında gerileme, Başbakanın sorguya çekilmesi için Meclis soruşturulması açmaya gerekli nisabın sağlanamaması gibi başarısızlıklarla geçmiştir. 22 Şubat gösterileri: Öğrencilerin yürüyüşü, sokak serserilerinin kendiliğinden oluşan kafilesinin nümayişleri onların yönetiminden çıkmıştır, birliğe tehlike işareti verilmiştir. Başarısızlığa uğramış bir iş. **Gerçek** devrimcilerin fikri ise büsbütün başkadır: sokağın kaynaşması yatışmamıştır; birliklerin sokak aralarına dağılmaları patlaması mümkün olan ayaklanmayı ciddi olarak tehdit etmemektedir, tersine, ayaklanmaya romantik bir propaganda ile yardım etmektedir. Şimdiye kadar hiçbir ihtiyat kuvveti, ne muhafız kıtası ne de işçilerin gizli derneklerinin örgütlenmiş ve silâhlandırılmış birlikleri göreve çağrılmamıştır. Gelecek günlerin kaderi kesin olarak bu kıtanın ve bu birliklerin kararına bağlı olacaktı. 22 Şubat öğleden sonrasının kendiliğinden gelişen şahlanışı, patlaması mümkün olan gerginliğe ve sinirliliğe bir dereceye kadar tanıklık ediyor.

22 Şubatı 23 Şubata bağlayan gece, işçi yöneticileri bu ayaklanmanın örgütlenmesine girişiyorlar. Albert, Grandménil, Caussidère, muhafız kıtası lejiyonlarının işe müdahale edip etmemesinin bağlı olduğu belediye başkanlarının niyetleri hakkında te-

tinat veriyorlar; daha önce kadrolar halinde kurulmuş olan gruplar barikatların yapımını yönetiyorlar, silâhlar dağıtılıyor, toplanma yerleri tayin ediliyor. Harekete geçen tertipçiler, muhafız birliğiyle çatışmadan, emredilen yerleri şafaktan önce elc geçiriyorlar. Şafağın aydınlatmağa başladığı günün kaderini kesin olarak çizecek olan, muhafız birliğinin tutumudur.

III. — 23 Şubat

Muhafız birliği, sabahın erken saatlarında, hazırol emri aldı; barikatlar iyice pekiştirildi; kalabalık hemen her yandan arttı, büyüdü. Ordu ile halkarasında bir çatışmaya engel olmak için bir gün evvelki gibi muhafız birliği yardıma çağrıldı. Bu birlik emre uyuyor, ama bunu yaparken hangi amaçla toplandığını belli ediyor. Hemen hemen her tarafta, tanıdık çağırışlarla geçit yapıyor; «Yaşasın Reform! Kahrolsun Guizot!» 4. üncü ve 5. inci bölgede, (arrondissement), Hal'de, Saint-Denis ve Saint- Martin semtlerinde, kabinenin istifasını isteyen dilekçeler hazırlayarak Meclise sunuyor; dilekçeyi, Meclise, Crémieux komutasında üniformalı bir delegasyon götürecektir. Millî Muhafızlar 3. üncü, 8. inci ve 10 uncu bölgelerde bütün işçi ve esnaf mahallelerinde, halkın hükümete karşı düşmanlığını sadece seyrediyorlar; saltanattan feragat edilmesini isteyen bağrışları, bir gün önceki kavgalardan sorumlu tutulan belediye zabıtasına karşı düşmanca tehditleri de dinler gibidirler; Zafer Alanında meydanı dolduran nümayişçilerin üzerine at sürmeğe hazırlanan belediye atlılarına karşı süngüler çaprazlanıyor. Kalabalık, bu umulan takviyeyi alkışlıyor. Öğleye doğru

kardeşleşme yaygınlaşıyor, lejiyon komutanları, birbiri ardından, birlikleri üzerinde denetleme yetkileri kalmadığını ve bu birliklerden halka karşı bir eylem beklemenin boş olduğunu anlıyorlar. Asker-vatandaş birliğinin çözülüp ayrılması, bütün askerî baskı girişimlerini sivil harp haline çevirebilir.

Sokaklarda, bu haberler yayıldıkça, sevinç artıp taşıyor; uğultu ve söylentiler, albayların da raporlarıyla, Tuileries saraylarına kadar geliyor. Guizot, uzun zamandan beri kraliçeye ve oğullarına karşı sevgi beslememektedir. Onlar, Guizot'yu inatçı uyuşmazlığı yüzünden halkın hoşnutsuzluğundan sorumlu tutuyorlar; dış politikasını, halk oyunu önemsememesini de beğenmiyorlar Joinville ve Montpensier, sokağın, **«Ahlâksızların başbakanı»** hakkındaki amansız kinini paylaşıyorlar. Halkın ve muhafız birliğinin her an sarayın kapılarına dayanabileceğine belediye zabıtasının ve öteki zabıta memurlarının güvenilir olmadığına kanaat getiren, askerî birliklerin de geniş, anî, çok etkili kaçma hastalığından korunmuş olabileceklerini ummayan kral, saat ikiye doğru, Guizot'yu çağırıp dinlemeye bile lüzum görmeden azlediyor ve Mole'yi Guizot'nun yerini almakla görevlendiriyor; **«Devrimci»** leri bu haberle yatıştırmak için her yöne ulaklar gönderiyor Kralın çevresindekiler zaten bu tedbirin başarasını ona büyüterek anlatmaktadırlar Guizot, düşüşünü trafiğin zorluğu yüzünden gecikmiş olarak Bourbon Sarayına vardığı zaman öğrenebiliyor ancak. Hükümdarın, Kont Molé'ye yüklediği görevi meclise bizzat Guizot bildiriyor. Bu hiç beklenmeyen haber, birbirine karşıt tutkulu heyecanlar doğuruyor. Yıkılışın sertliği, kralın birden teslim ol-

ması, nefret edilen bir başvekili azledişindeki ivedilik, Halka, karşı durulmaz bir zafer izlenimi veriyor. Muhafız birliği, kendisini, istediğini vekil yapıp yapmamağa yetkili hissediyor. Vuruşmadan ve hiçbir yanda bir damla kan akmadan yedi yıllık bir hükümeti devirmiş değil midir?

Bu sevinç içinde gruplar teşekkül ediyor, işçiler ve muhafızlar kardeşleşiyorlar, ortak zaferlerinin şarkısını söyleyerek sokaklara dağılıyorlar. Birlikler kışlalarına dönüyorlar, ama gene de hükümetin çekildiği haberinin yayılışındaki çabuklukla değil. Henüz haberi öğrenememiş birkaç eleman karşı koyuyorlar, birkaç silâh patlıyor, bunları susturmak biraz zaman alacaktır.

Bu arada Tuileries sarayında, Molé, kralın kendisine kabul ettirmek istediği ödevi çekici bulmadı, pek kolaylıkla kabul etmedi. Kralın bu yeni seçimi Parlâmentoda milletvekillerinin çoğunluğunu da memnun etmekten çok uzaktır; haberler Meclis'e ulaştıkça, muhalefet, kral bir adam değiştirdiyse de kendi politikasını değiştireceğe hiç benzemediğini can sıkıntısı ile öğreniyor; ;yeni Hükümet başkanı yerini alacak olduğu Guizot'nun ne otoritesine ne de prestijine sahiptir; henüz yerine getirilmemiş, bundan sonra getirilme şansları da olmayan sözler yüzünden kırılmış bütün maiyeti, yeni bakana surat ediyorlar; Seçim reformunun ve kanunlarda yapılacak reformun adı bile edilmiyor. Hükümet Başkanlığının kendi hakları olduğu kanısında olan Thiers, Odilon Barrot, Duvergier de Hauranne ne bir teklif aldılar ne de huzura çağrıldılar. Ahlâk ilkelerinin zoru ile, bu çok maddî sebebe dayanan küskünlüklerini, muhalefetleri ile maskelediler.

Parlamento dedikoduları surup giderken, sokakta Guizot'nun düşüşüne gösterilen sevinç coşkunluğu dağılmıştır bile. Muhafızlar, çoğunlukla tatmin edilmişlerdir. Joseph Proud'homme'un karikatürlerinde çizdiği savaşçıların çoğunluğu da istediklerinden fazlasını almışlardır. Marais'nin, Sentier'nin küçük tüccar mahallelerinin bu burjuvaları, küçük patronlar, küçük fabrikatörler, kan dökmeden, hem isteklerini hem de boş benciliklerini tatmin eden bir zafer kazandılar: Seçim vergilerinin düşürülmesi, oy vermeğe yeteneklilerin seçime katılması; bu, onların yığın halinde seçmenler grubuna girmeleri demektir; Devlet olmak sırasının kendilerine gelmesi demektir.

Durum, Üniformasız işçiler için, Belleville'in, Saint-Martin kanalının, Saint-Antoin mahallesinin işçileri için büsbütün başkadır. Onlar kaldırımları söktüler, kendi fakir eşyalarını pencerelerden attılar, kralcı atlıların kılıçlarına, ve onların atlarının sert sağrılarına göğüs gerdiler. Bütün bunlar, M. Guizot'nun yerine Molé'yi göndermek için miydi? Kendilerini 1830 da olduğu gibi, «kafese konmuş» hissediyorlar, ve evlerine dönmeden önce bu komedinin nasıl sonuçlanacağını görmek için bekliyorlar.

İşsiz-güçsüzlerle millî muhafızların birbirine karışmış bir halde gürültülü danslar ettikleri büyük caddelerde şehir muhafızları tetikte beklemeye devam ediyorlar. Bunlarla zafer kazananlar arasında, son iki günün oldukça sert çatışmalarının alevlendirdiği ve gerek yapı gerek yetki rekabetinin büsbütün karıştırdığı bir düşmanlık var: milletin askerlerine karşı polis yardımcıları. Öğle sonu sona ermekteyken, Şehir inzibatları, Bo-

urg - l'Abbé'de, Saint - Martin kışlasında, Sanat ve Meslek Konservatuarının ve Bastille'in merkez karakollarında hücuma uğruyorlar. Birlikler bunların yardımına geliyor. Yaylım ateşleri yeniden başlıyor, belediyeler kuşatılıyor; silâh satan yerler yağma ediliyor; yeni barikatlar yükseliyor; tutuklanmış olan nümayişçiler polis karakollarının «nezarethaneleri»nden zorla alınıyor.

Gece ile birlikte, coşkun fakat neşeli bir kalabalığın önlerinde üç renkli bayrak, dudaklarda **Marseyez** Guizot'yu yuhalayarak, **«Kandiller! Kandiller!»** diye bağırıp kapalı pencerelerin aydınlatılmasını isteyerek güçlükle dolaşabildiği, insan sellerinin alkışlandığı bulvarlarda heyecan artmıştır. Saat dokuza doğru, Saint - Antoine varoşunda bir kol teşekkül ediyor; yolda işsiz dolaşanlardan bir dalganın katılması ile daha kabarıyor, ve bayrak havada, isa başlı bir çeşit atelye modelinin ardından, halk yürüyüşlerinin klâsik yolunu tutarak, Bastille'e yarmak üzere, Pelletier sokağından Madeleine'e yöneliyor. Yolda, **National**'in önünde mola veriyorlar, alkışlıyorlar; yol dosdoğru Capucines'ler bulvarına, Dışişleri bakanlığının bulunduğu Guizot'nun oturduğu yere varıyor. İyice coşmuş olan kalabalığın, günün yenik düşen adamının kapalı ve karanlık evinin önünden sessizce geçmiyeceği besbellidir. Hükümet, Devlet adamının güvenliğini sağlamak ve hiçbir hükümetin kayıtsız kalamıyacağı bakanlık arşivlerinin korunması için gerekli tedbirleri önceden almıştır. Bakanlığın kapalı kapıları önüne, askerî birliklerle takviye edilmiş, Yarbay Courant'in emrinde bir tabur yerleştirmiştir. Askerî baraj, kalabalığı yan sokaklara yönetmelidir.

Yarbay, nümayişçilere bunu ihtar ediyor; başka yoldan geçmelerini söylüyor. Nümayişçiler oradan geçmekte ısrar ediyorlar. Karşılıklı küfürlerin savrulduğu kapkaranlık bir gecede, hiç kimse ilk kurşunu kimin sıktığını ya da onu izleyen yaylım ateşinin emirle mi yoksa kendiliğinden mi başladığını kesinlikle söyleyemez. Bununla birlikte, emir almış bir takımın namlularından çıkarcasına düzenli ve etken bir atış oldu. Ateşten sonra elli kadar ölü, daha çok da yaralı kaldırımların üzerinde yatıyordu,* kafile, dağılmış olarak, Neuve-du-Luxembourg ve Basse-du-Rempart yollarından kaçışıyor; birliğin kendisi de koşar adım, büyük bir karışıklık içinde Madeleine'e doğru geri çekiliyor. Bir an için meydanda kanlı insan vücutlarından başka bir şey yoktur.

Birlik tekrar görünmeyecektir; nümayişçiler öfke içinde geri dönerler. Kendiliğinden bir gösteri doğar. Cesetler, orada bulunan el arabası gibi bir şeyin içine atılır; bir yük arabası ya da iki tekerlekli bir arabadır bu, kanlı vücutların cansız kol ve bacakları kenarlarından taşmaktadır; korkunç yüzlü bir koruyucu grubu ellerinde meş'aleler, etrafta uçuşan bayraklar arasında arabayı çepeçevre sararlar ve cenaze alayı öfkesini ve kinini haykırarak **«National»**e doğru çıkar. Garnier-Pagès bir konuşma yapar. Kalabalık artık, hükümetin pususuna düştüklerinden şüphe etmiyor, olayın heyecan verici ve trajik manzarası, olaya tanık olanların hepsinde ancak biraz küllenmiş olan kinleri yeniden canlandırıyor; sevinç öfkeye dönüyor; barikatlar

* «Resmî tahminler, zabıtlara göre, 35-52 ölü, 47-74 yaralı gösteriyor.

bütün sokaklarda yerden bitercesine yükseliyor; Muhafız Birliği, bütünüyle, Devrim tarafına geçiyor, trampetleri toplanma çağrısını çalıyor. Çok sinirli hizmetkârlarının trajik yanılgısını artık kendi düşüşü ile Kırallık ödeyecektir.

IV — 24 Şubat

Kont Molé, olayların yeni gelişmelerini öğrenince hemen Tuileries sarayına dönerek Krala kabineyi kurmaktan vazgeçtiğini bildirdi. Güvendiği danışmanlarının yüzüstü bıraktıkları ihtiyar hükümdar, gittikçe elinden çıktığını hissettiği durumu düzeltmeye gayret ediyor. Thiers'i, çağırıyor; Guizot'nun bu düşmanının sahip olduğu yatıştırıcı halk sevgisinden yararlanacağını umarak, başbakanlığı kendisine veriyor; aynı zamanda da şehri kurtarmak, her yanda gürleyip duran ayaklanmayı bastırmak için mareşal Bugeaud'ya birliklerin komutanlığını ve düzeni yeniden kurmak görevini tevdi ediyor.

Halkın generale karşı duyduğu nefret, siyasî geçmişi pek parlak olmayan küçük Devlet adamına duyduğu çok şüpheli sempati ile denkleştirilemiyor. Eugène Fournière, **«Sosyalist Tarih»** için kaleme aldığı raporda bunları şöyle bir cümlede özetliyor. Fournière'in sözleri âsilerin bu kurnazlığı kabul edişlerindeki haleti ruhiyeyi doğru değerlendirdiğini gösterir gibi görünmektedir. **«Louis-Philippe, Transnonain tenkilcisini döğüşü yönetmekle görevlendirirken, öte yandan, Saint-Merri'nin ve Transnonain'in baş tenkilcisi Thiers'den barışı müzakere etmek çarelerini bulmasını istiyor.»**

Bütün bu geçmiş, Thiers'in bir uzlaştırıcı ve bir yatıştırıcı rolü başarabilmesine imkân vermeyecek kadar fazla yakın. Bakan ve asker, şafaktan önce birbirine zıt davranışlarda bulunuyorlar; davranışların bu zıtlığı isyancılarda, bunların ancak kendilerini aldatmak amacını güden, içtenlikten yoksun bir manevra olduğu izlenimini kuvvetlendirmekten başka işe yaramıyor. Thiers, Tuileries'de, meslekdaşı Odilon Barrot gibi, Kralın henüz askerî yardım istemeye karar vermemesini istiyor. Bugeaud, birlikleri Carrousel'de bir araya topluyor, sabah saat 5 de, oradan Bugeoud'nun emirlerine göre başşehrin gürültülü merkezini temizlemek göreviyle yelpaze biçiminde dört kol harekete geçiyor; fakat, kralın talimatı onların mücadele ruhunu önceden gevşetiyor ve kumandanlığın niyetleri felce uğruyor.

Günün ilk saatlerinde şehirden gelen haberler her saniye daha endişe verici bir hava yaratıyor. Millî muhafızlar, her yanda askerî kolların yürüyüşüne karşıdırlar. Sağdaki kol, ancak aşırı bir yavaşlıkla ilerliyor; sanki esefle. Birlik, hemen her yanda silâhlarını bırakıyor ve yer yer de halkla kardeşlik kuruyor, bağdaşıyor. Subaylar, bunalmış, ancak yumuşak bir tepki gösteriyorlar. Kralın taviz üstüne taviz vermesi, sempati kazanmasını sağlıyamıyor; kral otoritesini yitiriyor. Odilon Barrot'nun hükümete girmesini önce reddetmiş olduğu halde, sonra kabul etti; Thiers'in kabineyi kurmaktan kaçınması üzerine hükümet reisliğini Odilon Barrot'ya verdi. Saat 10 da, Lamoricière'in birliklerin komutanı olarak Bugeaud'un yerini almasını kabul ediyor; Barrot tarafından seçilen Duvergier

de Hauranne da Thiers'nin en nihayet yer almaya razı olmak lûtfunda bulunduğu bu «reformcu» kabineye bakan olarak kabul ediliyorlar. Fakat hükümdarın her tavizi, sokak sokak bütün mahallelere yayılan Devrimin her yeni ilerlemesini ancak bir saat geriden izliyor.

Sabahın 10'unda, haberler fecidir. Bir çok kışla ele geçirilmiştir. Şehrin Belediyesi sarılmıştır; Tuileries'ye doğru silâh sesleri duyulmaktadır. Tugeaud, artık elinden çıktıklarını hissettiği birliklere geri çekilme emri veriyor. Dağılmış ve yarıyarıya isyancılar dalgasıyla karışmış olarak geriye, Carrousel ve Tuileries'ye doğru akıyorlar. İki ilân hemen hemen aynı zamanda hükümetin çöküşünün bu yeni safhasını başşehre bildiriyor. Birincisi, **Reforme** gazetesinin yayınladığı, tutuklanmış bütün vatandaşların serbest bırakılmasını, düşürülen bakanların suçlu olarak sorguya çekilmesini, basın üzerindeki baskı kanunlarının kaldırılmasını, geniş bir seçim reformunu ve Meclisin dağılmasını ileri süren özel sayıdır. Öteki, Lamoricière'in, millî muhafız birlikleri kumandanlığına atandığını ilân ederek, ateş kesme genel emrini doğrulayan bildirisidir. Bununla birlikte çarpışma, değişik yerlerde, Chateau - d'Eau'da, Palais Royal'de, emniyet müdürlüğünün çevrelerinde kendiliğinden devam ediyor.

Böylece her tarafta bu tedbirler halkın öfkesini yatıştırmaya yetmedi. Saat 11 e doğru **Reforme** gazetesinin yeni bir duvar ilânı, Kralın düşürülmesini ve Cumhuriyetin ilânını istiyor. **National** gazetesinde, Armand Marrast da, Barrot - Thiers hükümeti tarafından tasarlanmış kararların ilânında:

«Bunlar yetmez artık! Kral öğleye kadar tahttan vazgeçmelidir, öğleden sonra artık çok geç olacaktır!» diye kesin bir dille konuşuyor.

O anda, başşehirde, artık kendini saydıracak ve kararlarını kabul ettirecek bir hükümet otoritesi olmadığı şüphe götürmez. Birliklerin son direnişlerini de yenilgiye uğratanlar, Chateau - d'Eau'nun ilk isyancıları, öğleye doğru **Reforme**'un bürosu önünde görünüyorlar, aşağı yukarı aynı zamanda yoldan aşağı inmekte olan Odilon Barrot da fikirleri yatıştırmaktaki yetersizliğinin farkına varıyor. Flocon, Caussidièere, Louis Blanc ivedilikle geçici bir hükümet listesi hazırlıyorlar ve şehrin «belli başlı merkezleri»ni ele geçirmeğe uğraşıyorlar: Posta merkezine Etienne Arago'yu yerleştireceklerdir, Emniyet müdürlüğüne de Caussidière yerleşecektir. Fakat aynı zamanda, **National**'de de başka bir liste, özellikle solun taşralı milletvekillerinden kurulu başka bir hükümet listesi hazırlanıyor: Lamartine, François Arago, Ledru - Rollin, Garnier Pagès, Marie, Crémieux. Garnier Pagès, Odilon Barrot'ya, **«Görüyorsunuz, hızlı gitmek gerek; zira olaylar bizi zorluyor. Bugün siz; yarın benim arkadaşlarım ve ben; öbürgün Ledru - Rollin»** diyor.

Gerçekten de, artık kimsenin korumadığı Tuileries saraylarında kral ailesi eşyalarını toplarken, Belediye'de üçüncü, sosyalizan bir liste hazırlanıyor. Saat üçte, Garnier - Pagès'i oraca Belediye reisi ilân edeceklerdir; bu sırada, **Reforme**'da ise, Proud'hon, hemen dağıtılan bir duvar ilânını kendi eliyle hazırlamaktadır. **«Vatandaşlar, Louis - Philippe sizi X uncu Charles gibi öldürtüyor, o da öbür**

dünyaya, onun yanına gitsin.» Oysa, duvar afişinin daha ilk partisi dağıtılırken, kral kaçmıştır bile.

Dela Hodde'un verdiği birbirini tutmaz haberlerle şaşkına dönmüş olan Cumhuriyetçi önderler bütün sabah boyunca bir araya gelemediler. Silâhlı gruplar Tuileries saraylarına girmişlerdir; bütün düzenli askerî direnme son bulmuştur. Marie - Amélie ve Nemours dükü gene de ihtiyar kralın son bir gayret göstermesini sağlayabiliyorlar. Çabucak Muhafız Birliği Generali üniformasını giyiyor, hazırol vaziyetinde bekleyen iki taburu teftiş etmek üzere Carrousel avlusuna iniyor. Taburlar kendisini «**Yaşasın Reform**» bağırışı ile karşılıyorlar. Bunun üzerine daha fazla ısrar etmeden içeri giriyor ve soyunuyor; bu onun son enerji hamlesi olacaktır. İsyancı guruplar, bir az önce kralın at üzerinde göründüğü meydana varıyorlar. Kral ailesinin hayatı da tehlikede değil miydi? Birbirini yalanlayan haberler ortalıkta çaprazlaşıyor. Thiers derhal tahttan feragat edilmesi üzerinde ısrar ediyor; Cremieux salt reformcu olan bir başbakandan medet ummayı savunuyor. İsteyenin girip çıktığı sarayda, her kez daha yaklaşmış gibi gelen silâh atışlarıyla delik deşik noktalanmış yalan haberlerin devamlı gürültüsü içinde karışıklık her dakika artıp büyüyor. Emile Girardin, Victor Hugo ve Odilon Barrot tarafından da desteklenecegi kulaktan kulağa fısıldanan, Orléans düşesinin naibliği teklifini savunuyor. Bütün bu kararsız iştahların, belirsiz umutların uyanıp ayaklanması ortasında yalnız kraliçe Marie Amelie ile Mareşal Bugeaud, gerekliliği ve ivediliği o kadar açık olan istifaya karşı direnmeye çalışıyorlar.

Kralın ise artık güveni kalmamıştır. Gençliğinin tecrübesi, bir hükümdarın, ayaklanmış halkına karşı hiçbir şey yapamıyacağını daha pek çok yıllar önce kendisine ispatlamıştı. Halk sarayın bütün çıkış kapılarında homurdanmakta, gürlemektedir; ordunun inancı kalmamıştır; kral ailesi bile birbirine karşı dönmüş, parçalanmıştır; ve kral karar verir:

«Millî iradenin beni taşımaya davet etmiş olduğu bu taçtan, torunum Paris Kontu adına feragat ediyorum. Bugün kendisine düşen bu büyük görevde muvaffak olsun.»

Vakit öğleyi pek az geçiyor. Louis - Philippe, Marie - Amelie'nin kolunda Tuileries bahçesini geçiyor, Concorde meydanına geliyor. Bir kupa arabası, çifti Saint - Cloud'ya kadar götürüyor; bir ikinci kupa arabası ile tek atlı ve körüklü bir araba onsekiz yıllık krallığın bütün maiyetini taşımaya yetiyor. Orada, muharebe düzeninde toplanmış olan zırhlı süvariler kimsenin karşı koymıyacağı bu yolculuğu sağlamak zorunda kalmadılar. Kılıçlarını kınlarına sokarak kışlalarına döndüler. Temmuz Krallığı yok olup gitmişti. Saint - Cloud köprüsünde bir omnibüs, bu küçük-grubu sürgünün birinci merhalesine doğru kaldırıp götürürken, o kadar çok isteklinin göz koyduğu ganimetlerin paylaşılması için bir başka kavga başlıyor.

V — İhtilâflı Miras:

Eugène Fournière **«Sosyalist Tarih»**de burjuva monarşisinin bu yıkılışının yorumunu şöyle yazar: **«24 Şubat, bir halk zaferi olmaktan daha çok, bur-**

juvazinin siyasî bir iflâsıdır.» Bu tahttan çekilişin çabukluğundan şaşıran halk, böyle çarçabuk kesinleşen bir başarıyı bir kez daha kullanamadı demek, daha doğru görünüyor.

İktidar sahipsiz kaldı mı ilk gelenlerin onu ele geçirip işgallerini meşrulaştırarak iktidarda kalmaları tehlikesi vardır. Kimlerin elinde kalması? Saat 11 den beri, Şansöliye Pasquier, Soylular Meclisinin toplanmasını erteliyordu. Bourbon Sarayındaki toplantı salonu, kuşkulu milletvekilleri ile, orada bulunmaktan rahatsız, bazıları düşük rejimin temsilcilerine pek dostça bakmıyan isyancıları karmakarışık halde biraraya topluyor. Belediye'de cumhuriyetçiler, «Halka» onaylatmak için hazırlamaya çalıştıkları liste üzerinde anlaşmaya varamıyorlar.

Nemours'un arkadaşlık ederek kolladığı Orlean düşesi, boş tahtı oğluna ve hanedana saklamak için cesaretle uğraşıyor. Paris kontunu ve Chartres dükünü ellerinden tutarak, Meclise yaya geliyor. Başkan Sauzet'in açacağı oturuma bir süre katılacaktır. Fakat salon, daha önce ilk nümayişçi dalgası ile doldurulmuştur; görevli memurlar kalabalık arasında kaybolmuştur; naib düşes kendisine sadık kalanlardan küçük bir grup tarafından çekilip götürülür. Hep Nemours'un himayesinde olarak Normandie yolu üzerinde kaynatası ve kaynanasına katılacaktır.

Milletvekillerinin pek çoğu ortadan kaybolmuştur, onların meclisteki sıralarında gazeteciler ve muzaffer isyancılar yer almıştır; Başkan, bayılanların arasındadır. Hiç aldırmadan başkanlık koltuğuna ilk devrimci millet meclislerinden hayatta

kalmış bir eski delegeyi, Dupont de l'Eure'ü çıkarıyorlar; onu geçici bir hükümet ilân etmeğe zorluyorlar; bunu yapması için de, biraz önce **National**'de hazırlanan ve silâhlı bir grubun ortasında Emmanuel Arago'nun getirdiği listeyi eline veriyorlar. **«Bu ihtiyar demokrasi babası»**nın kısık sesi bu karmakarışık kalabalığın toplantısının gürültüsünü bastıramıyor. Listeyi okuyan Lamartine, nezaket gösterisi olarak bu geçici başkan ihtiyar piri Louis Blanc'ın yerine koyuyor, oysa Louis Blanc'ın adı da listede yer almaktaydı. Listenin reye konması söz konusu olmayacaktır; adaylara gösterilen tepki her ismin okunuşunda hayranlık nidalarından tutun da yuhalara kadar değişiyor. Ama bu tepki, olduğu gibi, halkın tasvibi şeklinde yorumlanıyor. Bu birinci geçici hükümet, hanedanın düşmesini istemiş, bazıları ise Orlean düşesinin naibliğini ileri sürmüş olan çoğu ılımlı cumhuriyetçilerden, Lamartine, Marie, Dupont de l'Eure, François Arago, Ledru-Rolin, Garnier-Pagès, ve Crémieux'den teşekkül ediyor. Onlar, hâlâ bu sağlam ve kalımlı olmayan şerefli görevi kabul etmek gerekip gerekmediğini, etseler de bunu ne için kullanacaklarını kendilerine soruyorlar. Cumhuriyeti kurmak için mi? Yoksa milleti yatıştıracak zamanı kazanmak için mi?

Oysa hiç de düşünecek zamanları yoktur. Saat 3'e doğru, aynı anda, Belediye sarayında çekirdeğini Reformcuların teşkil ettiği başka bir hükümetin kurulduğunu, daha şimdiden Etienne Arago ve Caussidière'in kişiliklerinde Posta Merkezini ve Emniyet Müdürlüğünü ele geçirmiş olduğunu öğreniyorlar. Bunlar hiçbir zaman Louis Blanc'nın kurnazlıkla

aradan çıkarılmasını kabul etmiyeceklerdir. Bu milletvekilleri hükümetinden, sadece Garnier-Pagès'i itirazsız kabul edeceğe benziyorlar. Görünmek istediğinden daha gerçekçi olan Lamartine, bu iki rakip grubun devam etme şanslarının kendi aralarındaki birleşme ve kaynaşmaya bağlı olduğunu hepsinden önce farkediyor. Ve bir de bahane buluyor: Meclis üyelerinin Halk tarafından kendi kamu kurumunun makamında takdis edilmesi «devrimci» bir gelenektir. Lamartine'in, aktör Bocage tarafından tekrarlanan daveti üzerine Bourbon Sarayı grubu, kalabalığın ortasında Belediye Sarayına geliyor. Önde giden iki trampet onlara yol açıyor. Saint-Jean'da, çetin bir pazarlık anlaşma ile sonuçlanıyor; Armand Marrast yardımcı bakan olarak hükümete katılıyor; Flocon, Louis-Blanc ve Albert kabine sekreteri oluyorlar. Ama gene de, ilk günler süresince bu sonuncuyu, Albert'i, İkinci Cumhuriyetin ilk bakanlar konseyinin tek gerçek işçisini çağırmayı unutmuş görüneceklerdir; bakanlar kurulu bir süre sonra, Cardot, Goudchaux, Bethmont ve General Bedeau ile tamamlanacak, son dakikada ise General Bedeau'nun yerini Subervie alacaktır.

Gerçekte, İkinci Cumhuriyet, geçici de olsa, bir hükümete sahip olduğu halde, henüz resmî olarak teşekkül etmemişti. Kral kaçmıştı; bir naiblik ilân etme girişimleri için yol kapanmıştı; birbirine uymayan bir takım insanlardan kurulmuş, gayretli bir işbirliği ile bir araya toplanmış ve kendisini meydana getirenler arasındaki derin doktrin ayrılıklarını iyi gizleyemiyen ama günlük işleri yürütmek görevini üzerine almış olan bu grup, doğ-

makta olan yeni rejime verilmesi gereken kesin ve son biçim üzerinde, henüz anlaşmaya varmış değildir.

Bu grubu teşkil edenlerin yarısından çoğu, bir Cumhuriyetin doğuşu fikrine alışmış değillerdir; aralarından biri «Cumhuriyeti, vaktinden evvel doğuşunu istemiyecek kadar çok sevdiklerini» temin ediyor. Daha işin başında üzerlerine yığılan yeni sorumluluklar, onların çoğunda, belki de çoğunluğunda, hemen her zaman belirli bir fikri olmayan, devlet adamlarına özgü tutucu nitelikte tedbirlilik eğilimleri yaratıyor.

İkinci Cumhuriyetin sosyalist tarihinde, Georges Renard **«bu devşirme hükümetin, bu âhenksiz uzlaşma hükümeti»** nin eğilimlerini ve ruh hallerini acı bir diile tahlil etmiştir.

«Birinciler, (Dupont de l'Eure, F. Arago, Cremieux, Garnier Pages, Lamartine, Marie, Marrast) **kendisini kralsız, saraysız ve asiller olmadan da halkın işlerini yönetmeye yetkili hisseden, burjuvazinin, şu kültürlü, rahatı yerinde orta halli bölümüne tekabül eder; sonuncular** (Flocon ve Ledru - Rolin), **kötü konmuş vergilerden, kanunun doğurduğu eşitsizliklerden şikâyetçi olan küçük burjuvaların, küçük esnafın ve küçük zanaatkârların başkaldıran ve belli belirsiz insanî olan geçici heveslerini özlerinde temsil ederler; nihayet ötekiler ise** (Albert ve Louis Blanc), **gerçek anlamında işçi sınıfının ve onun pek belirli olmasa bile kesin olarak daha çok eşitlik isteyen, insanların, bu yoldaki ortak çabalarıyla ve sosyalizasyonla müesseseleşecek olan bir rejime doğru yönelmiş dileklerinin sözcüleridirler»** diye yazıyor.

Olayların derinliğine inebilen bu açıklamaya iki not eklemek gerekir. İlk önce, onlar, koalisyonun bu parçasının, ortak zafer için eziyet çeken ve kanlarını döken hemen hemen tek kuvvetleridirler; sonra, az çok bir başarı sağlanınca koalisyonun bu grubu ortak zaferin, öteki fraksiyonların gevezeleri olan parlâmenterler, avukatlar ve gazeteciler tarafından hemen hemen zorla ele geçirildiğini gördü, ve onlara karşı güvensizlik ve iğrenmeye yakın bir his duydu. Onlara dişlerini göstermeden onlardan hiçbir şey elde edemiyecektir. Öteki muzafferler ise, kendi bakımlarından, bir koruma içgüdüsü ile, demagojik ve tiyatrovari jestleri aşırı ölçüye vardıracak bir tutuma sürüklendiler; yalnız bir çeşit olayların sürüklemesiyle mi, yoksa çok az «sosyal» görünmek korkusuyla yani onları, kendilerini rahatsız eden müttefiklerinin itibarını sarsmak maksadıyla, en kötü politikayı benimsemeğe sevkeden makyavelcilikleri ile mi böyle hareket ettiklerine karar vermek pek kolay değildi.

Bu 24 şubat gününün akşamı saat 6 - 7 aralarında birleşmiş muzafferler henüz Cumhuriyetin ilânına dahi karar vermemişlerdir. Akşamdan sonra güçlükle bir metin hazırlanıyor; bu metin de gene geçici olan bir anlaşmanın sonucudur. Hâlâ çığlıkların ve silâh seslerinin delip geçtiği bir gün bitiminin gürültüsü içinde, zaferlerinden çok aldatılmalarıyla kendinden geçmiş galiplerin ve ölülerinin intikamını almak duygusundan çok yağma içgüdüsüyle hareket eden yıkıcıların oldukça hasara uğrattığı binalarda hazırlanan, 24 Şubatın bu ilk akşam bildirisi, söz konusu edilen tedbirliliğin, kuşku ve çekingenliklerin izini taşır.

«Gerici ve oligraşik bir hükümet kaçtı... kan döküldü... halk oyunun ve taşra milletvekillerinin onayından doğan geçici bir hükümet, millî zaferi güven altına almak ve yönetmek görevini üzerine aldı. Bu geçici hükümet en yakın zamanda oyuna başvurulacak olan halkın onayına sunulmak şartiyle cumhuriyet istiyor» hükümet cumhuriyeti istiyor ama onu kurmuyor. Sakıntılı bir tutumun daha da yavanlaştırdığı bu muğlak sözlerin geleceğin üzerine ipotek koymasını sınırlandırmak için Lamartine'in Grève meydanındaki balkondan, büyülediği, ama derin sezgiyle üç ay boyunca hükümet etme metodlarının en etkilisi ve devamlısı durumuna gelecek olan bu **«belâgat diktatörlüğü»**ne karşı direnen halka tam yedi kez hitap etmesi gerekti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

«BELÂGAT DİKTATÖRLÜĞÜ»

I — İki Bayrak

25 Şubat, Paris her yanda kırmızıya donanmış olarak uyanıyor. Sosyalist Renard ile kralcı Bertaut'nun bu nokta üzerindeki görüş birliğini ortaya koymak eğlenceli bir şey. **«Şehrin varoşlarından ve fakir mahallelerinden, tüfeklerle, kılıçlarla silâhlanmış, kimi kırmızı bir kemer, kimi kırmızı bir bere, kimi şapkasında kırmızı bir şerit taşıyan adamlar Grève meydanına inmişlerdi; çevrelerine kırmızı işaretler dağıtıyorlardı, başlarının üzerinde ise kızıl bayraklar dalgalanıyordu; az sonra evler, Belediye Sarayı, IV. Henri'nin heykeli hep kırmızılarla donatıldı.»** diyor Renard; ikincisi (kralcı Berta-

ut) ise, **«Bütün Paris kırmızı kravat takmış, bel kayışları, eşarplar, başlıklar, fiyongalar, bayraklar, herşey kırmızı, gözkamaştırıcı bir lâl kırmızısı. Pencerelere, evlerin çatılarına zincefre alı alâmetler dikiliyor. Koluna kırmızı bir flâma geçirilen IV. Henri'nin heykeline kadar.»** diye birincisinin dediklerini hemen hemen tekrarlıyor. Her ne kadar bu iki anlatım birbirine karşıt iki ayrı deyiş sanatıile renklendirilmiş aynı tek gözlemin iki ayrı tonu ise de, biz, burada her ikisini de etkileyen değişmez izlenime bakalım. Geçici hükümetin ilk gününün ilk saatlerinde, Fransa'nın başşehri, **«Sosyal Devrim»**in elinde bir şehir, zaferinin coşkun sevinci içinde başarısını ancak ufak birkaç yakıp yıkma ile ölçecek olan muzaffer bir işçi proleteryasının hüküm sürdüğü bir şehir görünüşündedir; aynı M. Jules Bertaut bu ufak zarar ziyanın niteliğini boşuna değişik göstermeye ve önemini kabartmaya kendini zorluyor: Kral Sarayında ziyan, düşük hanedanın resmî resimlerinin yırtılması, Neuilly Villier şatolarında ve Suresnes'deki Rothschild şatosunda yangın -bu, en vahim olanı-. Kont Molé: **«Bir adım daha atılırsa, kendimizi tam 1793 ün ortasında bulacağız!»** diyecektir.

Bu adım, her halde, atılmadı. Paris halkı, bir gün önceki ölülerine, Capucine'ler Bulvarında kurşuna dizilenlere, 24 Şubat sabahında öldürülenlere rağmen, intikamında inanılmaz bir ılımlı ölçü gösterdi. Eğer bu **«ertesi gün isyancıları»**nın çoğu Saint - Lazare'dan, başka birkaç cezaevinden zamanından önce serbest bırakılmış mahpuslar arasındaki kendiliğinden ayaklanan karışıklık çıkarıcı ve yağmacılar olmasydı bu itidal öyle görünüyor ki, çok daha dikkate değer olacaktı.

Bu anarşik karışıklık, aynı zamanda hem geçici hükümetin tutucu politikasına, hem de bir gün önce orada bulunmayan, kendilerine fakir akrabalar gibi zorla katlanılan sosyalizan «sekreterler»in hükümete kabulüne hizmet edecektir. Flocon, Louis Blanc, Albert, tartışmasız ve hemen hemen usulsüz olarak vekil olurlar. Matemleri yatıştırarak öfkeleri yumuşatmaya çalışan bir dizi kararlar verilir: Tuileries sarayının iç savaş malûlleri için hastane haline getirilmesi, babaları «Vatan için ölen» çocukların milletçe mânevi evlât olarak kabul edilmesi, bütün siyasî suçluların serbest bırakılması. Fakat aynı zamanda, Kont Mösyö Molé'nin kaygılarına kulak veren geçici hükümet, siyasi sebeplerle ölüm cezasını kaldırır: Meydanlarda devamlı olarak giyotin sehpasını kurdurmayacaktır; X uncu Charles'ın vekilleri dâvasını da tekrarlamayacaktır.

Hükümet çoğunluğunun, daha şimdiden zaferlerinin büyük bir kısmından yoksun bırakılmış olan galip yığınlara tanımayı kabul ettiği haklar burada duraklıyordu, ya da hemen hemen duraklıyordu. Cumhuriyetin kuruluşunu bildiren kesin bir ilân erken saatlerde duvarlara yapıştırılmıştı. İlân ancak gerçekleşmiş bir olayı resmen bildirir nitelikteydi, onun sokaktan görünüşü bile Cumhuriyetin resmen tanınmasında gecikmenin tehlikeli olacağına kanıttı.

Fakat, gün, kırmızı bayrak asılı olduğu yerden inmeden ve çarpışmaksızın teslim olmadan önce bitmiyecek... hem de Blanqui'nin **«Muzaffer halk teslim olmıyacak!»** afişini duvarlara astırışından ancak birkaç saat sonra.

Bu, «belâgat diktatörlüğü»nün ilk zaferi oldu. Lamartine, hâlâ kürsünün bütün büyüleyici etkilerine sahiptir: Boy, ses, çehre ahenkleri, somut amaçlarının belirsizliğini gizleyen parlak, tannan sözler. Galibin sancağını öyle bir ifade ile reddediyor ki, tarihî gerçeklerin yalanlanışları ve doktrine değgin hiçbir söz edilmeyişi gözden kaçıyor, unutuluyor: **«Kızıl bayrak, 91 ve 93 deki halkların kanları içinde sürüklenerek ancak Champ-de-Mars meydanı etrafında dolandı. Üç renkli bayrak ise Vatanın adı, şanı ve özgürlüğü ile bütün dünyayı dolaştı.»** İfadenin etkisine kapılan işçiler alkışlıyorlar ve boyun eğiyorlar.

Bundan böyle, Madame Marie-Octave Monod'un pek doğru belirttiği gibi, **«Mücadele, siyasi beceriklilik ile halkın sağduyusu arasında»** başlamıştır. En sonunda galip gelecek olan kurnaz politikacının, o zaman parlâmentodaki yerini bulutların üzerinde kurulmuş gören «şair»in kendisinde cisimleştiği adamın ta kendisi olmasında en ufak bir aykırılık yoktur. Bu karışık, anlaşılmaz günlerin felsefesi, usta bir biograf olan Daniel Stern tarafından eksiksiz ve kusursuz olarak açıklanmıştır:

«Demokratik Fransa, Burjuva Fransa'yı devirdi ve Cumhuriyeti ilân etti. Fakat hareket vaktinden önce doğmuştu. Devrimci demokrasi yeteri kadar bilgili değildi. Aklından bile geçirmemiş olduğu her çeşit güçlükle karşılaştı. Karmaşık ve çeşitli elemanlardan teşekkül etmişti; Fransa ile Avrupa'nın, aynı zamanda, hem çok yeni, hem de çok eski sosyal durumu hakkında; köylü yığını ile yeni sanayi proletaryasının fikirleri ve giderek çıkarları arasındaki temel uyuşmazlık hakkında doğru bir

fikir edinemiyordu. Halkın yardımıyla iktidara getirilmiş adamların şaşkınlıkları ve duraksamaları buradan gelmektedir. Avrupa hükümetlerini ve fransız köylerini korkutan teorik cesaretlerine karşılık, reformlarda öyle bir çekingenlik, bunların uygulanmasında öyle bir sakıntı gösterdiler ki kendi taraftarlarını hayal kırıklığına uğrattılar.»

Bununla birlikte, yeni yöneticilerin çoğunluğu için bu davranış, şüphesiz, Madame Monod'un sandığından daha az açık yürekli ve çok daha koyu politikacı oldu. Bunun kanıtını, 27 Şubat tarihli **Moniteur**'deki kararnamede buluyorum; bu kararname Lamartine'ci ifade biçimini şu terimlerle resmileştiriyordu:

«Geçici hükümet ilân eder ki, millî bayrak, renkleri Fransız Cumhuriyetinin kabul etmiş olduğu düzende yer alacak olan üç renkli bayraktır. Bu bayrak üzerinde şu kelimeler yazılıdır: Fransız Cumhuriyeti. Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik; bu üç kelime bu bayrağın sembolü olduğu demokratik doktrinlerin en yaygın anlamını izah ederken bu renkler de bunların geleneğini devam ettirir.

Bağlılık işareti ve Halk Devriminin son eylemine karşı duyulan şükranın anısı olarak geçici hükümet üyeleri ve öteki devlet yetkilileri kırmızı rozeti taşıyacaklardır ve bu rozet aynı zamanda bayrağın direğine de konacaktır.»

Yaka iliğine takılan bir rozet... işte parlâmenter burjuvazinin «Halk Devriminin» «son eylemi»ni sürüklemek istediği dereke.

II — Çalışma Hakkı

Burjuvazi, bu isteğine, kolay kolay varamadı; haftalar boyunca bütün ulusu saran sarsıntılara uğradı. Ch. - H. Pouthas bu rejimin esas çizgilerini tespit etmişti: **«Bu garip rejim, ilk haftalar süresince, aralıksız nümayişlerle, sokaklarda geçit yapan kafilelerle. Belediye Sarayında birbirini izleyen delege heyetleriyle, kimi kez tehditle yardım parası toplayan çetelerle, dilekçelerin ya da müracaatların büyük halk yığınlarınca desteklenmesi için yapılan halk gösterileri ile kendi iradelerini kabul ettiren Paris halkının bir çeşit doğrudan (vasıtasız) hükümetidir.»**

Bununla birlikte, yüzyıl geri giderek, bu görünen karmakarışıklık içinde iki eğilimin temel karşıtlığını, yalnız kolaylıkla söyleyebileceğimiz iki ideolojinin karşıtlığını değil, birbirine zıt iki çıkarın, ticarî işlerin tekrar ele alınması için zorunlu olan düzeni en kısa zamanda yeniden kurmak isteğindeki sosyal bir tutuculuk ile siyasi bir zaferden, bu zaferin içinde var olduğuna inandığı sosyal düzeltmeleri çıkarmak kaygısında olan bir işçi kurtuluşu çabası arasındaki temel karşıtlığı da seçebiliriz.

Hükümette çoğunlukta olanlar, Millet Meclisinden arta kalanların desteklediği burjuva liberaller, kumanda kolunu işletebildiklerine emin oldukları bir siyasi makinanın harekete geçirilmesini, ellerinden geldiği kadar çabuklaştırıyorlar; sokak, tersine, içinde bulunulan günlerin karışıklığının ve zamanın kendi kurtuluş arzusuna hizmet ettiğini içgüdüsüyle hissetmektedir. Yeni Cumhuriyetin ilk

günleri, 1791 denberi «Komün»le «Millet Meclisi»ni birbirine karşı getiren eski çatışmanın yeni bir oluntusudur.

Hükümet, işe başlar başlamaz safra atıyor; bu, kavganın başlamasını önlemenin tek çaresidir. 25 Şubat, öğleden sonra, Marche adında tanınmamış bir işçinin peşinde giden silâhlı bir grup, hükümetin önüne geliyor ve resmî garantilerle bir **«çalışma hakkı»**nın hemen tanınmasını istiyor. Burada **Belâgat**'ın ilk başarısızlığını, goruyoruz; March, Devlet adamı şairin «tatlı sesi»yle kendisini avutmaya çalıştığı söylevi yarıda kesiyor:

«Bu lâflar yeter, artık!»

Radikaller antantı: Flocon ve Ledru-Rollin, sosyalistlerle birlikte, bakanlar kurulunu toplantı yapmaya sürüklerler. Louis Blanc şu devrimci karar suretini kaleme alır, kabine arkadaşları da oy birliğiyle imzalarlar:

«Fransız Cumhuriyeti hükümeti, işçinin hayatını emeğiyle sürdürmesini güvenlik altına almayı taahhüt eder.

«Bütün vatandaşlara iş sağlamayı taahhüt eder.

«Hükümet işçilerin, kazançlarının karşılığını elde etmek için kendi aralarında örgütler kurmak üzere birleşmeleri gereğini kabul ve teslim eder.

«Geçici hükümet, hükümdar tahsisatından kalacak olan bir milyonu işçilere, asıl sahiplerine iade eder.»

Bizim 1946 Anayasamız henüz bu ifade açıklığına ve teminatlardaki bu kesinliğe erişememiştir.

Çünkü işçiler, bu vaatlerin hükümetin eylemi haline gelmesi için uzun bir süre beklemeye niyetli görünmüyorlardı. Marche kimilerinin kendisine yakıştırdığı, ama başkalarının Lamennais'ye atfettikleri Lamartine'i o kadar andıran bir sanatla ifade ettiği güzel cümleyi söyledi: **«Halk bekliyecektir; Cumhuriyetin hatırı için üç ay yoksulluğu sineye çekiyor.»** dediyse de, gerçekte Halk, isteklerini resmen bildirmek için tam üç gün bekledi. Cumhuriyetin resmen ilânı günü olarak kabul edilmiş olan 28 Şubatta **«emeğin örgütlendirilmesi»** ve **«insanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesi»** isteğiyle müthiş bir nümayiş Grève meydanına hâkim oldu.

Hükümet çoğunluğu direndi; bu çoğunluk zor altında karar vermiyecekti! Louis Blanc ve Albert öfkelendiler. İstifa tehdidinde bulundular Ama her şeye rağmen anlaşma, parlamenter beceriklilikle gerçekleştirildi. Ayın 25 inde ilân edilen ilkeler, resmen onaylandı, **«Halkın yaptığı devrimin halk için yapılmış bir devrim olması gereği ve emekçilerin uzun ve çekilmez acılarına bir an önce son verilmesi gereği göz önünde tutularak» geçici hükümet tarafından «emekçilerin meseleleriyle uğraşacak bir komisyon»** kurulur. Louis Blanc'ın başkanlığını ve Albert'in de başkan yardımcılığını ettiği bir çeşit teknik parlâmento, ki bundan böyle bu danışma organizmasının, «boş tencere önünde kurulan sohbetin» bütün yavaşlıklarının ve bütün kötü tutumlarının sorumluluğu bu iki adama yüklenecekti.

Ama, Louis Blanc ve Albert, buna rağmen, görevi kabul ettiler. Reddettikleri takdirde yeni bir ihtilâl bunalımına sebep olacaklarından korkuyor-

lardı. Onlar «**Luxembourg komisyonu**»ndan bir çeşit eğitim ve sosyal propaganda konservatuarı gibi yararlanmayı umuyorlardı. Bu tedbir somut nitelikte iki kararname ile tamamlanıyordu. 29 Şubatta, Hükümet, proleter sınıfların yükünü hafifletmeyi amaç edinen bir vergi reformu ilân etti. 28 Şubatta aynı hükümet «**ulusal atelyelerin derhal kurulması**» yolunda bir karar almıştı.

Atelyelerin kurulması üzerinde oybirliğine varmış olan bakanlar, ulusal atelyelere verilmesi uygun görülen anlam ve önem konusunda mutabık değillerdi. Bayındırlık Bakanı Marie, bazı şehirlerin daha önce bir çok kez ayırım yapmaksızın bütün işsizlere özel bir öğrenim gerektirmeyen bir iş sağlamak, ama gene de onlara karşılıksız yardım dağıtıyor görünmemek için düzenledikleri «**yardımsever atelyeleri**»nin ulusal anlamda yeniden ele alınmasını tasarlıyordu ancak, Lamartine, «**Romalıların ve Mısırlıların seferleri gibi, kanalların açılması ve bataklıkların kurutulması için silâh olarak araçlarla donanmış bir yurt içi seferi**» hayal ediyordu. Sosyalistler, bu atelyelerin kurulmasında, gerektiğinde kendi sınıflarının hak davalarını desteklemeye hazır proletarya yığınlarının sosyalist fikirlerine kazanılmış kadroların idaresinde alay halinde bir araya toplanması amacını görüyorlardı. Merkez okuldan, Emile Thomas adındaki, sensimoncu eğilimleri olan bir mühendise teslim edilen son şeklini almış kurumda birbirinden farklı görüşlerin hepsinden biraz bulunmaktadır. Çalışmaların niteliği, Lamartine'in fikirlerinden esinlenmişe benziyor: karayolları çalışmaları, belediye hizmetleri, örneğin Batı garı sahasının doldurulması gibi; gün-

de iki franklık tek çeşit ücretle işçi tutulması Marie'nin fikirleriyle yakınlık gösteriyor; askeri bir tutumla kadrolamak, sorumluların ve birliklerin hierarşisi, furniyeci görüşleri hatırlatıyor. Daha 4 Martta atelyelere yazılanların sayısı otuz bini bulmuştu; bu kadar işçiyi çalıştırabilmek için ne yeteri kadar iş, ne de yeteri kadar para vardı. Taşranın büyük şehirleri, Lyon, Marseille, Lille, Nantes, ve özellikle Rouen, hareketi izlemeye başladılar.

Bununla birlikte iş komisyonu gene de teşekkül ediyordu. 1 Mayısta da çalışmalarına başlıyordu. İkiyüz otuz bir patron delege ile ikiyüz kırk iki işçi delegeden kurulu bir kurul teknik bir komite için çok kalabalık bir uzmanlar heyetiydi, fakat sadece kitlesiyle bile, siyasî Meclisin etkisiyle denge kurmaya elverişliydi; kaldı ki Meclis henüz toplanmaya çağırılmamıştı, daha statüsü bile tespit edilmeden önce böyle başı bağlanmış oluyordu.

Bu arada, Luxembourg komisyonu, yararlı bir rol oynamaktaydı; 2 Martta, iş gününün Paris'te on saata, taşrada ise oniki saata **indirilmesini** sağlamıştı; birçok uyuşmazlığın hakemliğini yaparak karara bağlıyordu; grevlere son veriyordu; sosyalist ya da iş ortaklığına dayanan, kooperatif, işçi birliklerinin kuruluşuna yardım ediyordu; **«Paris terzilerinin kardeşlik derneği», «Demiryolları emekçileri Birliği»**, tümüyle üçyüze yakın grup: saraçlar, iplikçiler, törpü yapımcıları, duvarcılar, basımcılar (typograflar) ve benzerleri, Martın ilk yarısı içinde, bu emek parlamentosunun örgütü, o sırada örgütlü söz sahibi tek kuruluş olarak çok büyük bir önem taşıyordu, oysa beri yandan siyasî durumun geçiciliği, iğretiliği uzayıp gidiyordu. Sosyal dengenin bu ge-

nişlikte ve bu önemde altüst oluşunun, bu kadar az maddi ziyanla gerçekleşmesi çok az görülen bir olaydı. Tutucular proletaryanın ortaya saldığı **«dehşet»** karşısında Milletin ekonomik faaliyetlerini felce uğratan bir panik havası estiği yolundaki inanılmaz iddialarına, gerçek olgulardan destek bulabilmek için, özgürlüğe **kavuşmakta olan** basının yorumlarını didik didik ediyorlardı. Bunun en ileri gitmiş bir tablosunu M. Jules Bertaut'nun kitabının 88 ve 89 uncu sayfalarında bulabiliriz. Bu, merhum Paris-Soir gazetesinin yapmış olduğu türden **«büyük istihbarat gazeteciliği»dir: «Öteki çeteler başşehrin dolaylarında faaliyet gösteriyorlar, Pontoise, Saint-Denis demiryolu istasyonlarını soyuyorlar, Bezons, Nanterre, Chatou, Meulan köprülerini ateşe veriyor ya da atıyorlar»**

Paris içinde yayılan bu vahim haberler, Paris'te büyük bir heyecan yaratıyor. Siyaset bundan zarar görmüş olsa da sansasyon avcılığındaki günlük gazetelerin bu tefrika romanının konusunu tarihçi tanıklığının ağırbaşlılığına havale etmek yerinde olur: Ch. - H. Pouthas **«mahalli olarak meydana gelen karışıklıklar, Champagne dokuma fabrikalarındaki ya da Kuzeyin ve Normandie'nin bazı merkezlerindeki ya da Lyon manastırlarındaki makinaların tahribi; Paris batısındaki, arabacıların, ırmak gemicilerinin, set memurlarının Paris-Rouen demir yollarının rekabetinden korkarak ayaklanmaları; yabancı işçilere karşı gösteriler; güneyin orasında burasında vergi ve oktruva bürolarına karşı bazı şiddet hareketleri sadece krizden ileri gelen işçi hareketlerinin devamı idi.»** diye yazıyordu.

Malî bir kriz meydana geldi; ama bu, esas ola-

rak, Hükümetin kredi kuruluşlarının yetersizliğinden ötürü 25 ve 26 Şubatta almak zorunda kaldığı iki tedbir yani ödeme vadelerinin önce on gün, sonra 15 Marta kadar uzatılması ve Borsanın kapanma sı yüzünden oldu. Teknik bakımdan zorunlu olan bu tedbirler, önüne geçilmez sonuçlar doğurdu. Banka müşterileri, kimileri işlerini döndürmek için kendilerine gerekli olduğundan, kimileri siyasî arddüşüncelerle, çoğu da kaygıların ondan ona sirayeti ile, yatırmış oldukları paraları çekmek için bankalara koşuştular. Bunun sonucu, fransız parasının geniş ölçüde yabancı piyasalara Hollanda, Belçika, ve İngiltere piyasalarına arzedilmesi, İngiliz sterlinin 26.50 franga fırlaması oldu. Sağlam kuruluşlar, pek kayıpsız olmasa da, dayandılar; ellerinde yeter ihtiyat bulunmayan küçük bankalar ticaretin tediye taleplerine karşı duramıyarak kapandılar.

Gouin, Ganneron, Baudon, Bichet-Dethomas ödemelerini durdurdular. Paris'de dörtyüz elli iflâs kaydedildi. Borsa'nın 7 Martta yeniden açılışında, % 5, 111.60 dan 97.50'ye, % 3 ise 77.50 den 58'e düştü, 32 ye kadar yuvanlanmakta devam edecektir; Demiryolu hisse senetlerinin değeri, borsada, Devrimden önceki değerinin dörtte birine düştü. Daha az zarar gören Fransa Bankası hisse senetleri bile değerinden üçte bire yakını kaybediyor. Bu hesap bozuklukları ne kadar ağır olursa olsun, gerek sayı gerekse önem bakımından bütün büyük sosyal değişimlerin olağan olayları çerçevesini aşmıyorlardı.

III. — Siyasî Çalkantı

Bu malî bozuklukların, siyasî sıkıntının deva-

mında elbette payları oldu; bu karışıklık umudunun ayakta tutulmasında ondan en gürültülü şekilde şikâyet edenlerin ne ölçüde katkıları olduğunu tayin etmek güçtür. Bu çeşit hükümet anarşilerine bakanların tecrübesizlikleri ve geçici hükümetin, destek göreceği bir milli temsil müessesesini yerine oturtmakta kendini yavaş harekete mecbur hissetmesi hizmet etmiştir.

Bu arada hükümetin kararnamelerle yasama görevi yapması gerekmektedir. 2 Martta, böylece, genel oy hakkını kabule karar verdi: Lamartine, 24 Şubat akşamından itibaren, oy müessesesinin «insan olmak sıfatıyla vatandaşlık haklarını taşıyan herkese açık» olduğunu söylüyordu. 5 ve 8 Şubat tarihli iki metin genel oyun uygulanması metotlarını tespit ediyor. Yalnız görünüşlere bakarak, George Renard'ın **«romantizmin politikaya girişi»** olarak selâmladığı bu **«muhayyilenin lirik şekilde boşanması»** bu **«idelizm aşırılığı»** içinde birbirine en aykırı grupların yarışırcasına istedikleri bu sivil eşitliğin kurulmasından daha kolay bir şey olamazdı, denebilir.

Birbirine bu kadar karşıt grupların oybirliği, gene de, galiplerin güvensizliğini uyandırıyordu. Siyasî partiler ortadan kalkmıştı; krallık yok olmuştu; nefret edilen vekiller temizlenmişti; bütün sosyal sınıflar kendi yurttaşlık, kardeşlik ve eşitlik uğruna çabalarını birbiriyle yarışırcasına ilân ediyorlar, doğan Cumhuriyetin mutluluğu için **«Te Deum»** duaları okunuyor, bankacılar kendilerini insan sever kimseler gibi hissediyorlar. **«Yüksek görevliler, Üniversite, Ordu, Krallığın eski bakanları, düşük kralın yakınları ve oğulları, Bonaparte ailesi·**

nin prensleri, haşmetli halk hazretlerinin huzurunda saygı ile eğiliyorlar.» Bir eşitlik kararları yağmuru birdenbire, hep birlikte kendi kaderini kendi eli ile tespit etmeye çağrılan bir milletin siyasî statüsünü bir haftadan kısa bir zamanda, değiştiriyor: genel oyla aynı zamanda mutlak bir basın özgürlüğü; ne sansür ne teminat akçesi; köleleri azad edilenlerin zararlarının ödenmesi işinin gelecek bir zamana bırakılarak köleliğin kayıtsız şartsız ilgası; artık ölüm cezası yok, siyasî bağlılık yemini (serment politique) yok, artık hapsen tazyik yok, bedenî cezalar yok. 25 Şubat günü valiler cumhuriyetçi olarak uyandılar fırıldak dönüşünü andıracak kadar hızlı olan bu saf değiştirmenin içtenlikle olup olmadığı konusunda Hükümet ancak bir düzine vali hakkında şüpheye düştü.

Bir yanda yüz yetmiş gazete kurulurken, millî muhafızlar da *ellibin kişinin* altında olan birliklerinin mevcudunu bir hafta içinde hemen hemen iki yüz bin kişiye çıkarıyorlar; yüz kırkbeş kulüp birdenbire ortaya çıkıyor; her meydanda hürriyet ağaçlarından bir orman yükseliyor. Bununla birlikte, çok geniş pilileri, çok kaygan kenarları ile dalgalanan bu evrensel kardeşlik mantosu altında, hayal kırıklıkları saatını bekleyen ve daha şimdiden gruplar kurup gelecek seçimlerin siyasî savaşını hazırlayan gizli muhalifler pek çoktur. Çeşitli akımlar daha şimdiden biçimlenmektedir; eski siyasî teşekküller modası geçmiş çerçevelerini terkediyorlar; onların doğuşunu şartlandırmış olan duygular ve çıkarlar, onları daha güvenilir ve daha az şerefsiz başka adlar altında yeniden yaratmakta gecikmiyor.

Ekonomik kriz, halkın en talihsiz bölümü üze-

rinde ağırlığını hissetirmekte devam ediyor: iş kıtlığı, düşük ücret, para darlığı... Millî atelyeler, her isteyene iş sağlamaya yetmiyor. Onlar üzerine şu türkü söyleniyor:

Vatanın beslemesi seni,
Kaderlerin en güzeli
Hem de gıpta edileni

Luxembourg komisyonu sözde akademik olan tartışmalarını ya uzatıyor ya da aralarında yer alan Chevalier, Considérant, Le Play, Michel, Pecqueur gibi teorisyenlerden hoşlanıyora benziyor. Bu arada ekmek güç bulunmakta ve pahalı olmakta devam ediyor; yeni Maliye komiseri 5 Martta göreve başlamış olan Garnier Pagès ciddi ve hoşa gitmeyen tedbirlerin alınmasını önlemeyecekti: kâğıt paralar için zorunlu bir kur, tedavüldeki kâğıt paranın 350 milyon olarak sınırlandırılması 100 franklık kâğıt paraların piyasaya sürülmesi, istikraz, doğrudan doğruya vergilerin % 45 artırılması, tasarruf sandığının varlığının bloke edilmesi, başlangıç sermayesinin üçte biri hazine bonolarıyla, üçte biri belediye tahsilâtıyla üçte biri ise... muhtemel istikrazcılar tarafından karşılanacak ulusal bir iskonto kontuarının kurulması. Hiç şüphe yok ki, mali bakımdan geleceğin bu kadar karanlık görünmesi karşısında ticaret burjuvazisi, onbeş gün dür elinde tuttuğu kumandadan gelen gülümsemesini yitirecekti ve oy pusulaları ile hem gizli hem de tehlikesizce öcünü alacaktı. Blanqui, 'Önceden sezilen bu tepkiye çare olarak (7 ve 14 Mart) bir burjuva reaksiyonunu önlemek için genel seçimlerin ilerdeki belli olmayan bir tarihe atılmasını ve Paris halkının Jakobence bir uyanıklık göstermesi-

ni isteyen **«merkez Cumhuriyetçi dernek»**i ivedilikle kuruyor.

Blanki ve taraftarları bütün fransız sosyalist düşüncesini, elbette ki, temsil etmezler. Onların ekonomik eğilimleri «sosyal» ise de doğrudan doğruya etki metotları, özellikle hükümetin sokaktaki insan tarafından devamlı olarak kontrolu metodu, Büyük İnkilâbın üstadlarının öğretilerinin devamıdır. ve bir Robespierre öğretisinin izlerini taşır. Bu eğilimler. Hükümete katılmalarıyla ve Luxembourg'da oynadıkları rolden gelme bir tatminle içgüdüsel olarak ılımlılaşan Louis Blanc ve Albert tarafından ve öteki asi kişi, bütün sol formasyonu ile sabırsız, Barbès tarafından kabul edilmez. Birinciler, kendilerini dinleyen işçileri Luxembourg komisyonunun militanları ile örgütlendirip kadrolar kurarken, Barbès, öte yandan Proud'hon, Pierre Leroux, Félix, Pyat, Soubrier'nin katıldıkları ve hükümeti 1 - **Fransız Bankasına el koymaya, 2 — sigorta şirketlerine elkoymaya 3 — bütün demir yollarına elkoymaya** 4 **— madenlere ve tuz ocaklarına elkoymaya, 5 — nihayet bütün su kanallarına elkoymaya** davet eden «**Devrim klübü**»nü ortaya atmakta acele eder. Bu acele devletleştirme programı, en radikalleri de dahil, hükümet burjuvalarını titretecek niteliktedir. Blanqui, hareketsiz kalmamaya bakar, İkiyüz derneğin delegelerinden kurulu, ve Robespierre'in 1783 bildirisinin girişin de kayıtlı mülkiket üzerine beyannamesini benimseyen **«Klüpler klübü»**nün kuruluşunu ilân eder.

Amaçları bakımından henüz çok belirsiz, ama anlamı bakımından çok kesin olan heyecanlı bir kaynama, yalnız, kendilerinin altın çağı olan bir hü-

kümranlığa herzaman gizliden gizliye bağlı gericileri değil, Paris halkının işçi proleteryası dışında kalan kendi halinde çoğunluğunu da içten içe endişelendirir. Pahalılığın her artışında, her yeni tahrikte, sosyal karışıklıklar yeniden ortaya çıkabilir; seçilmiş temsilcilerin olmayışı, iktidarını bir kuvvete dayanmadan, ancak kendi kendine ayakta tutabilen, sokaktaki yığınların ültimatomları ve gösterileri ile cesareti kırılan bir hükümetin otoritesini yıkmaktadır. Seçimlerin yaklaşması iç barışın sağlanması yararına görünüyor onlara, öte yandan Blanqui'nin protestosu ve seçimlerin geri alınmasını buyurucasına isteyen bildirisi tam da aynı zamana rastlıyor.

IV. — Nümayişler yeniden başlıyor.

Ama gene de ilk başlayanlar «burjuvalar» oldu. İlk protesto yürüyüşü 16 Mart günü yapılmıştı; bu yürüyüş, Ledru-Rollin'in, seçme **vatandaş** ordusu birliklerini, humbaracalılar, hafif piyadeleri, tüylü şapkalıları (les bonnets a poil) dağıtmış olmasını protesto etmek üzere Millî Muhafızlar tarafından düzenlenmişti. Esnafın yüreğinde uyuklamakta olan üniforma düşkünü eski heves, Vatandaş-Kral zamanında yeniden uyanmıştı; bunlar, bir çok kez, tezgâhlarının başından ayrılarak halkın siyasî heyecanına katılmışlar, yürüyüşler yapmışlardı; bunlar çoğunluk olarak reformcuların safında her alanlardı; 22,23 ve 24 Şubat günlerinde birdenbire ortaya çıkan bu savaşçılar muvazzaf orduya karşı cesaretle karşı durmuşlar, vatandaş özgürlüklerinin genişletilmesini ve M. Guizot'nun tutucu politikasının tehdidi altında olan ticari çıkarlarını sa-

vunmak için hayatlarını tehlikeye atmışlardı. Louis Philippe'in düşüşünü kendi eserleri sayıyorlardı; onlar ikinci Cumhuriyeti kurmuşlardı; bundan gurur duyuyorlar ve onun tasasını çekiyorlardı ama ne de olsa bu yüzden **«paylaşıcı»** olmamışlardı.

Bu gelip gidici askerlerin en rahatları tabiî ki, hükümetin ortadan kaldırdığı seçkin birliklere bağlı olanlardı Birlikler arasında üniformaları ve teçhizatları en pahalı olanlar onlardı; bu yüzden en büyük itibarı da onlar topluyorlardı. Humbaracılar ve hafif piyade askeri kendilerini cumhuriyetçi de ilân etseler, bundan böyle daha az ışıldayan daha demokratik olarak askere alınmış yeni arkadaşları ile karıştırılmakla kendilerini aşağılanmış hissetiler. Sokağa çıkışlarının bahanesi bu oldu; şüphesiz pek çokları için asıl kesin sebep de buydu. Fakat elebaşları için işin derin nedeni daha önemli ve daha siyasî idi. Düzenli, silâhsız ama üniformalı yürüyüşleri ile, sosyalist kabarmasına karşı muhalefetlerini, yakın seçim isteklerini, ancak tutucu bir cumhuriyete, sokağın karışıklıkları olmaksızın tahammül edebilecekleri yolundaki kapalı niyetlerini hükümete göstermek amacını güdüyorlardı. Şubatta kralın emrine karşı süngülerini çaprazlamışlardı. Martın ortasında, şimdilik süngü çaprazlamıyorlarsa da, eski jestlerini bu kez ters yönde ama gene aynı biçimde tekrarlamak üzere olduklarını açıklama zamanı da gelmiş gibi geliyordu onlara. Yoğun bir yürüyüş kafilesi halinde zengin mahallelerden Belediye Sarayına doğru yürüdüler; yeni generalleri Courtais'yi, Bakan Ledru Rollin'i yuhaladılar; onları kınarken Barbès, Blanqui, Cabet, Fourier, Proud'hon ile karıştırdıkları «komü-

nistler»e karşı, genel olarak kendilerince geçici hükümette Louis Blanc, Albert'in temsil ettiği doktrinin bütün şeflerine karşı, Luxembourg komisyonuna, milli atelyelerin kurmaylarına, bütün hoşnut olmıyanlara ve Sosyal Devrimin bütün teorisyenlerine karşı düşmanca çığlıklar atıldı.

Bu burjuva «başkaldırısı», ummuş olmaları gereken tepkiyi derhal doğurdu. Hemen ertesi 1 Mart günü, kalabalık halk yığınları Belediye Sarayına doğru yöneldiler. Bağırmaksızın, ama kararlı, ve öyle sert bir tavırla ki, alayın karanlık havasından ve yürüyüşe katılanların yüzlerinde işçiler için artık şüpheli olan hükümete karşı açıkça okunan büyük düşmanlıktan şaşıran Louis Blanc'ı bile etkilediler. Barbés, Blanqui, Cabet, Huber, Soubrier tarafından yönetilen bir proleterler delegasyonu Belediye Sarayına kabul edildi. Grève meydanında, klüplerin kızıl bayrakları **«Marseyyez»**i söylemekte olan kesif kalabalığı çevreliyordu. Blanqui seçimlerin süresiz olarak geri bırakılmasını istedi ve en az üç ay geri atılması üzerinde israr etti. Louis Blanc ona cevap verdi, halkı bu **«haşmetli kuvvet»**i sukûnete davet etti: **«Şimdi vatandaşlar, bırakın bizi bu konuyu görüselim, ki, Cumhuriyetin geçici hükümetinin bir konuyu tehdit zoruyla konuşup konuşmayacağı ivice anlaşılsın.»**

Delegeler buna rağmen yumuşamayorlar; kimin olduğu bilinmeyen bir ses **«Halk, lâftan başka bir şey bekliyor»** diye bağırıyor. Ledru-Rollin Louis Blanc'ın imdadına koşuyor, ama Cabet ve Soubier'den başka öteki delegeleri ikna edemiyor, Proud'hon bu günü anlatırken, Louis Blanc'ın dönekliğinin ve **«gericiliğinin»** bu günden başladığını kaydeder.

İçine kapalı ve düşman kalabalığa hâkim olunamamıştı. O zaman geçici Hükûmetin Orphèe'sinin M. Alphonse de Lamartine'in bir kere daha Halka doğru ilerlediği görülüyor. **«Halk'ın on-sekiz brümeri kendi isteğine karşın, zorla, despotizmin on-sekiz brümeri haline getirilebilir, ama ne siz ne de biz bunu istiyoruz.»**

Kazanıldı! Delegasyon çekilir. Hükümet, bütün üyeleriyle Belediye Sarayının balkonunda görünüyor. Nümayişçilerin çoğunluğu hükümeti alkışlıyor, özellikle Louis Blanc'ı ve Ledru-Rollin'i; O Louis Blanc'ı ki, aşçı Flotte, merdivende gene de yüzüne karşı şu hakareti savurmuştu: **«Demek sen de bir hainsin!»**

Fakat bir huzursuzluk devam edecektir. Blanki ci'ler bir günlük müttefiklerini, kendilerine hiçbir olumlu avantaj hatta seçimlerin geciktirilmesini bile sağlamayan, çok kolay kanmalarından dolayı kınayorlar. Lamartine, kabine arkadaşlarından hiçbirini, ne, seçimler geri atılmazsa istifa edeceği tehdidinde bulunan Louis Blanc'ı ne de önceden 9 Nisan olarak tespit edilen tarih üzerinde israr etmek isteyen muhafazakârları ve Marie'yi ikna edemediğini biliyor. **«Hükümet adamı»** Lamartine, entrika çeviriyor, düzen kuruyor bir hükümet çoğunluğunu yedek olarak kullanmaya, sosyalizmin birbirinden ayrı fraksiyonlarından birini ötekine yok ettirmeye gayret ediyor. General Negrier'yi «yokluyor»: komuta ettiği ordusu, gerektiğinde, imparatorluğun rolünü kabul eder mi? Caussidière'e ve Soubrier'e yanaşıyor, onların göz alıcı, gürültülü ve patırtıcı **Halk muhafızları, Dağlılar**, ve **«haydut»** çetelerine

paraca yardımda bulunuyor! Cansıkıcı Blois davası sırasındaki şüpheli inkârlarını unutmadığı Cabet ile birlikte bildiriler kaleme alıyor; Bizzat Blanqui'yi bile büyük bir gizlilik içinde, ama gene de tasarladığı kadar gizlenemiyerek, kabul ediyor; bundandolayı Albert tarafından bakanlar kurulunun ortasında açıkça sorguya çekiliyor, şaşırtıcı gizli toplantıyı itiraf etmek zorunda kalıyor, ve tam şairce bir kayıtsızlıkla kendini şöyle mazur gösteriyor: **«Evet doğru, Beyler, size söylemeyi unutmuştum.»** Birkaçay sonra bu ifadeyi kendi stiline göre bir istiare ile ululamaya çalışacaktır: **«Evet Beyler, gizli işbirliği yaptım! ama pratonerin yıldırımla iş birliği yapışı gibi.»** Parlamento Meclisleri meclis üyeleri için, hayranlıklarında olduğu gibi şiddetlerinde de daha çok açık yürekli ve dolaşıksız olan, büyük halk dalgalarından daha kötü dinleyicidirler. Millet vekili beyler bu sözlere gülüyorlar.

Bu arada, endişe ve huzursuzluk, basının, siyasî polisin hafiyelerinin, gizli dernekler üyelerinin ortaya attıkları gerçek ya da uydurma söylentilerle büyüyor; bunlar öyle bol ve öyle devamlı olarak fesatları yayıyorlar ki sonunda kendi uydurmalarının tekrarına kendileri de inanmaya başlıyorlar. Barbès, Taschereau belgesinin ithamlarını doğruluyor: Blanqui, Louis - Philippe'in **«hafiye teşkilâtı»**nın ücretli ajanı imiş. Paris Belediyesinde Garnier Pagès'in yerini alan Marrast'ın «Ledru-Rollin'in ve Lamartine'in ajanlarını gözleyen» belediye habercileri var. Polis memuru De La Hodde kendisini üye olarak kabul ettirdiği gizli derneğin mahkemesi tarafından yargılanıyor ve mahkûm ediliyor. Albert'in müdahelesi ile

affa uğrayacaktır; ama neleri neleri ifşa ederek! Victor Hugo, davayı, Louis Napoléon'un «göz»ü, gelecek bütün «Gapon» ların önceden beliren şekli, Jersey Huber'e anlattı. Şu halde bütün «şefler» günün herhangi bir iktidar sahibinin sırtından geçinen iki ya da üç yüzlü ajanlarıdır. Hiç bir çıkar gözetmeden yürüyen, barikatları kuran, orada ölen tabandaki militanlar hemen hemen, kendilerini yöneten herkesten şüphe edecek bir duruma geliyorlar. Uğradıkları her yeni hayal kırıklığında öfkeleri artıyor. Bütün bu «tertipçileri» temizleyecek ve zehirlenmiş olan siyasî atmosferi bir anda arındıracak yeni bir ihtar topu atışını tasarlıyorlar.

Nümayiş için Milli muhafız subaylarının seçim günü, 16 Nisan Pazar günü seçildi. Nümayişçilerin resmî istekleri, yalnız insanların yoksulluğundan ve proleterlerin zenginler tarafından sömürülmesinden şikâyetlerini geçici hükümete duyurmaktı. Meslek kuruluşlarından meydana gelen nümayişçiler kafilesi, bütün atelyelerden para yardımı kampanyası ile toplanmış bir vatanseverlik bağışını hükümete sunmak ve **«Yaşasın geçici Hükümet»** diye bitecek olan bir dilekçeyi hükümete vermek üzere Belediye Sarayına gelecekti. Fakat, seçim kaynaşması ile ateşlenmiş bu günde, Bakanlar üzerine baskı yapmak için de uygun bir fırsat bulunmayacak mıydı? Hükûmetten seçimlerin ileri atılması kesin olarak koparılamaz mıydı? seçimler geciktirile gecikti rile nihayet aralıksız olarak ertelenmiş olmaz mıydı? Halk, kuvvetini gösterecekti... ama onu kullanmaya ne ihtiyacı ne de isteği olmaksızın. Louis Blanc kabine arkadaşlarını durumdan haberdar etti.

Bakanlar çoğunluğu, işçi halkın sosyalizan bas-

kısının kendilerine karşı yürüttüğü arkası kesilmeden yenilenen saldırıya nihayet bir son vermek için uygun bir fırsat ele geçtiğine inandı. Birbirini yalanlayan yanlış haberler artıp dururken öte yandan da halk önderlerinin aleyhinde yayılan akla sığmaz iftiralar bir birine karışıyordu: Albert tarafından satın alınan şatolar, **«Dük Rollin»**in iki metresi, **«La Marie»** ve **«La Martine»** ile yaptığı içki âlemleri, bakanların **«ananas ezmesi»** gizli komitesinde, Kraliçe Ameli'nin örtü olarak kullanılan atkıları üzerinde hazırlanmış sofralarda oburcasına yeyip içtikleri Sardanapal şölenleri! 17 Nisan sabahı, Louis Blancın öldürüldüğü ve Ledru-Rollin'in asıldığı haberleri yayılıyor. Öte yanda Lamartine, **«kullanabildiği bütün burjuva kuvvetleri, patronları, iş sahiplerini, mülklerinin kirası ile geçinenleri, öğrenci gençleri, millî muhafız subaylarını, banliyö lejiyonlarını ayağa kaldırıyor»**, ya içtenlikle ürken ya da ikiyüzlü suç ortağı gibi davranan içişleri bakanı, zaten o günkü seçim için birliklerinde toplanmış vaziyette bulunan muhafız kuvvetlerinin Grève meydanında toplanmaları için çağrı trampetlerini çaldırmaya karar veriyor. Belediye kuvvetleri Kumandanı, hazır kuvvetlerin silâhlı taburlarını ve Changarnier'nin askerlerini de onlara katıyor. Barbès de **«Kendi birliğinin başında»** orada görünüyor; Marie'nin kendilerini oynar görmek istediği isyan bastırıcı rolünü ilk defa denemekte olan milli atelyelerin işçileri de oradadırlar.

Mühendis Thomas'ın bölükleriyle yer yer bölünmüş, iki muhafız birliği tarafından kuşatılmış ve **«Kahrolsun komisyon! Kahrolsun Cabet!»** bağırışlarıyla düşmanca karşılanan işçi nümayişçileri-

nin sunacaklarını önceden bildirdikleri hibeyi Belediye Sarayına teslim etmelerine gene de izin vermemezlik edilmiyor. Edmont About, Marrast'ın yardımcısı, bu sunguyu, teslim alma törenini acı sözlerle çeşnilendirmeden kabul etmiyor Ch. H. Pouthas'ın istediği gibi **«Muhafız kuvvetleri ve Hazır kuvvetler bu kalabalık kafileyi dağıtarak hükümeti kurtardılar mı?»** Tanıklıkların karşılaştırılması, daha çok, bunun Belâgat diktatörlüğünün son zaferi olduğunu kabul etme sonucuna varıyor. Hayal kırıklığına uğramış olan halk, önderlerine ve bizzat kendi kendine olan inancını tüm yitiriyor. Lamartine ve Ledru-Rollin sokağın korkusu ile, nihayet anlaşmaya varıyorlar. Akşam, ulusal muhafızlar Cabet'nin pencerelerinin altında boş bir tabut dolaştırıyorlar. G Renard, bu ölüm sembolü **«burjuva yığınının, tepeden inme, yukardan aşağı Sosyal Devrime karşı vetosuydu»** diye kaydeder. Hükümet çoğunluğu bunu hesaba kattı ki, dört gün sonra, **«İki yüz bin kişilik askerî birliklere namlularının çevresinde yeşil dallardan çelenkler, tüfeklerinin ucunda leylâk salkımları ile Zafer Takının önünde geçit resmî yaptırdı.»**

Yapılacak Kurucu Meclis seçimlerinin arefesinde, hükûmet, «düzen»in ve «sosyal düzeni koruma»nın bu yeni **«gafiller günü»**nden meşru olarak bekleyebileceği vaitleri işte böyle kutluyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİLMİŞLERİN ZAFERİ

1. — Kurucu Meclis Seçimleri

Başarısızlığa uğrayan ve bozulan 16 Nisan nümayişini izleyen Pazar günü, Fransa'nın bütün vatandaşları İmparatorluktan beri ilk olarak, genel oy denemesini bir daha yenilediler. Burjuva krallığının, **«kanunî memleket»**in, iki yüz bin sayılan seçmenleri, - bundan böyle gerçek memleketin bütün erkek nüfusuna tekabül ederek - birdenbire dokuz milyona fırlamıştı. Gerçekten de, yirmi bir yaşında olan, altı aydan beri belirli bir adreste oturan akli melekleri yerinde ve seçime yetkili olan bütün Fransız erkekleri seçmendiler. Seçim, her bölgenin merkezinde, bölgenin oy pusulaları ile, bucak-

tan bucağa, sulh yargıcının başkanlığında ve seçmenlerin adları okunarak yapılacaktı; silâh altındaki kara ve deniz erleri de seçime katılabilecekleri; seçilenler, oturum süresince, günde 25 frank bir tazminat alacaklardı.

Kayıtlı olanların % 80'i, sükûneti Limoge ve Rouen'dan başka hiç bir yerde bozulmayan, bu büyük yoklamaya katıldı. Sayılan oylar, bu dev oy listesinin istatistiklerini yapma olanağını sağladığı zaman bazı gerçekler ortaya çıktı. Seçilen dokuz yüz delegeden iki yüzü bundan önceki Meclise de katılmıştı; ama yeni seçilenlerin çoğunluğu da **«uzun zamandan beri kurulu ve bütün seçim hilelerinde tecrübeli komiteleri olan eski partilere mensuptular.»**

George Renard, böyle demekle nedenleri daha karmaşık, ama sadece taktik olmaktan uzak bir açıklamayla seçim sonuçlarını biraz fazla şematik olarak izah ediyor. Şubat - Nisan **«Sosyal Devrim»**i, hemen hemen tümüyle, büyük şehirlerin, özellikle Parisin işçilerinin eseriydi; genel oy bu orantıyı tersine çeviriyor: 1848 Fransa'sı çok uzaktan bakılırsa, bir **köy demokrasisidir**. Son olaylar, «kızıl terör» tehlikesiyle ustaca kulakları bükülmüş köylüleri korkuya salmıştır; önceden, hazırlık olarak işlenip durulan bu kızıl terörün muhtemel şiddet hareketleri zihinlerde Birinci Devrimin büyük Terörünü yeniden canlandıracaktır.

Millet Meclisi seçimlerinin 5 Martta yapılmasına karar verilmişti; o zamandan beri iki ay geçmiş bulunuyordu. Şubat fırtınasının rüzgâriyle süpürülmüş olan partiler, yeniden toplanmak ve örgüt-

fenmek için vakit bulmuşlardı. 13 Martta, lejitimist ler, (meşruiyet taraftarları) «**Seçimlerin özgürlüğü için Cumhuriyetçi Klüp**»ü kurdular, bu güvenlik verici adı taşıyan bu klüp, L'Assemblée Nationale (Millet Meclisi) adlı gazteesinde, sosyal düzeni ve dini savunmaktan başka bir amaç taşımıyor. Şubat ayaklanmacılarının açıkça o kadar nezaket, o kadar beklenmedik töresel bir saygı gösterdikleri bu «sosyal düzen»i tehdit etmek ve dine karşı savaşmak pek akıllarından geçmiyordu. Ama, Şubat galiplerinin lirik coşkunluğunda pek çok romantizm, pek çok geçmişe saygıyla bağlılık, pek çok profesör: Michelet, Quinet, Littré, ... pek çok şair ve ... pek çok türkücü: Lamartine olduğu gibi Béranger, Baudelâire olduğu gibi Pierre Dupont da vardılar. Anılarla ve tasalarla dolu isimler, her gün la Commune de Paris'yi (Paris Komünü), Le Nouveau Cordelier'i (Yeni Kordelyeyi) Pere Duchâne'i, L'Ami du Peuple'u (Halkın Dostu)... ve artık yalnız bu sözcükte kurulacak olan **Guillotine**'i (giyotini) yeniden canlandıran sahifelerin başında basılıyor. G. Renard, onları **«Korkak ruhları dehşete salmak için bir ölü kafası taşıyan ve beyaz bir çarşafa sarılı sahte hortlaklar»**la kıyaslıyor. G. Renard paranın nereden geldiğini ve bu gazetelere **«korku yaratmak için hiçbir şey ödenip ödenmediğini»** kendi kendine sormakta haksız değildi. Örneğin Ledru-Rollin'in **«iyi bir seçim» y**apabilmek için kendilerinden kurtulmanın iyi olacağını sandığı altmış-dört genel komiserin taşraya gönderilmesi ile bizzat geçici hükümetin de yapılan **«korkutma»**ya katılmayacak kadar akıllı olması gerekmez miydi? Bu isimlerin sahipleri bu sahifelerde, anlamsız olduğu gibi ölçüsüz olarak da, ateşini kaybetmiş bu dili konuştular, işbaşındaki

temsilciler, ise bilgili burjuvaları, ve bankerleri olduğu kadar, resmi iktidar adaylığı ile yakında ya da uzaktan benzerliği olan herşeye karşı dikbaşlı bir güvensizlik geleneğini hiç değiştirmeyen, köy seçmenleri yığınını da korkuttular.

Cumhuriyetçiler ve sosyalistler iyi ki bu gereksiz geriye bakışları iltifat etmiyorlardı. **National** gazetesi, **«halk dernekleri»** tarzındaki taşranın büyük şehirlerindeki şubeleri ile, **«Cumhuriyetçi Seçmenler Merkez Komitesi»**ni kuruyor; ileri - solun liderleri halka doktrin bilgilerini öğretiyorlar: Blanqui **Cumhuriyetçi Merkez Dernekde,** Barbès **Devrim Klubü**'nde, Cabet ve Robert Owen **Merkez Kardeş Derneğinde,** Raspail, **Klüplerin Klubünde;** ve seçim yöneticileri tarafından cömertçe dağıtılan «gizli fonlar»la beslenen bütün bu belâgatli ama biraz boş propaganda sonuç olarak ancak dönekleri peşinde sürüklüyordu, ama ötekileri çok korkutuyordu.

Pére Enfantin'in ya da **Papillonne** - Hercai kız'ın yaratıcısı Fournier'nin yaptığı ihtiyatsızlıklar, yaralanmış bir fazilet irkilişiyle Musset'in şu değersiz dörtlüğünü dillerine dolayan ahlâkçıların (moralistlerin) en az gerici olanlarının bile tüylerini diken diken ediyordu.

Yargıç margıç arama! desen o da yok!
Aileyi lâğvettim, Karı - koca hepsi boş!
Çocuklara gelince, yapabilen yapacak.
Babasını merak eden arayıp da bulacak!

Madame George Sand'ın Cumhuriyete karşı uzun sözlü, sert alayları, burjuva mukaddesatçılığının bu koruyucularının değişik ya da mübalağalı

endişelerini yatıştıracak değildi, onun için de yapılmamıştı.

Louis Blanc, **Millet Meclisinin** tutucu komitelerine ve **Merkez Komitesi'nin** bu cumhuriyetçi burjuva komitesine, **Sosyal Cumhuriyet'**in seçim komitesini karşı çıkarmaya çok çalıştı; Ama, bu örgütlenme çabası Paris'dekinden başka birkaç merkeze daha inhisar ediyordu, seçim kontenjanları ile de pek ilgili değildi; zira, başşehirde bile listesine, yirmi işçi adayına karşı yalnız hükümetin dört üyesini Albert, Louis Banc, Flocon ve Ledru-Rollin'i alıyordu.

Bölgelerin bir çoğunda, istek listeleri, gerçekte, belirli programa göre değil de daha çok kişisel sempatilerle yapıldı. Herkes aşağı yukarı aynı şeyleri istiyordu: çok kez din ve genel eğitim özgürlüğü anlamına vardırılan bir **özgürlük;** özellikle mecburî askerlik hizmeti karşısında **eşitlik**; sosyal sorunun yardımla halledilmesinin en iyi çaresi olarak **Kardeşlik.** Bu genel ve yüce adların gölgesinde, cumhuriyetçiliklerinin daha üç aylık tarihi olmayan burjuvaların, **Reforme** gazetesinin küçük manastırlarının aşina müdavimleri radikallerin, l'Ere Nouvelle'i, (Yeni çağ) okuyan ve özgürlük ağaçlarının dikilmesini takdis eden liberal rahibin kapı kapı dolaşarak inançlarını kendilerine öğrettiği iyi niyetlilerin listeleri birbirleriyle yarışırcasına meydana geldi.

Kurucu Meclis 4 Mayısta toplandığı zaman bileşimi daha çok Lejislativ'i (1789'un Yasama Meclisi'ni) hatırlatıyordu. **Sağ** kanat, ancak yüz elli kadar muhafazakârla, Berryer ve Falloux gibi lejiti-

mistler meşruiyetçi ya da Montalembert ve Lacordaire gibi katoliklerle temsil ediliyor. «**Sosyalistler**» sol kanatta yüzden fazla değiller; aralarında gerçekten «**işçi**» olanlar en çok otuz kişi. Paris'te bile, en çok tutulan Corbon, otuz üç kişiden ancak onyedinci olarak geçiliyor. Louis Blanc yüz yirmi bir oyla yirmi yedinci olurken Lamartine iki katından fazlasını 260 oy alıyor. Şurası açıktır ki, sosyalist şefler arasındaki kişisel çekişmeler, şeflerden birçoğu hakkında çok defa da kendi doktrin arkadaşları tarafından yayılmış olan sinsice iftira ve fesatlar onlar için çok zararlı oldu: Blanqui, Cabet, Hubert, Raspail günün zayıf adayları arasındadırlar.

Bu iki kutup arasındaki boş alan, altı yüzden fazla üye çıkardı. Bu boş alan üyeleri Odillon Barrot ve Duvergier de Hauranne'ın reformcu muhalefet'inden Ledru - Rollin'in, uslu radikalizmine kadar, Marie'nin maskelenmiş, Garnier Pagès'nin malî bir teknikçilikle kuşatılmış, bu on günlük söz savaşının en gerçek muzafferlerinden biri olan Lamartine tarafından insan sever ve sosyal bir lirizm ile taçlandırılmış muhafazakârlığın bütün ince farkları ile sıralanıyorlar.

II. — Sağa eğilme

5 Mayısta oturuma katılan dokuz yüz millet vekilinin dörtte üçü, yani yedi yüzü yeni kimselerdi: Bunlar, iktidarları gerçekleşir gerçekleşmez, şu son iki buçuk aylık boş çalkantının bir çare bulmayı tasarlamaya bile imkân vermeksizin günden güne ağırlaştırdığı ekonomik sıkıntının baskısıyle, he-

men aylıklarını ve günlük geçimlerini düşünmek zorunda kaldılar.

Mali bakımdan, durum hemen hemen umutsuz dur. Bankaların iskonto senetleri cüzdanı aşağı yukarı tedavüldeki kâğıt para hacmi düzeyindedir; Bankalar ödenmemiş senetler içinde boğulmaktadırlar; dalavereci spekülâtörler gümüş eşyayı eritip külçe olarak satıyorlar. Rant, 32 franga düşmüştür. Mevduat Emanet sandığı boşalmaktadır; o kadar tamtakır olmasına rağmen gene de belediyelere krediyi kesmiyor. Öte yandan adli depozitoları ve Tasarruf Sandığının paralarını kendisi kaldırıyor.

Nisan ayı içinde, kayıtlılarının sayısı gittikçe artan ulusal atelyeler, artık, yararlı bir iş verecek durumda değildir; oysa tam da o sırada Emile Thomas'ın tasarladığı sosyal yardım plânının uygulanmaya başlaması, kurumu, artık karnını doyuramaz olan işçi sınıfı için çok çekici kılıyor. 31 Mart-ta otuz bin olan kayıtlı sayısı Nisan ayı sonunda yüz on beş bine çıkıyor; ancak dört günde bir «çalışabiliyorlar»; hükümeti ve hükümetin mühendislerini, kendilerine iş sağlamamak için anlaşmış olmakla, aşırı ölçüde ama sebepsiz değil, itham ediyorlar. Bununla birlikte, çalışmadıkları günler için günde 20 su -metelik- almaktadırlar; hazine bundan falzasını karşılıyamıyor artık; hattâ işçilere çalışmadıkları günlerin tazminatını, her nöbet alışlarında, Thomas'ın kendilerini kabul ettirdiği Milli Muhafız sandığından ödeterek bile. Devlet için masraflı, yararlananlar için ise küçültücü olan bu iki yönlü çözüm yolu artık pek uzun zaman süremeyecektir.

Böylece, hoşnutsuzluk ve tasa hemen hemen

bütün sınflara yaygındır. Sola göre, Cumhuriyet verdiği sözleri yerine getirmedi; **«çalışmak hakkı»** bir tuzaktan bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Ortaya, Merkeze göre Cumhuriyet, ticareti harap etti, «avarelik»i sürdürüyor. Sağa göre saygılı davranışlarına rağmen, Cumhuriyet, her zaman, hem sosyal muhafazakârlarca hem de kilisenin üst kademelerince hakir görülen baldırı çıplağın biridir.

Kurucu Meclis, siyasî tecrübesizliği içinde, bu endişe verici belirtileri ne göz önünde bulundurabildi, ne de bulundurmayı istedi. Meclisin ilk eylemleri memlekete meclisin **«gerici»** ve **«topluma karşı»** olduğu izlenimini verir; oysa belki de sadece beceriksizdi. Ama siyaset bakımından hep yakışıksız kararlar aldı. **«Jironden'lerin sonuncusu»** Lamartine, in **«Büyük Atalar»**ın ilkelerine duyduğu saygı ile yaptığı çağrı üzerine, Meclis, rejimi, bir yürütücü - icraî direktuvar biçimi gibi anlıyor: tayin ettiği bakanların kendisinden emir aldıkları ve yalnız ona hesap verme durumunda oldukları sorumsuz bir yürütme komisyonu. Oylamada, 10 ve 11 Mayısta, Belediye Sarayının seçtikleri, geçici hükümetin bütün sosyalistleri komiserler, Arago, Garnier -Pagès, Marie, hep eleniyorlar, Lamartin ise ancak dördüncü olabiliyor ve ancak güçlükle Ledru - Rollin'i arkasından sürükleyebiliyor. Gelişme (progres) Bakanlığı kaldırılıyor. Louis Blanc maskara ediliyor. Böylece Denis Poulot'nun melankolik yargısı doğrulanmış oluyor. **«Halk hiç de hazırlanmış değildi; her kuramcının (teorisyenin) kendi taraftarları vardı. Tartışma, tutku, öfke ve el-çekme,** işte bunlar oldu sonuçlar; **törelerimiz şekillenip kurulmamıştı, halk eğitil-**

memiş olduğuna göre karışıklı kolması anlaşılır bir bir şeydir.»

4 Mayıs, Meclis, coşkun, her işten önce, Cumhuriyete **on-yedi kez** alkış tutmuştu. 11 Mayıs, on bakan ve bir bakanlık müsteşarıyla nihayet kurulan kabine, gerçekten cumhuriyetçi olan bir çoğunluk sağlayabileceğinden emin değildir. Daha şimdiden dört grup şekillenmiştir; kabinede sağ, lejitimist (meşruiyetçi) tercihlerini güçlükle gizlemektedir; **«ertesi günün cumhuriyetçileri»**, o yeni Devlet'i siyasi anlamda olanlardan daha da çok sosyal anlamda olan bütün aşırı davranışlarını, frenlemek çarelerini ellerinde tutmak şartıyla kabul ediyorlar; sosyalistleri, **«yeni bir siyasî aletin ele geçirilmesinden çok, onun ne maksatla kullanılacağı»** ilgilendiriyor. Hükümetteki biricik cumhuriyetçiler, **«dünün cumhuriyetçileri»** dirler. Onlar da, aralarında, iki akıma bölünmüşlerdir: Marrast'ın ve Lamartine'in ortanın solu. **National**'in aboneleri «son **Jirondenler»**; Ledru-Rollin'in **Jakobenleri, «demokratik cumhuriyeti isteyen ama sosyal cumhuriyeti istemeyen** radikaller.» (Felix Ponteil)

Ekonomik güçlüklerin acil ve enerjik çözümleri gerektirdiği bir anda, hükümetin kendi çoğunluğunu bile harekete geçirememesi, meclisin güvensizliği karşısında üzüntüye ve umutsuzluğa kapılan proleterleri sabırsızlandırmaktadır. Proleterler arasında sistemli bir surette atıl olan o milletvekillerini harekete zorlama fikri yayılıyor. Belki bu fikir kendiliğinden doğmamıştır. Ezilen ve zulme uğrayan Polonya büyük çapta bir nümayiş için vesile oldu, Zaten Polonya ile ilgili istekler, her yıl tekrarlanan bir tören haline gelmişti Zulmun bu büyük kur-

banını ileri sürerek saraylarına kapanmış parlâmenterlerden, henüz hiçbiri tam olarak tutulmamış olan vaadedilmiş sosyal reformları istemek kolay olacaktı.

Tanınmış sosyalist önderler, hemen hemen oybirliği ile, çıkaracağı kargaşalıkları önceden sezdikleri ve tuzaklarından korktukları bu serüvenden çekinmektedirler. Duraksama gösterenlerin katılmasını sağlayan Aloysius Huber'dir. Bu adam provokatör müdür yoksa çılgın mı? Herhalde ikisi de! Esrarlı, kızıl sakallı havari, 15 Mayısta, iki gün önce Conkcorde meydanında durmuş ve dağılmış olan insan selinin başına geçiyor. Yöneticilerden daha «ılımlı» olanlarının Bourbon sarayının işgalini ve etkilerini kendi açılarından sömürdükten sonra tam anında zaptetmesini bildikleri yüzeysel kargaşalıklardan yana olmuş olmaları imkânsız görünmemektedir.

Bütün senaryo en klasik devrim günlerinin ahenkli ve iyi idare edilen bir tekrarı şeklinde cereyan ediyor. Concorde köprüsü aşılıyor; nümayişçiler, sarayın çıkışlarını korumakta olan hazır kuvvetler taburunu zayiat vermeden dağıtıyorlar. Meclis toplantılarının yapıldığı salon kuşatılıyor ... Wolowski'nin Polonya için bağımsızlık istediği sırada. General Courtois, itilip kalkılıyor ve silâhları elinden alınıyor. Lamartine ve Ledru-Rollin, salonun boşaltılmasını boşuna rica ediyorlar. Başkan Buchez, onların güçsüzlüğü karşısında Louis Blanc'dan müdahale etmesini rica ediyor. Geçici hükümetin bu eski üyesi alkışlanıyor, omuzlarda taşınıyor...ama bu durum, ricayı yerine getirmesini sağlamıyor. Nümayişçiler, birer birer devrimci şefleri

istiyorlar: Barbès'i ve Daniel Stern'in kavrayıcı bir krokisini çizdiği Blanqui'yi: **«alabros kesilmiş siyah saçları, yukarıya kadar düğmelenmiş siyah elbisesi, siyah kravatı ve siyah eldivenleri ona iç karartıcı bir hava veriyor.»** Ama içeriye girip çıkanların gürültüsünden söylenenler duyulmuyor ve önergeler birbirini izliyor; fakat bu teklif arttırmasından elde edilen tek sonuç her yeni teklifin öncekileri şiddet bakımından aşması oluyor. Meclisin işgali saatlarce sürecektir. Hugo Cheses Vues'de (Gördüğüm şeyler») şöyle yazıyor. **»Hâl'in Senatoya karıştığı tasavvur olunsun; hırpani kılıklı, yırtık pırtık insan dalgaları, alçak tribünlerin hatta yükseklerinin direkleri boyunca salona kadar iniyor, daha doğrusu akıyorlar; her yanda binlerce bayrak dalgalanıyor, ürkmüş kadınlar, ve kolları havada, basına ayrılmış sıraların üzerine çıkmış nümayişçiler, kalabalıktan tıkanmış koridorlar, her yanda, başlar, omuzlar, öfke ile bağıran yüzler, gerilmiş kollar, sıkılmış yumruklar; kimse konuşmuyor, herkes bağırıyor, temsilciler ise oldukları yerden kımıldamıyorlar.»**

Dışarıda, birdenbire X. Charles zamanında rejimi devirmek ve cumhuriyeti ilân etmek amacıyla gizli eylemde bulunmuş, şimdi ise muhafız kıtası komutanlığına tayin edilmiş olan eski zırhlı süvari assubayı Clément Thomas'ın emriyle trampetlerin toplanma emri çaldıkları duyuluyor. Millet vekilleri, sıralarında, seslerini duyurmaktan âciz, **«genel oya tecavüz edilmesini»** sükûtla protesto etmekle yetinerek susuyorlar. Muhafız birliğinin gelişinin bildirilmesi üzerine, Huber kürsüye fırlıyor ve **«temsilcileri tarafından aldatılan halk adına»**, Mec-

lis'in dağıtıldığını ilân ediyor. Millet vekilleri çekiliyorlar. Nümayişçiler, yeni bir geçici hükümet ilân etmek üzere Belediye Sarayına koşuyorlar. Barbès, çevresindeki ateşli heyecanın etkisine kapılıyor ve Albert'le birlikte bildirilerin kaleme alınmasına ve yeni listelerin hazırlanmasına katılıyor. Bu arada Clément Thomas'ın tambur sesine koşuşan birlikleri belediyelerde toplanmışlardır; işte ilk birlikler Bourbon sarayını nümayişçilerden kurtarıyorlar; milletvekilleri tekrar oturuma devam ediyorlar. General Courtois'yı silâhların ve kanunun otoritesini kuramadığı salonda hiçbir işe yaramaz bir halde öylece dolanır bulup horluyorlar; rütbesini alıyorlar. Lamartine ve Ledru-Rollin'in teklifi ile karşı-nümayişçi bir grup teşekkül ediyor; atlı iki komiser Millî muhafız taburlarını Belediye Sarayına götürüyor. Oraya vardıkları zaman, daha General Foucher'nin ilk uyarmaları karşısında nümayişçileri geri dönmüş ve kaçmış buluyorlar. Baskı derhal başlıyor. Luxembourg'da, Bourbon Sarayı darbesini yenilemek istemiş olan Quintin, bizzat Arago'nun eliyle tutuklanmıştı; İçişleri Bakanlığına terfi etmiş olan Soubrier Quai-d'Orsay'da yakalandı; Raspail da aynı gün polisin eline düşecektir; Caussidière, tutuklanmadan önce, kendiliğinden istifa ediyor. Bütün yöneticiler içinde yalnız Blanqui, hiç kimse ciddi olarak yıkmayı düşünmediğine göre kolaylıkla kurtulmuş olan Cumhuriyetin gardiyanlarının elinden, onbeş gün için kurtulabiliyor.

III. — Millî atelyelerin sonu

15 Mayıs yalancı hükümet darbesi millî atelyelerin kaldırılması sonucunu verdi. Bunlar, ger-

çekten, sosyal bakımdan başarısızdılar. Kurucuları Emile Thomas, acaba, bu atelyeleri, Luxembourg komisyonu işçilerinin karşısına bir düzen ordusu, grev kırıcı askerleştirilmiş bir ordu gibi yani disiplinli siyasî karşı-nümayişçi birlikler gibi dikmeyi gerçekten düşünmüş müydü? Bazı rastlantılara rağmen bunu açıkça ifade etmek mübalâğalı görünüyor. Şüphesiz, -daha önce gördüğümüz gibi- mart ve nisan günlerinde biraz bu rolü oynamışlardı.

Ama bunlar, **ortadan kalkmalarından sonra özellikle «yürütme komisyonu»**nun gerici nitelikteki sorumluluklarını örtbas etmeyi iş edinen Lamartine'in onlar hakkındaki yargısının kurbanı oldular; **«Hükümetin anti-sosyalist bölümünün gizli olarak taşıdığı fikirleri paylaşan ve gizli niyetler besleyen şefler tarafından yürütülen bu atelyeler Millet Meclisinin gelmesine kadar Luxembourg'un sekter işçilerine ve klüplerin bozguncu işçilerine karşı dengeyi sağladı. Yığınlarıyla ve işe yaramayan çalışmalarıyla Paris'in gözüne batıyorlardı; ama birçok kereler Paris'i, haberi olmaksızın, korudular ve kurtardılar. Dendiği gibi Louis Blanc'ın hesabına iş görmeleri şöyle dursun, tersine, onun hasımları tarafından esinlendirilmişlerdi.»**

15 Mayısta, her ne olursa olsun, bütün Paris proletaryası ile karışmış ve Meclisin iktisadî bakımdan tutucu olan çoğunluğunun kendilerine karşı beslediği duygulardan haberli olarak ayaklananlar kalabalığı içinde kitle halinde bulundular. Bu düzen ordusu askerleri yeni bir devrim gününe ei uzatmayı kabul ettiler. Ayın 17'sinde bunun sonucu kendi kayıpları oldu. Çalışmalarının yararlı olmadığı, çalışmadıkları günlerin çalışma günlerinden

çok daha fazla olduğu ve onların işsiz yığınlarının halkın huzuru bakımından siyasî bir sakınca teşkil ettiği gerekçesiyle, onların kaderini kesin olarak tayin etmek üzere **«Parlâmento dışı bir Uzmanlar Kurulu»** kuruldu. Bu komisyonun kurulmasını tasarlamış olan M. de Falloux, aynı zamanda bu kurulu harekete getirmek için tutkulu bir çaba gösterdi, Marie'nin yerini alan yeni Bayındırlık Bakanı Trélat da M. de Falloux'nun önünde yumuşak başlılıkla eğildi. Uzmanlar 24 Mayısta, bir dizi tedbir alınması kararına vardılar ki, bunların uygulanması konusunda emredilen çabukluk bu tedbirleri çok şiddetlendiriyordu: Onsekiz ile yirmibeş yaş arasındaki bekâr işçiler ya orduya katılmak, ya da derhal işten el çekmek şıklarından birini seçmek zorunda idiler. Altı aydan beri Paris'te oturduklarını usulünce ispat edemiyen işçilere işten çıkarma tazminatı verilmeden ya da herhangi bir yardımda bulunmadan yol verilecekti.

Patronlar, kendi işleri için gerekli saydıkları sayıda işçi isteyebileceklerdi. Çalışma günü hesabıyla değil de çıkaracakları iş üzerinden (parça başına) çalışmak üzere tutulan işçilerden iş tutmayı reddedenler hemen, ve gene tazminatsız olarak, atelye listelerinden silineceklerdi.

Nihayet, en kısa zamanda, Karayolları ve köprüler müessesesinin emri altında büyük halk hizmetlerinde kullanılmakta olan işçilerden işçi kolları düzenlenecekti. Gerçekte, idarenin değişmesinden beri, bu işlerde kullanılmakta olan pek çok işçi keşfedilmişti.

İşin düzenleyicileri için daha çok Sologne'un kurutulması, yani bu işçileri bataklıklarda zorla ça-

lıştırma düşüncesi söz konusuydu! E. Thomas bunun uygulanması ile görevlendirilmişti. Yaşama şartlarını ütopik bir şekilde düzeltmeyi hayal ettiği bu insanların içten dostu olan Thomas, bu işi reddetti. İsyanı kısa sürdü. 26 Şubat akşamı, bakanlığa çağırıldı ve iki polis amiri tarafından alınarak onların nezaretinde Bordeaux'ya götürüldü. Kara yolları ve köprüler mühendisi Lalanne, onun yerine geçti, Politeknik okulunun intikamı oldu bu. Thomas, ancak 4 Haziran ara seçimlerinden sonra serbest bırakılacaktır. Yerine geçen Lalanne'ın ilk işlerinden biri Thomas'ın kurmuş olduğu **«Milli Atelyeler Klübünü»** kaldırmak oldu. Bizzat Kuruluşun da bütünüyle dağılmaya doğru hızla gittiğinde şüphe yoktu. Bununla birlikte, Hükümet, son dakikada, duraksadı. Hükümeti bu son saatda sakıntıya üç sebep sevketmiş görünüyor: nihayet birleşmiş olan işçi sınıfı'nın Thomas'ın kurbanı olduğu bu zorbalığa karşı gösterdiği heyecan; her türlü kesin kararı almadan önce geleceği güven altına almayı ve Devleti artık bir araya toplanmış olan işçi yığınının desteğinden yoksun bırakmamayı düşünen, ve o sırada yürütme komisyonunca incelenmekte olup önce demir yollarının Devletçe geri satın alınmasını ön-gören çalışma plânının uygulanması için varlığı zarurî olan bu çok değerli mühendis Lalann'ın teknik mülâhazaları; M. de Falloux'nun bayraktarlığını ettiği parlamentodakî gericiliğin artan ataklığı-ki M. Renard bu gericiliğin belâğatini «altı zehir gibi acı da olsa yüzeyde bal gibi tatlı» diye anlatır.

Ara seçimlerinin arifesinde, hükümet, kendisini tehlikede hisseder, doğrudan doğruya hareket etmeyip dolambaçlı yollardan gitmeyi ve amacına

ancak aşama aşama ulaşmayı daha akıllıca bulur. Birincisi Thomas'ın işinin elinden alınmasından sekiz gün sonra, M. de Falloux'nun kendisine çalışma komisyonu raportörlüğünü veren **30 Mayıs oylamasıdır.** Bu, görünüşte, bir gerilemedir; artık işçiler için orduya katılma söz konusu değildir; işten çıkarılmak için asgari olarak kabul edilen **altı** aylık ikamet müddeti üç aya **indirilmiştir; karar,** nihayet, bundan başka, kredi oylamasını da getirir. Ama tasarıda olduğu gibi karar da iş gününe göre çalışma yerine çıkarılan işe göre (parça başına) çalışmayı koymakta, üç aydan daha kısa bir süreden beri Paris'te bulunan bütün işçilerin Paris'ten çıkarılmasını ve kararın **«İsteyen bütün şehirleri ve bölge belediyelerini»** kapsamasını kabul etmektedir.

Kararın kendisinden çok, meclis oturumlarında söz alan konuşmacıların acı ve sert sözleri işçileri derinden yaralıyordu. Bu, acı sözler, 4 Haziran seçimleri ereğiyle o sırada artık şekillenmiş olan muhalefeti sertleştirdi. Muhalefet, 28 ve 29 Mayısta sosyalist klüplerin, ulusal atelyeler emekçileri loncası -Luxembourg işçilerinin yeni adı-, delegelerinin hazır kuvvetçilerin ve cumhuriyetçilerin katılacağı bir ortak listenin hazırlanışını tamamlamıştı, 4 Haziranda, bu ortak listeciler, onbir sandalyeden dördünü şu önemli isimler adına kazandılar: Pierre Leruox, Proud'hon, Lagrange ve 16 Nisanda görevinden alınan Caussidière. Louis - Napoléon Bonaparte de seçilenler arasındaydı.

O andan itibaren karışıklık gittikçe daha devrimci bir tutum alıyor, millî muhafız birliğinin yeni komutanı Clément Thomas'ın nobran beceriksiz-

liğini daha da artırıyor. Bu, işçi sınıfı delegelerine «size beşyüz bin süngü ile cevap verilecektir» diye açıklamada bulunacaktır. Her akşam, kendi nümayişine tanıklık ediyor. Gerges Renard anlatıyor: «29 **Marttanberi her akşam işçiler Saint - Denis kapısı ile Saint - Martin kapısı arasında toplanıyorlar ve orada zaman zaman bağırıyorlar: «Onu elde edeceğiz! onu elde edeceğiz!»Bir an susuluyor Bir ses, Neyi? diye soruyor. Ve cevap kimi kez Demokratik ve sosyal Cumhuriyeti! kimi kez de Poléon! Poléon oluyor».** Gerçekten de **«Yoksulluğun Yok edilmesi»** yazarının sosyal diktatörlüğün **«Cumhuriyetlerin en iyisi»** olduğu fikri gittikçe yayılıyor.

Böylece işçi sınıfı, bir sınıf partisi halinde kaynaşıyor; yürütme komisyonu, çoğunluğunu, 4 Haziran seçim listesinin sempatizanlarının takviye ettiği **«bir önceki günün Cumhuriyetçileri»** arasında aramaya meylediyor; esas olarak Paris'i sosyal kışkırtıcılardan kurtarmak amacını güden 30 Mayıs kararı uygulanamadı. Sol tarafından kemirilmekte olduğunu hisseden Meclis, taarruz kararı alıyor. Bu girişimi yöneten de gene M. de Falloux'dur. Hükümetin teklif ettiği ve üç milyonluk bir kredi isteğiyle birlikte olan demiryollarının Devletçe satın alınması konusunda yağ gibi sıvaşan suçlamasını hazırlıyor: hiç bir şey yapılmamıştı, hatta hiçbir şey tasarlanmamıştı bile; «çalışma kararnamesi çıkarmak gerekti, nasıl ki, Konvansiyon zafer için kararname çıkarmıştı» O, bu yüzden, hükümetin talep ettiği kredilerin kullanılmasını kontrol edecek ve Millet Meclisinin ayağına göstek olan bu milli atelyeler konusunda alınacak tedbirleri teklif edecek bir parlâmento komisyonunun seçilmesini

istiyor. Komisyonun mutabakatını sağladığını sanan Bayındırlık Bakanı Trélat sarsılıyor, bocalıyor, ve sonunda tasarının büroya iadesini kabul ediyor. Bu teslim olmaktı.

İstenen krediler ancak parça parça veriliyor, her yeni kredi bölümü yeni bir suçlamaya sebep oluyor, ve, bütün yenilmez hasımlarını, de Falloux 'dan bankacı Goudchaux'ya kadar bir araya toplayan Kontrol komisyonunun hırpaladığı hükümet, her saldırıda kırılıyor ve geriliyor.

Millî atelyeler her oturumda biraz daha parçalanmış durumdadır; atelyelerin sayım sonuçlarının ilânı, 10 Haziranda onları iyice yıpratmak için yeni bir kınama vesilesi oluyor. 16 Haziranda, genç işçilerin zorunlu olarak orduya katılmaları ya da kendilerine yol verilmesi kararlaştırılıyor, karar 22 Haziranda Moniteur'ün emirnamesi ile halka duyurulacaktır; ayın 25 inde, Trélat, beş bin işçinin taşraya gönderilmesini emrediyor, 20 haziranda ikamet kovuşturmaları başlamıştır. Endişe ile ve intikam ile çılgına dönmüş olan sağ, en alçakça hakaretlerle dolu provokasyonlarını arttırıyor; Turch adında biri şöyle bir kanun teklifi sunuyor: «Madde 1. **Sürgünden kaçmış olarak Seine bölgesinde bulunan bütün serbst bırakılmış kürek mahkûmları üç gün içinde, sürgün cezası ile resmî ikamet yerlerine gönderileceklerdir.**

Madde 2: Bir yıldanberi Paris'te oturmayan bütün işçiler, beş gün içinde kendi bucaklarına geri gönderileceklerdir. Rahat yaşadıkları tespit edilenler hırsız gibi muamele göreceklerdir.»

23 Haziranda son bir tereddütle oylama redde-

dildi; utanmadan mı geliyor? yoksa korkudan mı? ama -izlenen gayeye gene ulaşılmış oluyordu. Bu hakaret havası içinde millî atelyelerin kaldırılması gene de teklif edildi. Tutuklanmayla tehdit edilen, meclisin resmi ağzıyla hakarete uğrayan işçilerin hiçbir hareket göstermeden kendi kaderlerini bekleyecek sabırları kalmamıştır.

IV. — Haziran günleri

Haziran günleri, işçilerin haklı isteklerini ezmeye kararlı tutucu kuvvetlerin prolataryayı kanlı bir çatışmanın kamuca tutulmamasının sevimsizliği içine atarak çevirdiği çok büyük bir manevra gibi görünür M. de Falloux ve hempaları tarafından büyük bir düzenbazlıkla yönetilen tutucu katolik sağ, hakarete uğramış, kanunun sert hükümlerinin tehdidi altın da kalmış, ve sürülmelerine bile başlanmış olan işçi yığınlarını çok yakın ve çıkışı olmayan bir yoksulluk çukuruna atarak bir çarpışmayı kaçınılmaz kıldı.

Hükümet, istemiye istemiye buna ayak uyduruyor. Çarpışmanın galipleri kim olursa olsun kendi düşüşünün mukadder olduğunu hissediyor ve daha şimdiden **«düşmanları kadar kendi taraftarlarından da korkması gerektiğini» biliyor.**

G. Renard yazıyor: **«O andan itibaren üstünlük askerlere geçiyor... zengin mahallelerde çok ateşli fakir mahallelerde ise başkaldıranlara karşı yumuşak ya da elverişli davranan millî muhafız kuvvetleri ateşe sürülecek ilk kuvvetlerdir; ve korkunun kahramanlığı denilen bir kahramanlıkla savaşıyorlar,... önceleri tereddüt eden ama «Lamoricière'in**

kurnazca akıllarını çeldiği» hazır kuvvetler kendilerinin de içinden çıktıkları işçi halka karşı yürümeye karar veriyor;, Meclisin çevresinde yığılmış ordu uzun zaman hazır vaziyetinde bekledi, büyük toplu bir hareket için elde hazır, saklandı; bazı birlikler halk üzerine ateş etmeyi reddettiler; bunun sonucu olarak endişe o kadar büyük olur ki, Thiers'in öğütü üzerine oradan geri dönüp Paris'e baskın yapmak üzere Versailles'e doğru çekilmek düşünülür.»

Yöneticiler, gerçekte, ne istediklerini ve nereye gittiklerini çok iyi bilmektedirler. İlk önce bir halk ayaklanmasının patlak vermesini kolaylaştırmak, sonra bu ayaklanmayı bastırmak gereğine dayanarak askerî bir diktatorya kurmak, nihayet, proletarya bağımsızlığının son kalıntılarını da kan içinde ezmek, yürütme komitesini devirmek ve karışıklık sayesinde, dengesi bozuk, mihversiz bir parlâmento çoğunluğunun cemilekâr korkusu ile onaylanmış bir çeşit hükümet darbesi yapmak için bundan yararlanmak. Program, noktası noktasına gerçekleştirilecektir. Birinci devre kolaylaştırmaktan ibarettir. M. de Falloux'nun M. Montalenbert'in ve öteki Turch'lerin Meclisteki provokasyonlarının sebep olduğu işçi nümayişlerini önlemeksizin ve durdurmaksızın kolaylaştırmaktan ibaret. Gerçekte 21 ve 22 Haziran günlerinin tam karakteri budur.

21 Haziran tarihli Moniteur **«millî atelyeler listelerinde kayıtlı onsekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar olan işçilerin gösterilecek bölgelerde toprak teraslama işlerinde çalışmak üzere harekete hazır bulunmalarını»** şart koşan kararnameyi resmen yayınladı. Aynı zamanda, yardım bürosu ve sıhhî büro kaldırılmıştı; işçilere ayakkabı ve elbise sa-

tış fiatı yarı yarıya artırılmıştı. Aynı gün, içkiler üzerine yeniden vergi koyan kanun çıkıyordu. Tutucu çoğunluğun zaferinden emin olan M. de Falloux bunu resmileştirmek için acele etmek istemiş olsun ya da tam tersine henüz huzursuz olan ve dağılma konusunda kesin oylamayı ertesi güne bırakan Meclisin kararsızlıklarını yenerek olayları hızlandıracak olan darbeyi önlemiş olsun onun harekete geçirdiği muhafazakâr katolik sağ böylece arkadan gelen karışıklıkların ve katliamın sorumluluğunu taşır. Darbe, ayrıca, M. Montalembert'in demiryollarının geri satın alınması üzerine konuşması ile de çabuklaştırılmıştır. Katolik şef bu konuşmasında bu konuyu **«Komünizmin başlangıcı»** diye damgaladı.

Hemen o akşam, 21 Haziran gecesi, işçiler, ulusal atelyelerin işçileri ve loca delegeleri Saint-Marceau'da toplanıyorlar. Bir protesto nümayişine karar veriliyor; M. Montalembert'in konuştuğu saatda, biraz mistik bir coşkun, Lamennais'nin fikirleriyle beslenmiş eski bir Afrika avcısı Louis Pajol tarafından yöneticilen bin ikiyüz, binbeşyüz kişi Paris sokaklarında üçrenkli bayrak önde Bastille yönünde yola düzülüyorlar. Kollardan biri yönetme komisyonunun bulunduğu Luxembourg'a doğru yöneliyor. Bu coşkun yığından bağırışmalar yükseliyor: **«Ekmek ya da kurşun! Kurşun ya da iş! Zorbayı değiştirmekten başka bir şey yapmadınız. İntikam! Barikadları kurun!»** Bununla birlikte o gün henüz hiçbir büyük karışıklık olmıyacak ve hiçbir kurban verilmiyecektir. Arkadaşlarından dördü ile birlikte Marie tarafından kabul edilen halk hatibi Pajol ondan hiçbir şey elde edemedi; görüşme fır-

tınalı ve tatsız bir görüşme olacaktı. İçlerindeki kızgınlıkları alevlendirdi ve kimsenin önleyemiyeceği, hiç değilse aktörlerden bir kısmının önlemek de istemediği dramın başlamasını hızlandırdı.

Solda, işçi elemanlar, şubattan beri bütün hayallerinin kırıldığını görmüşlerdi: İşsizlik günden güne artıyordu; sağda, kudretli bir grup halkın lânet ettiği Temmuz krallığının ekonomik koşullarını geri getirmek için gözle görünür bir çaba sarfediyordu. Gerçekte, elli - atmış bin proleter işsizdi, bunlar boşta kalmış, işsiz kalmış işçi de sayılmıyorlardı; bunlara haklardan ve güvenliklerden yoksun, her an duyulan bir köleliğe karşı önüne bir lokma ekmek atılarak siyasî ve toplumsal bağımlılığı sağlanan kanun dışı insanlar gözüyle bakılıyordu.

«Atelyeler işçilerinin ayaklanmadaki payları ne oldu» diye soruyor Felix Ponteil ve kendisi cevap veriyor: **«her şey daha az olduklarına inandıracak yönde olduğu halde, yirmibin kişinin ayaklandığı varsayılsın; haziranın ortasında ücret alan yüzyirmi binin yanında ancak bir azınlık olmayacaklar mıydı?»** Soru, bence, şartları yeteri kadar hesaba katmıyor. Şüphesiz, **«hükümet, ayaklanma süresince, atelyelerde ücretleri ödemeye karar vermişti»** Ama bu, işçi istemini parçalamak için bir hileden başka bir şey değildi; bu hile ancak, işçiler kaba kurnazlığını sezmedikleri takdirde etkili olabilirdi. Nihayet, M. de Falloux'nun ve adamlarının Devrimle kurulmuş olan rejimin yıkılmasını: yani şubatın intikamını bekledikleri bir çarpışmayı bütün kuvvetleriyle provoke etmek için gösterdikleri çok açık istek de hiç hesaba katılmıyor. Bütün dökülen kana ve bütün tamiri imkânsız drama karşı düzenbazlıkla

hazırlıkları ellerindeki fırsatı kaçırmamağa kararlı olan bundan böyle kurucu Meclisin çoğunluğunu teşkil eden katolikler ve tutucular, avantajlarını daha da genişletmek kararına vardılar.

23 Haziran, sabah olur olmaz şartların zorladığı ihtiyat tedbirleri emredildi «fakir mahallelerde ayak lananlara karşı yumuşak ya da elverişli» olan Millî muhafızlar savaş için toplanma çağrısı ile zengin mahallelere celbedildiler; hazır kuvvetler de aynı biçimde Lamoricière'in emrinde silâh altındadırlar; ordu Meclisin çevresinde toplanmıştır ve hazır beklemektedir.

M. de Falloux Meclis, tam bir sükûnet içinde görüşmelerine devam etmektedir, diye teminat veriyor. Böyle iken, politikacı, ayın 24 ünde, parlâmento komisyonu adına ulusal atelyelerin dağıtılması üzerine sunması gereken raporu bir gün ileri almıştı. Böyle bir anda, bu soğuk ve zehir gibi açık lamanın sadece okunuşu, yakın bir yoksulluğun içine attığı ve deyim doğru ise tutucu düzende süngülerin üzerine iteceği kimseleri ancak çılgına çevirebilirdi. Onun için M. Vikont de Falloux milli atelyelerin üç gün içinde dağıtılmasını teklif ediyor, yalnız kadınlar atelyesini ve kadrolar için üç aylık bir sadakayı bu dağıtma teklifinin içine almıyor.

Ötekilere tazminat ve yardım için üç milyon öngörülmüştür: Aile başına aşağı yukarı 30 frank: Ayrıca, **«herhangi bir sokak toplantısında yakalanan herhangi bir işçinin tazminatı verilmiyecekti»** Karşılık olarak inşaat müteahhitleri 5 milyonun katılması ile kendi işlerinin garantilendiğini göreceklerdir.

Bu haberlerin duyulması üzerine halkın öfkesi artıyor. Baş şehrin doğusunda barikatlar kuruluyor: Saint - Denis sokağında büyük bir tabya kuruluyor ve orada millî atelyelerden beşinci bölge atelyesinin dördüncü bölümünün bayrağı dalgalanıyor, Proletarya kalabalığı oradan Saint - Jacques sokağına ve oktruva duvarına kadar içine kapandığı ve çok özel şekilde takviye edilen barikatlarla doldurduğu bir istihkâm kuruyor. Poissonnière mahallesi, Marais, Panteon, İtalya parmaklıkları, Saint Antoin mahallesi.

Kendi aldığı tedbirlerden korkuya kapılan Mec lis kendi çevresinde bir kurtarıcı arıyor; Harbiye Bakanı General Eugène Cavaignac'a geniş yetkiler veriyor ve örfî idare ilân ediyor; çoğunluk zaten bir müddettenberi bunu düşünmekteydi. Bu kez, ayaklananlarla askerler arasında tesadüfen ve kendiliğinden başlayan bir çatışma söz konusu olmayacaktır. General, Lamartine'den destek görerek zamanını iyice seçiyor; **«metotlu işlemlere girişmek için birliklerini iyice ele almayı bekliyor. Bu işlemler 26 Haziran saat 11'e kadar sürüyor»** diye anlatıyor J. -H. Pouthas, ve ekliyor **«Bu gerçek bir toplum savaşı, korkunç bir döğüş oldu.»**

1830 ve 1848'in zafer kazanan ayaklanmalarının tecrübesinden ders alan hükümet, gerçekte, Cavaignac'ın kendi genel kurmayındaki generallerinin yardımıyla uygulamak görevini yükleneceği mücadele plânını Thiers'in öğütleriyle, tasarladı. Strateji ilkesi, vakti geldiğinde **«bir merkez ve iki kanatla kurallara uygun bir tek savaş vermek ve düzenle geri çekilebilmek için temel bir harekât üssü kabul etmek üzere, sokak sokak çok sayıda ufak karşılaş-**

maları reddetmektir.» Bu kez hükümet kuvvetleri Paris'in içinde kalıyorlar; Bourbon Sarayını kuşatıyorlar, Versailles'a kadar gerilemiyeceklerdir. Fakat, 22 haziran bütün gün ve 23 sabahı nümayişçiler bir direnmeyle ya da bir ihtarla karşılaşmaksızın, barikad sistemlerini genişletebildiler; bunların yapımını tamamlayabildiler, ellerindeki millî muhafız silâhlarıyla ve kadrolarının bir bölümü ile oralarda yığınak halinde toplanabildiler. Hiçbir şey, 23 Haziran öğlenine kadar henüz hiçbir kurşun atmamış olan işçi yığınlarına tanınan bu hareket serbestisinden daha çok bir pusuya benzeyemez.

Bu esnada, isyancılar, birliklerden bir muhalefet görmeksizin Paris'in hemen hemen bütün işçi mahallelerini böylece ele geçiriyorlar; kuzeyde Monmartre, güneyde Gentilly üzerinden müstahkem mevkiin dışına taşıyorlar; anlatanların tutkularına, pek kesin olmayan istatistiklere, tanıkların eğilimli raporlarına göre değişen tahminlere dayanarak isyancıların sayılarını kesin olarak saptamak kolay değildir.

Hükümet, Seignobos'un rakamlarına göre, otuz bin sıradan asker, onaltı bin hazır kuvvet, iki bin cumhuriyetçi muhafız olmak üzere, «toplam olarak (özel silâhlarla donatılmış) elli bin asker» hazır bulunduruyor. Cavaignac, bunun büyük bir kısmını başşehrin batısında, Meclisi korumak için Champ-Elysées ile Askerî Okul arasında yedek olarak saklıyor.

23 Haziran öğleden önce bu ordunun toplanması işi bitirilmiştir; valileri olumlu cevap veren

bölgelerden seçilecek askerî ve millî muhafaza birliklerinden kurulu takviye kuvvetlerinin başşehre doğru yola çıkarılması için taşraya emirler gönderilmiştir. Hükümet bir görüşme girişimi tasarlıyor. Arago, hükümet adına, Panthéon semtindeki isyancılarla durumu müzakere edecektir. Herhangi bir şart ileri sürmeksizin yapılan bu başvurma bir sonuca varmıyor. Hükümet komiseri kendisine şöyle cevap verildiğini duyacaktır: **«Ah! Arago, siz hiç açlık çekmediniz ömrünüzde!»** Bu girişim zaten öğleden sonra saat üçte başlayan askerî taarruzdan önce yapılmış, ilerde sorumluluğu hafifleteceği düşünülen üst seviyede bir alibiden başka bir şey değildi; askerî taarruz üç koldan başladı: biri kuzeyde, Poissonnière mahallesine karşı bulvarlarda, biri merkezden Belediye Sarayı üzerine, üçüncüsü güneybatıdan Panthéon'a doğru. Birlikler, ciddi kayıplar pahasına, yakınlarında bulunan birkaç istihkâmı elegeçirdiler. General Bedeau Hotel-Dieu'deki küçük köprüyü ve Saint-Michel köprüsünü kaplayan barikatları kaldırıyor; kendisi işbaşında yaralanmış tır, temsilci Bixio yanıbaşında ölmüştür. Lamoricière Bulvarlarda, Saint - Denis ve Saint - Michel kapılarını kurtardı, ama Saint - Lazare çıkmazında ve Saint - Maur sokağının köşesinde yükselen sahra istihkâmında takıldı. Bu istihkâm, ancak Cavaignac, Lamartine ve temsilci Duclerc ile Tréveneuc'ün de hazır bulundukları bir saldırı sırasında yedi piyade taburu ve bir topçu bataryasının birlikte hücumu ile düşecektir. Cavaignac isteyebileceği kadar öldürücü olan «savaşını» yönetiyor. Hiçbir yanda işçilerin direnci ciddi olarak zarar görmemiştir. Gece boyunca, «isyancılar» bir gün önce akşam üzeri terkettikleri ba-

zı istihkâm yapıtlarını yeniden işgal bile ediyorlar; sağın tasarladığı ve araç olarak kullandığı kimselerle yürütmeye devam ettiği Karşı Devrim plânının ikinci aşamasını gerçekleştirmek için uygun fırsat elegeçirmiştir.

24 Haziran sabahı, bu telâşa düşürücü haberlerin önerimi üzerine, temsilcilerin bir kısmı Cavaignac'a teslim edilecek bir askerî diktatorya gerekliliğini düşünüyorlar. Gerçekte Cavaignac, iki gündenberi Harbiye Bakanı olarak zaten bütün otoriteyi eline almıştı; plânlarını onaylayan yürütme komisyonu ile bir otorite olarak konuşmuştu. Ama Meclis'in bir bürosunda toplantı yapan gizli tertipçiler daha fazlasını, yürütme komisyonunun istifası ve Harbiye Bakanının diktatoryasını istiyorlar. Komisyon, **«bir ayaklanma karşısında gerilemeyi»** reddediyor, **National** gazetesi partisinden olanlar arasından kasıtlı olarak seçilen ve ultimatomu komisyona götüren yirmi kadar temsilci, istifa için ne kadar israr ediyorlar. Meclis, komisyonun istifayı reddeceğini önceden anlamıştır. Çoğunluk hemen vakit geçirmeden Cavaignac'ı **«yürütücü (icraî) iktidar şefi»** tayin ediyor; komisyon işi elinden alınmış olarak **«Meclisin kesin oyu»** karşısında çekiliyor. İkinci perde bitmiştir.

Aynı saatta savaş yeniden başlıyor. Ordu ve mil li muhafız kuvvetleri kuzey mahalleleri, Poissonniere, Saint - Denis, Temple, Saint - Genevieve tepesini, Panthéon meydanını adım adım ele geçiriyorlar. Çarpışma ayın 25'inde bütün gün ve 26 sabahı devam edecektir. En son ele geçirilen, Saint-Antoine mahallesi oldu; 25 i 26'a bağlayan gece, bir an, bir ateşkes anlaşmasına varılacak gibi görün-

müştü. Diktatör Cavaignac her çeşit tavizi reddetti ve ancak kayıtsız şartsız teslimi kabul etti. Onun titiz uyuşmazlığı savaşın kaderini değiştiremiyordu; ancak kayıpları ağırlaştırdı ve kinleri biledi.

Barikatlarının arkasına hapsolmuş, katolik ve tutucu gericilerin kurduğu tuzağa düşmüş olan işçiler Lamoricière, Bedeau ve Damesme'in komuta ettikleri üç birlikle sarıldılar. Kahramanca döğüştüler, çarpışma çabucak umutsuz bir savaşa döndü az sonra da kıyasıya merhametsizce döğüştüler. Resmî kürsüden atılan iftiralar çok çabuk etkisini göstermişti. Gelirlerini ve büyük imtiyazlara sahip bir toplumun hierarşik anlayışlarını tehlikede gören tutucular, denetledikleri birliklere, dört ay önce hayatını özgürlüğün kuruluşuna adamış kimselerin sarhoş halde ve kanlı bir karikatürlerini **«anarşi heyulâsı»** diye gösteriyorlardı General Bréa'nın öldürülmesi, söylendiğine göre bir asker tarafından öldürülen Mgr. Affre'in incile uygun ölümü bu delice propagandalara yardım ediyor. Ölülerin sayısı çok fazla oldu, bunlar arasında sayıları kesin olarak tespit edilebilen ancak askerlerdir ve bin kadardırlar. **«Doğu mahalleleri günlerce birer ölü çukuru oldular»** diyor Pouthas.

Genişliği ile bizzat yararlananları bile şaşırtan siyasî bir ayaklanmadan doğmuş olan 1848 Devrimi, **«kıvrak zekâlı, sarsılmaz iradeli, kedi gibi zarif ve hain karakterli, Kilisenin ve Krallığın hükümranlığını Fransa'da yeniden kurmak... amacına yumuşak adımlarla yürüyen Anjou'lu asılzade vikont de Falloux»**nun maharetle ve düzenbazlıkla uyguladığı (G. Renard) toplumsal gericiliğin önceden tasarlanmış tuzağı ile bu amaçlar bir kan seli pahasına ger-

çekleşecek olsa da, ölmek üzere bulunuyordu.

Daha 25 Haziranda, kavga henüz her yanda kesilmemişken reaksiyon başgösteriyordu Meclis'in general Cavaignac'a büyük yetki tanıdığı andan itibaren istifa etmiş olan yürütme komisyonunun yerini hâlâ cumhuriyetçi olmakla böbürlenen ve üye olarak Sénart, Goudchaux, Lamoricière'in görev aldıkları tutucu bir kabine almıştır: Charles Renouvier'nin **insanın ve vatandaşın cumhuriyetçi el kitabı'nı** ilk okullara kabul ettirmesi yüzünden, Cornat, sosyalizm şüphesi ile uzaklaştırıldı, yeri Vaulabelle'e verildi. Ekibin en cumhuriyetçisi olarak gene isyan da zafer kazanmış olan ve 2 Eylül günü **«herkim ki cumhuriyeti istemez, ölüme kadar bizim düşmanımız olacaktır»** diye beyanat verebilen bu asker kalacaktı. Ama cumhuriyet, sosyal olmaktan çıkmış, bundan böyle tutucu olmuştu ve irtica uzun haftalar boyunca tedbirlerini arttıracaktı; bunların içinde uğranılan terörün intikamı niteliğinde olanlar burjuva düzenini sağlamlaştırmak amacını güden tedbirlerle yarışacaklardı: tehlikeli klüplerin kapatılması, toplanma çağırısına cevap vermemiş olan millî muhafaza birliklerinin silâhlarının alınması ya da dağıtılması, kanlı günlerin onbir bin tutuklusunun **«seçimle kurulan sekiz karma komisyon»** huzuruna çıkarılması. Şefler Harp Konseyine verildiler; eline silâh almış bütün savaşçılar, Sénart'ın kanun projesine göre **«yargılanmadan, Cezayir'den başka, deniz-aşırı sömürgelerimizden birine»** nakledilmeliydiler. Komisyonlar, ilk önce, Belle-Isle'ın cezaevi görevi gören limanda demirli eski gemilerine ve Clairvaux Cezaevine, **«genel emniyet tedbirleri»** olarak kırkbin üçyüz kadın ve erkek gönderdiler; altı bin üç-yüz-yetmiş-dört kişi serbest bırakıldı;

kısa bir süre sonra bütün bu sosyal baskı kurbanları, kanunun isteğine aykırı olarak, ama ekonomik nedenlerle Cezayir'e sevkedildiler. 1848 Devrimi kesin olarak sona ermişti.

BÖLÜM V

SONUÇ (EPİLOGUE)

Ayaklanma bastırıldıktan sonra askerî diktatörlük kendiliğinden son bulmalıydı. Cavaignac'ın fikri de buydu Meclis'in kendisine verdiği yetkileri resmî olarak Meclis'e iade etti. Ama kendini henüz emniyette hissetmeyen Meclis, bir kılıca ihtiyaç duyuyordu. Bir oylama, generale, **«Bakanlar Kurulu Başkanı»** adı ile yürütme yetkisi verecektir. Kendisini tehdit eden tehlike korkusu ile hâlâ altüst olmuş durumda olan Meclis, generalin **«Vatana Lâyık oldu»**ğunu da ilâve etti. Fakat Fransa'nın toplum sal yapısı birkaç saat için sarsılmış göründüğü zaman Vatan hiç söz konusu olmamıştı.

Bundan böyle gün ışığına çıkan şuydu, 1848 Devrimi ve Devrimin proletaryanın kurtuluş girişimi sona ermişti. Louis Blanc acı bir anlatımla bunu gösteriyor

«Durumun gerçek efendileri Thiers, de Falloux. de Montalembert, Odilon Barrot ve kralcılar oldular. Cumhuriyet'ten bir isimden başka bir şey kalmadı; bu bir felâketti, çünkü cumhuriyetin en amansız düşmanlarının özgürlüğe karşı cumhuriyet adına işledikleri suikastlardan da onu sorumlu tuttular.»

Cumhuriyetin düşmanları çoğalmakta gecikmedi. Muhafazakârların çoğunluğu teşkil ettiği onbeş kişilik bir komisyon seçildi. Daha başlangıçta, olgulardan çok fikirleri vurmaya kararlı olan komisyon, araştırmalarını 24 Hazirana kadar uzatmaya karar verdi. Bununla, kendi üyeleri için asıl büyük suçun, Cumhuriyetin kendisi olduğunu ve halkın özgürlük için kahramanca şahlanışı olduğunu doğrulamış oluyorlardı. Katolik ideolojisinde, M. de Falloux, Lacordaire'e karşı kesin bir galibiyet kazanıyor. Onbeşler komisyonunun, raporunu kendisine teslim ettiği bir orleancı, Louis Blanc ve Caussidière hakkında adlî kovuşturma açılmasını istiyor, Oysa onların 15 Nisan ve ayrıca Haziran olaylarını önlemek için her şeyi yapmış oldukları herkesçe bilinen bir gerçektir. Ama işte onlar muhakkak olan bir mahkûmiyetten kaçmak isterken sürülmekten kurtulamadılar. 5 Temmuzda, bir suçlama oylaması Hippolyte Carnot'yu üçyüz üç oya karşı üç yüz on-dört oyla, Eğitim Bakanlığından uzaklaştırdı **İnsanın ve vatandaşın cumhuriyetçi Elkitabını** Ekol Normal' öğrencileri için Charles Renouvier'ye hazırlattırmıştı. Daha önemlisi, **«Parasız ve mecburi ilk öretimi»** ortaya atan bir kanun tasarısı getirmişti: bağışlanmaz bir suç. **National**'den Vaulabelle, onun yerine getirildi.

Maliye Bakanı Goudchaux, miraslar üzerine müterakki bir vergi teklif etmiş olması yüzünden neredeyse aynı akıbete uğrayacaktı.

Çoğunluktan özür diledi; Demiryollarının devlet tarafından geri satın alınması kararından vazgeçildiğini bildirdi. 24 demiryolu şirketinden 22 si, mali bir yardım görmedikleri takdirde trenleri işletebilecek durumda değillerdi; Bakan onlara barış teminatı olarak % 4 faizle 150 milyon frank verdi; bu parayı da Fransa Bankası ödedi.

Sıkı yönetim uzatıldı, basın yeniden kısıtlandı. bunun ilk kurbanlarından biri Lamennais oldu:

«Bugün, konuşma hakkını elde etmek için, altın lâzım, çok altın lâzım. Biz o hakkı elde edecek kadar zengin değiliz. Fakirlere susmak düşüyor.

Klüp, Birlik ve gizli Dernek arasında ustaca bir karışıklık bütün halk mitinglerini siyasi polisin gözlemi altına ve gerektiğinde takdirine bırakmak olanağını sağladı; yirmi yedi yıl sonra o kadar başarılı sonuçlar verecek olan formül ilk defa olarak ortaya çıkmış oldu: Hükümetteki cumhuriyetçiler: Dupont, Arago, Garnier-Pagès, Marrast halkın, kendilerine, **her çareye başvurularak kökten sarsılan düzenin, Manevî DÜZEN'in, maddî düzenin, malî düzenin ...ekonomik düzenin... ...ailenin ve mülkiyetin üzerine kurulduğu kutsal ilkeleri uzaktan ya da yakından yaralıyabilecek olan her şeyi geri püskürterek toplumsal düzenin»** yeniden kurulması görevini verdiğini ileri sürdüler.

Yaralanmış, sürülmüş, takip edilmiş proletarya, daha işin başlangıcında, kendisine özgürlük ve ra-

hatlık vaad eden herhangi bir Sezar karikatürüne sevgi ile ve dikkatlice kulak vermekte gecikmiyecekti! Fakat, ikinci Cumhuriyet Haziran barikatlarında ölmüştü artık.

I inci Napolèonun yakıştırma yeğeni daha şimdiden bu rolü üzerine almaya hazırlanmış bulunuyordu.

Ham'da geçirdiği yıllar onun komitecilik ateşini olgunlaştırmış ve uslandırmıştı; askerlerin kanuna karşı hareket etmeleri halinde başarı şansları olabilmesi için ancak sivil iktidarın kumanda kolu üzerine peşinen resmi bir elkoyma işlemine girişmeleri ve halkın sesiz tasvibini sağlamaları gerektiğini anlamıştı. Bu ikincisi, halkın tasvibi Haziran günlerinden başlayarak kazanılmış gibi geliyor ona. O günlerde henüz yeni millet vekili seçilmiştir; kendini halka beğendirmek için ustaca bir kurnazlıkla hareket ederek millet vekilliği yetkilerinden vazgeçiyor; zaten vazgeçmeseydi çok güçlüklerle karşılacaktı Haziranın kanlı günlerinden önceki zararsız karışıklıklarda, Poléon! Poléon! bağırışları, heyecanlı işçiler için «**genel oy**» kadar sık tekrarlanan ve daha rahatça koro haline getirilebilen bir hak talebi olmuştu. Yürütme komisyonunun Cumhuriyeti, proleterlere vermiş olduğu sözlerden uzaklaştıkça burjuvalaşır ve halk isteklerine karşı muhalefetinde sertleşir; Auguste Barbier'nin manzum hicivlerinin oldukça uygun bir şekilde naklettikleri bir efsane ile halelenmiş bu popüler isme bağlanan sağır umut da gittikçe büyür:

Hâlâ kralların kanıyla tüten
zaptolunmaz asi at,
ne çelik gemi var ne altın dizgini!. .

Kendisi de bu efsaneyi bütün davranışlarıyla devam ettiriyor; kimse, Devlet suçlusunun **«Yoksulluğun yok edilmesi»**ne tahsis ettiği kadar karışık sosyolojik bir deneme okumamıştır. Bununla birlikte bu deneme, onun fakirlerle ve işçilerle ilgilendiği ve onlara yardım getirebileceği inancının yayılmasına yeter. Biçok tanık ifadesi, İmparatorluğun gelecek talibinin, haziran ayaklanmasının gidişini yakından takip ettiğini, hiç değilse karışıklığı, yarar sağlamak umuduyla, teşvik ettiğini doğrular. İşte Georges Renard'ın tanıklığında aynı noktada birleşen bu gözlemlerin en tipikleri:

«Louis Blanc, Charras ve daha birçokları tarafından görülen bir mektuptan söz eder; mektup general Rapotel'e gönderilmişti ve aşağı yukarı şöyle yazılmıştı:

«Londra, 22 Haziran 1848; General, ailem hakkındaki duygularınızı biliyorum. Eğer hazırlanmak ta olan olaylar uygun bir yönde gelişirse siz Harbiye bakanısınız -Napoléon- Louis Bonaparte».

Ondört yaşında bir çocuğun üzerinde onbin altın frank bulunmuştu; mahpuslar arasında pek çok bonapartçı var. Olayları izleyen günlerde taşrada yapılan tutuklamalarda da bonapartçılar gene önemli bir yer tutuyorlar. Örneğin, bir adam, işçiler Cumhuriyetten usanmış oldukları için başarı kazanmaması imkânı olmayan Louis Napoléon lehinde yeni bir ayaklanma ihtimalinden bahsetmiş olmaktan hapsediliyor.»

George Renard, karışıklıkların çıkmasında bu ihtiyatlı girişimlerin ancak **«ikinci bir bölüm»** olduğunu ve reddedilemez sorumluluğun, bizim de üç

aşamalı manevralarını göstermiş olduğumuz muhafazakâr ve katolik sağa ait olduğunu düşünmekte haklıdır. Ama sağın kendisi de, sırası gelince aşılacak ve zaferi elinden alınacaktır. General Cavaignac'ın, Marrast ve National ekipleri ile çevrelenmiş olarak hükümet başkanlığına atanması, bu Poitier sokağı beylerini ancak geçici olarak tatmin etmektedir. Onların çalkantılı ve kurnaz taktikleri, generalin hükümet başkanlığına yerleşmesinden hemen sonra kendini gösteriyor. Taktikleri esas olarak, generali, hiç sakınmadığı cumhuriyetçi beyannamelerle sağa karşı, ve gittikçe arttırdığı açıkça gerici olan tedbirlerle de sola karşı aynı ölçüde şüpheli kılmaktan ibarettir; bu oyunda generalin popülaritesi o kadar çabuk azalıyor ki, şimdi artık sakinleşmiş olan demokratlar generalin kişiliğinde, bile bile dökülen bu kadar kanın doğurduğu dehşetin kurban edilecek sorumlusunu bulduklarına sevinmektedirler.

Ama çoğunluk, aynı zamanda, özellikle Veuillot nun yazılarında, zaferinin ılımlılıktan yoksun olacağı anlaşılan klerikalizmin kesin olarak durumahâkim olmasından da kuşkulanmaktadır. Papazlar, tutucu ama aynı zamanda volterci olan bir burjuvazinin liberal endişelerini körüklemektedirler. Louis Napoléon bu anlaşmazlıklardan ustaca yararlanmaktadır. Meclise girmeyi red kararından sonra Londra'ya dönerek, bu gönüllü uzaklaşmasıyla çevreyi yatıştırıyor; kamu oyunu mektuplarla, afişlerle, elçilerle işlemeye devam ediyor. Eylül ayında onüç ilde ara seçimler yapılacaktır. Meclis önündeki Anayasa üzerindeki tartışmalardan sinirlilik duyarken, bu iyi bir fırsat olabilir. Seçim kamu oyunun

eyilimlerini ölçmek ve bu kamu oyunu kendi lehine kışkırtmak için iyi bir araç olacaktır.

Adaylığı, bol parayla desteklenen usta ajanlar tarafından hazırlanıyor. Bunlara yüklenen görev, adayın taşıdığı yüce adın, onun cumhuriyetçi inancının bir ek güvenliğini sağlamaktı Zaten bu cumhuriyetçi inanç, adayın ailesinin alınyazısındadır. Halkın yoksulluğu üzerine eğilmiş bir demokrat olarak, altı aydan beri öylesine bozulan düzenin koruyucusu olarak, Louis Napoléon, bütün Fransızları, adı çevresinde kimsenin başaramadığı gibi, birleştirebilecek durumdadır.

17 Eylül 1848'de gerçekten beş ilde seçilir; Seine, Yonne, Aşağı-Charente, Korsika ve Moselle'de. Aldığı oy sayısı üçyüzbindir. «Küçük Napoleon» broşürünün gelecekteki yazarı, Victor Hugo, ozanca şöyle diyecektir: **«Geri gelen, bir prens değil bir fikirdir. 1815'den beri, halk, Napoleon'u bekliyor. Halkın millet vekili seçtiği adam Boulogne tertibinin mirasçısı değildir, İena'nın muzaffer kumandanıdır... Onun adaylığı Austerlitz'den gelmedir!»**

26 Eylülde Armand Marrast'ın başkanlığını ettiği Meclis, Yonne seçimi sonuçlarını hemen hemen oybirliğiyle onaylıyor. M. de Falloux farkında olmadan elde ettiği zaferi elinden kaptırmaktadır. Cumhuriyetin, önceden olduğu gibi, gene günleri sayılıydı; ama bu kez efendi değiştirmişti. Bundan sonra gelen olayların hikâyesi, Prensin Cumhurbaşkanlığına seçilişi, ırzına geçilmiş bir genel oy lehine yasama gücünü altedişi, 2 Aralık hükümet darbesi, 1848 ihtilâlinin tarihini kısaca sunmak olan amacımızı aşan konulardır. Baskınla ve bir kahra-

manlık hamlesiyle sağlanan halk zaferinin, katolik irtica ile muhafazakâr burjuvazinin ve eski ile bağlarını koparamıyan doktriner siyasilerin üçlü ittifakı tarafından nasıl bir kez daha yenildiğini özet olarak anlatmak gerekti.

Bu felâketin anıları ve kinleri Fransız proletaryasında derin izler bıraktı. O proletarya uzun süre, kendisine karşı dönmüş ve eski düşmanlarıyla kader birliği yapmış olan Cumhuriyete karşı güvensizlik besledi. Ne **«Barış»** ne de **«Yoksulluğun yokedilmesini»** getirmeyen İkinci İmparatorluk tecrübesi, «Kader adamlarını» ve iyilik sever «Sezar»ları da bu güvensizliğin kapsamına aldı. 1870'de, yenilen ve başı tarafından terkedilen vatanın yıkılışı karşısında, daha mutlu bir hayat umutlarının yokoluşunu bir kez daha görenlerin yeniden, doğrudan doğruya aksiyona geçmeleri için 1848 Haziran günlerinden yeteri kadar sağ kalanlar vardı.

Bir yıldırım gibi patlıyan 1848 Şubat İhtilâli, ani başarısıyla, ona katılanların hepsini şaşırtmıştı. Galiplerden birçoğu, bunun halka oy hakkını sağlamak gibi bir amacı çok aşan bir Sosyal Devrim olduğunu anlamadılar ve bunu kabul edemediler. Yenilenler, yenenleri bölmekte ustalık gösterdiler. Kimse M. le Vicomte de Falloux'yu kurnazlıkta, beceriklilikte ve makyavellikte geçmedi; Bourg-d' İré'nin lejitimistlerinin ölümünden sonra onun heykelini dikmeleri, iyilik bilirliği ifade eder. 1848, komünün yurtseverce ve toplumsal patlayışını hazırlar; bu ikinci ve daha kanlı yenilgiden sonra Marksizm Fransada kesin olarak kök salacaktır.

7.50 T.L.